

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ – ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΚΛΑΣΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΣ ΦΟΙΤΗΤΗΣ: ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Κ. ΚΛΕΙΤΣΑΣ

IOANNES PINUS TOLOSANUS

ALLOBROGICAE NARRATIONIS LIBER

Έκδοση με Εισαγωγή, Μετάφραση και Σχόλια

Επιβλέπων: Δ. Κ. Ράιος, Καθηγητής

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2009

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Οι δύο έντυπες εκδόσεις (Βενετία 1516 και Παρίσι 1517) της λατινικής διασκευής «Allobrogicae narrationis libellus» του Γάλλου επισκόπου και λόγιου Ioannes Pinus (Jean DePins), που αποτελεί μετάφραση του γνωστού γαλλικού μεσαιωνικού μυθιστορήματος «Paris et Vienne», έμειναν για πολλά χρόνια έξω από τα φιλολογικά ενδιαφέροντα. Οι μελετητές έστρεψαν την προσοχή τους προς τη διασκευή αυτή κατά τις τελευταίες δεκαετίες, στις γενικότερες μελέτες της φιλολογίας γύρω από τη σχέση των ελληνικών μεσαιωνικών κειμένων με τα αντίστοιχα δυτικά πρότυπά τους.

Το κείμενο παρουσίασε ευρύτερα ο καθηγητής Νικόλαος Παναγιωτάκης στο Δ΄ Διεθνές Κρητολογικό Συνέδριο, ο οποίος σε ανακοίνωσή του με τον τίτλο «Ο ποιητής του *Ερωτοκρίτου*» τόνισε πρώτος, όσο γνωρίζουμε, τη σημασία της παραλλαγής αυτής για τη μακροχρόνια έρευνα γύρω από τον εντοπισμό των πηγών του *Ερωτοκρίτου* του Κρητικού ποιητή Βιτσέντζου Κορνάρου.

Η εισήγησή του έτυχε θετικής αντιμετώπισης από την έρευνα. Ο Ιωάννης Μαυρομάτης, μαθητής του Ν. Παναγιωτάκη, στη διδακτορική διατριβή του υπό τον τίτλο *Το πρότυπο του «Ερωτοκρίτου»*, συνέκρινε για πρώτη φορά, με διεξοδική αντιβολή, το κρητικό αυτό έμμετρο έργο με τη λατινική διασκευή του Pinus, τονίζοντας έτσι τα κοινά στοιχεία που υπάρχουν ανάμεσα στα δύο έργα. Δυο δεκαετίες αργότερα ο Ιταλός καθηγητής M. Peri στο βιβλίο *Του πόθου αρρωστημένος. Ιατρική και ποίηση στον «Ερωτόκριτο»* επιχειρεί μια νέα αντιβολή της έκτασης και του περιεχομένου του κρητικού ποιήματος με τη λατινική μετάφραση του «Paris et Vienne» και καταλήγει σε νεότερα συμπεράσματα.

Η ελληνική φιλολογία επομένως έχει ήδη προσεγγίσει σημαντικά το έργο που μας αφορά, για ξεχωριστούς βέβαια στόχους.

*

Το έντυπο της Βενετίας έθεσε υπόψη μας ο καθηγητής Μεσαιωνικής και Βυζαντινής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων κ. Ι. Μαυρομάτης. Την πρότασή του να αποτολμήσουμε μια νέα έκδοση του κειμένου, όσο αυτό ήταν εφικτό στα πλαίσια μιας επιστημονικής εργασίας, την αποδεχτήκαμε με ιδιαίτερο ενθουσιασμό. Σκοπός μας αρχικός, μ' αυτή την έκδοση της διασκευής, ήταν να αποτελέσει μία ακόμη συμβολή στη γενικότερη εκδοτική προσπάθεια της νεολατινικής γραμματείας, αλλά και στην εκδοτική προσπάθεια της παράδοσης της μυθιστορίας «Paris et Vienne», ενός από τα πιο λαοφιλή ευρωπαϊκά αναγνώσματα, η οποία σταμάτησε ουσιαστικά κατά τις προηγούμενες δεκαετίες με την κυκλοφορία (Μαδρίτη

1970) της ισπανικής παραλλαγής του έργου από τον G. A. De Fuentes. Τα τελευταία χρόνια όμως ολοκληρώθηκαν δύο σημαντικές δημοσιεύσεις διασκευών του μυθιστορήματος από την A.-M. Babbì. Πρόκειται για το ιταλικό χειρόγραφο P (Παρίσι, Bibliothèque Nationale, Fr. 1094, έκδ. Βενετία 1991) και το γαλλικό χειρόγραφο S (Παρίσι, Bibliothèque Nationale, Fr. 20044), το οποίο μάλιστα τυπώθηκε μέχρι τώρα δύο φορές (Μιλάνο 1991 και 1992). Το δεύτερο ειδικότερα μας προσφέρει ουσιαστική βοήθεια στην προσέγγιση και το σχολιασμό του λατινικού κειμένου καθώς τα συνδέει άμεση σχέση. Προκαταβολικά τονίζουμε ότι ανήκουν στην ίδια στεμματική οικογένεια.

Στην Εισαγωγή δίνουμε αρχικά τα απαραίτητα σημεία που περιλαμβάνει μια έκδοση, π. χ. περιγραφή των κωδίκων (κεφ. I, II), γλωσσικές παρατηρήσεις (κεφ. IV) κ. ά. Δίνουμε επίσης μια λεπτομερή περίληψη της υπόθεσης του έργου, για να βοηθηθεί εξ υπαρχής ο αναγνώστης να διεισδύσει στο περιεχόμενο (κεφ. III). Σε ξεχωριστό κεφάλαιο παραθέτουμε πληροφορίες σχετικά με την προγενέστερη παράδοση της πηγής του «Allobrogicae narrationis liber», του μυθιστορήματος «Paris et Vienne». Ουσιαστικά το κεφάλαιο V αποτελεί περιληπτική μεταφορά των σημειώσεων προηγούμενων μελετητών, στους οποίους αναφερόμαστε κάθε φορά που χρειάζεται χωρίς να προσθέτουμε κάτι νεότερο. Θεωρήσαμε όμως απαραίτητη μια σύνοψη αυτών των πορισμάτων, ώστε να γίνει πιο κατανοητή η συγκριτική προσέγγιση μεταξύ των προγενέστων πηγών του «Paris et Vienne» και της λατινικής διασκευής που μελετάμε (κεφ. VI).

Στο τέλος (κεφ. VII) δίνουμε κάποιες επιλεγμένες πληροφορίες για το στενό πνευματικό περιβάλλον συναναστροφής του Pinus με λογίους της κλασικής γραμματείας κατά την περίοδο της δημοσίευσης του κειμένου, όπως επίσης και για τα υπόλοιπα έργα του συγγραφέα (κεφ. VIII) με στόχο να γίνουν ευρύτερα γνωστά.

Ένα desideratum αποτελεί η μελέτη όλων των σωζόμενων ανατύπων της διασκευής του Pinus όπως και των άλλων έργων του, αλλά κυρίως ο εντοπισμός του ακριβούς προτύπου από το οποίο έγινε η μετάφραση, καθώς μόνον τότε πιστεύουμε ότι θα μπορέσουμε να έχουμε μια πιο ολοκληρωμένη αντίληψη για τον τρόπο γραφής και το ύφος του συγγραφέα.

Το κύριο βάρος της επίβλεψης αυτής της εργασίας σε κάθε βήμα ανέλαβε, με το πολύτιμο κριτικό του αισθητήριο, ο καθηγητής Δ. Ράιος στον οποίο χρωστάμε την ευγνωμοσύνη μας. Ευχαριστούμε με τη μεγαλύτερη ειλικρίνεια τον ομότιμο καθηγητή κ. Γ. Σαββαντίδη για τις πρώτες του κατευθύνσεις στη λατινική παλαιογραφία. Ευχαριστούμε τον αγαπητό συνάδερφο και φίλο Γ. Ξενάκη για την πραγματική συμπαράσταση και βοήθειά του σε πρακτικά ζητήματα. Είναι μεγάλο το χρέος μας τέλος στον καθηγητή Ι. Μαυρομάτη ο οποίος έθεσε στη διάθεσή μας τη μικροταινία με το έντυπο του Λονδίνου, British Library, C.39.e.9. Εκεί στηρίχθηκε ουσιαστικά όλη η εργασία μας. Μας παραχώρησε ακόμη πλούσιο πληροφοριακό

και βιβλιογραφικό υλικό από τα θησαυρίσματά του. Για άλλη μια φορά θερμά τον ευχαριστούμε.

Ιωάννινα 2009

Β. Κλείτσας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

I. Η ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ

Το κείμενο «Allobrogicae narrationis libellus», λατινική μετάφραση της γαλλικής ρομαντικής μυθιστορίας «Paris et Vienne» από τον Γάλλο επίσκοπο και λόγιο Ioannes Pinus (Jean DePins)¹, μας παραδόθηκε σε δύο έντυπες εκδόσεις χωρίς να είναι ακόμη γνωστό κάποιο χειρόγραφο. Κυκλοφόρησε για πρώτη φορά στη Βενετία το 1516 (A) στο τυπογραφείο του Ιταλού Alexandrus de Bindonis (Alessandro Bindoni), στο οποίο είδαν το φως κι άλλες σημαντικές δημοσιεύσεις εκκλησιαστικών και κοσμικών βιβλίων². Ανατυπώθηκε στο Παρίσι το 1517 (P). Αντίτυπα της πρώτης έκδοσης βρίσκονται στο Λονδίνο, British Library, C.39.e.9³, στη Μαρκιανή Βιβλιοθήκη της Βενετίας, Rari V 100 και Misc. 1093, isc. 1093, στη Staatsbibliothek του Μονάχου, Rag. 4501 και στην Cleveland Public Library του Ohio⁴.

Η έντυπη αυτή δημοσίευση έχει γίνει επανειλημμένα αντικείμενο περιγραφής, σύντομης κυρίως, από διάφορους μελετητές όπως τους J. C. Brunet⁵, G. T. Graesse⁶, R. Kaltenbacher⁷, F. Isaac⁸, A. Mante⁹, G. A. De Fuentes¹⁰, I. Μαυρομάτη¹¹

¹ Έζησε από το 1470 έως το 1537. Τρίτος γιος του Geillard DePins. Υπήρξε ρήτορας (orator), σύμβουλος (senator) του Κοινοβουλίου της Toulouse και επίσκοπος του Rieux. Για το βίο του βλ. P. E. L. Charron, *Mémoires pour servir à l'éloge historique de Jean de Pins, évêque de Rieux, célèbre par ses ambassades*, Avignon 1748.

² Για τον εκδότη και τυπογράφο βλ. A. Cioni, "Bindoni Alessandro", *Dizionario Biografico degli Italiani*, τ. 10, Roma, Istituto dell'Enciclopedia Italiana, 1960-, σσ. 498-499. F. Ascarelli, *La tipografia cinquecentesca italiana*, Firenze 1953, σσ. 171 και 176. E. Pastorello, *Tipografi editori librai a Venezia nel sec. xvi*, Firenze 1924, σ. 10.

³ BN, τ. 137, στ. 1036. BMGC, τ. 19, σ. 442, στ. 490.

⁴ NUC, τ. 442, σ. 77.

⁵ J. C. Brunet, *Manuel du libraire et de l'amateur de livres*, τ. 4, Paris 1860-1865, στ. 671. Του ίδιου, *Manuel du libraire et de l'amateur de livres. Supplément*, τ. 2, Paris 1878-1880, στ. 241.

⁶ G. T. Graesse, *Trésor des livres rares et précieux ou nouveau dictionnaire bibliographique*, τ. 5, Dresden 1859-1867, σ. 301.

⁷ R. Kaltenbacher, *Der altfranzösische Roman «Paris et Vienne»*, Erlangen 1904, σσ. 30-31.

⁸ F. Isaac, *An Index to the Early Printed Books in the British Museum*, τ. II, London 1938, σ. 71, αρ. 13200.

⁹ A. Mante, *Paris, und Vienna, eine niederdeutsche Fassung vom Jahre 1488* (Universitäts – Bibliothek, Uppsala, inc. 34 : 58), Lund 1965, σ. xxxiv.

και Α.-Μ. Babbi¹². Στις περισσότερες μελέτες οι ερευνητές περιορίζονται στην απλή καταλογογράφηση¹³ του κειμένου ανάμεσα στις υπόλοιπες διασκευές του μυθιστορήματος «Paris et Vienne»¹⁴.

Το σχήμα του βιβλίου της Βενετίας είναι μεσαίο τέταρτο με διαστάσεις περίπου 21 X 16,5 εκ. Ο ίδιος τόμος περιλαμβάνει πριν από το κείμενό μας ένα ακόμη έργο του Pinus, θεολογικό, τη γνωστή βιογραφία του Αγίου Ρόκκου μεταφρασμένη κι αυτή στα λατινικά με τον τίτλο <*Vita divi Rochi*>¹⁵ και πρόλογο αφιερωμένο στον Antonius Pratus (Antoine Duprat)¹⁶. Αξίζει να σημειωθεί ότι τη χρονιά της έκ-

¹⁰ G. A. De Fuentes, *Historia de los amores de Paris y Viana*. Edición, estudio y materiales, Madrid 1970, σ. 20.

¹¹ Γ. Μαυρομάτης, *Το πρότυπο του «Ερωτοκρίτου»*, Ιωάννινα 1982 («Σειρά επιστημονικών διατριβών της Φιλοσοφικής Σχολής» 3), σσ. 93-94, ο οποίος περιγράφει σύντομα την πρώτη έκδοση και δίνει ιστορικά στοιχεία για το συγγραφέα.

¹² Α.-Μ. Babbi, *Paris e Vienna. Romanzo cavalleresco*, Venezia 1991, σσ. 135-136.

¹³ M. E. Cosenza, *Biographical and Bibliographical Dictionary of the Italian Humanists and of the World of Classical Scholarship in Italy, 1300-1800*, τ. 4, Boston 1962, σσ. 2801-2802.

¹⁴ Στη νεοελληνική φιλολογία έκανε γνωστό το έργο ο Ν. Παναγιωτάκης, «Ο ποιητής του *Ερωτοκρίτου*», *Πεπραγμένα Δ' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου* (Ηράκλειο, 29 Αυγούστου - 3 Σεπτεμβρίου 1976), τ. 2, Αθήνα 1981, σσ. 329-395 και συγκεκριμένα σ. 352 και υποσημ. 81.

¹⁵ Βλ. παρακάτω σ. 33.

¹⁶ Γεννήθηκε στο Issoire της Auvergne, στις 17 Ιανουαρίου 1463. Το 1508 έγινε πρώτος πρόεδρος του Κοινοβουλίου των Παρισίων. Απέκτησε πολλά πολιτικά και εκκλησιαστικά αξιώματα και έπαιξε σημαντικό ρόλο στα κοινά της χώρας του. Την ίδια εποχή, που προέδρευε στο Κοινοβούλιο, ανέλαβε τη μόρφωση του διαδόχου Φραγκίσκου του Α', ύστερα από παραγγελία της μητέρας του, βασίλισσας Λουϊζας de Savoie. Όταν το 1515, ο Φραγκίσκος ανέλαβε το θρόνο, ο Pratus ανακηρύχθηκε καγκελάριος του βασιλιά στη Γαλλία. Τον επόμενο χρόνο, σε κοινή αποστολή με τον βασιλιά, και συνοδευόμενος από τον Pinus, κατάφεραν στην Ιταλία, την «ομολογία του 1516» (γνωστή ως *Concordat*) με τον περίφημο πάπα Λέοντα το Χ. Το 1517 στράφηκε στον εκκλησιαστικό βίο. Έγινε επίσκοπος την ίδια χρονιά, επίσκοπος της Valence το 1522, αρχιεπίσκοπος της Sens το 1525, καρδινάλιος το 1527 και τέλος έξαρχος, ενώ συνδέθηκε φιλικά με τον πάπα Κλήμεντα VII. Φαίνεται όμως ότι στο θρησκευτικό χώρο δε δίστασε να προκαλέσει ίντριγκες με τα παρεκκλίνοντα χριστιανικά δόγματα, κυρίως με τις προτεσταντικές απόψεις της νεοσύστατης Μεταρρύθμισης και τους οπαδούς του Καλβίνου, υπερασπίζοντας ορθότερα την Καθολική Εκκλησία. Πέθανε στις 9 Ιουλίου 1535, στο Château de Nantouillet. Έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την ανάπτυξη των ουμανιστικών γραμμάτων και των επιστημών. Βλ. τη βιογραφία του Th. Duprat, *Vie d'Antoine Duprat*, Paris 1857. Βλ. ακόμη S. Cotta, «Du Prat Antoine», *Enciclopedia Cattolica*, τ. V, Città del Vaticano: Ente per l'Enciclopedia cattolica e per il Libro cattolico 1948-1954, σ. 1996 κ. ε. A. Buisson, *Le chancelier Antoine Duprat*,

δοσης, ο ίδιος ο συγγραφέας αλλά και ο Pratus βρισκόταν στην Ιταλία σε κοινή διπλωματική αποστολή.

Το «*Allobrogicae narrationis liber*» που ακολουθεί, απαρτίζεται από δεκαέξι τυπογραφικά τετράδια με 127 γραμμένες σελίδες¹⁷. Καθεμιά απαρτίζεται από 23 αράδες και η κάθε αράδα περίπου από 36-42 χαρακτήρες κατά μέσο όρο¹⁸. Ολόκληρη η πρώτη σελίδα περιλαμβάνει τον πλήρη τίτλο *Ad nobiles et egregios adolescentes Antonium et Guielmum Pratos, illustrissimi viri D. Antonii Prati magni Galliarum cancellarii dulcissimos liberos. Allobrogicae narrationis libellus*¹⁹. Ο τίτλος - που είναι προσθήκη του εκδότη και που τον αναδημοσιεύουμε εδώ - είναι γραμμένος με κεφαλαία μεγάλα και σε σχήμα ανεστραμμένου τριγώνου το οποίο καταλήγει σε σταυρό²⁰.

Ακολουθεί στο verso η επιστολή-αφιέρωση (*Epistola* στο κείμενο την εκδίδουμε ως *Praefatio*) του βιβλίου προς τους δύο νέους αδερφούς Antonius (Antoine) και Guielmus (Guillaume) Pratus²¹, γιους του Antonius, η οποία αρχίζει με το σύμβολο της παραγράφου και με κεφαλαία και την οποία υπογράφει ο συγγραφέας στην αρχή ως *Ioannes Pinus tolosanus*.

Η επιστολή εκτείνεται συνολικά σε επτά σελίδες. Το πρώτο γράμμα του κειμένου είναι μικρό *m* σε λευκό τετράγωνο πλαίσιο (καθώς οι πρώτοι στίχοι ξεκινούν δεξιάτε-ρα από τους επόμενους), που προοριζόταν για καλλιγραφία ή για τη φιλοτέχνηση κάποιας μικρογραφίας, ενώ η πρώτη αράδα συνεχίζει με κεφαλαία. Στην παράγραφο 2.

Paris 1935. G. Hanoteaux – J. Hanoteaux, *Recueil des instructions données aux ambassadeurs*, Paris 1888.

¹⁷ Το πρώτο τετράδιο σημειώνεται με σταυρό + και +ii (στην έκδοσή μας χρησιμοποιούμε αραβικούς αριθμούς). Το καθένα απ' τα υπόλοιπα αριθμείται κάτω δεξιά με στοιχεία του λατινικού αλφαβήτου και υποδιαιρείται σε δύο τμήματα AA, AAii, BB, BBii, ... PP, PPii (στην έκδοσή μας σημειώνουμε και τα άλλα δύο φύλλα, iii και iv).

¹⁸ Αν και ανταποκρίνεται σε ορισμένες περιπτώσεις, θεωρούμε κάπως μεγαλύτερο από τον κανονικό τον μέσο όρο των 43 χαρακτήρων που γενικεύει ανά σελίδα, μάλλον από βιασύνη, ο M. Peri, *Του πόθου αρρωστημένος. Ιατρική και ποίηση στον «Ερωτόκριτο»* (μτφρ. Αφρ. Αθανασοπούλου), Ηράκλειο 1999, σ. 169.

¹⁹ Για τον τίτλο της έκδοσής μας βλ. Σχόλια, *Τίτλος*, σ. 96.

²⁰ Ο τίτλος δεν περιγράφει επαρκώς το περιεχόμενο του έργου. Για τις περιπτώσεις των τίτλων της εποχής βλ. π. χ. Pr. D'Essling, *Les livres à figures vénitiens de la fins du XVe siècle et du commencement du XVIe*, τ. 1, Florence - Paris 1907.

²¹ Έδειξε ιδιαίτερο ζήλο για την κλασική γραμματεία κατά την περίοδο του ουμανισμού. Υπήρξε μελετητής των ελληνικών και λατινικών γραμμάτων.

12²² δίνεται ένα απόσπασμα σε έξι περίπου σειρές γραμμένες σε ελληνική βυζαντινή μικρογράμματη, από το κλασικό έργο του Ξενοφώντα, *Κύρου Παιδεία* 1. 7. 11-16²³. Στο τέλος υπάρχει ο τόπος και η ημερομηνία της εκτύπωσης (*Venetiiis quarto Calendas Decembres. FINIS*), τα οποία είναι και αυτά προσθήκες του επιμελητή της έκδοσης.

Στο έντυπό μας η διασκευή «*Allobrogicae narrationis liber*» διαιρείται σε δύο βιβλία²⁴. Καθένα από αυτά ξεκινάει με δεξιά σελίδα, που έχει στο επάνω μέρος λευκό περιθώριο ακόσμητο. Από κάτω αναγράφεται με κεφαλαία ο γνωστός, από τα χειρόγραφα και τις εκδόσεις της εποχής, τύπος χωρισμού των μακροσκελών αφηγήσεων σε βιβλία: *Allobrogicae narrationis liber primus incipit, ... secundus incipit*, ενώ στο τέλος *... primi finis, ... secundi et ultimi finis*. Η αρχή και των δύο βιβλίων είναι γραμμένη με κεφαλαία γράμματα· το αρχικό γράμμα όμως της πρώτης παραγράφου είναι και εδώ πεζό και σε κενό τετράγωνο πλαίσιο που προοριζόταν επίσης για καλλιγραφία ή και εικονογράφηση (*aPUD, pARIS*). Ο λόγος για τον οποίο δεν έγινε η διακόσμηση ήταν μάλλον η δαπάνη που απαιτούνταν για έναν καλλιτέχνη (π. χ. ερυθρογράφο) ώστε έκανε ασύμφορο το κόστος. Έτσι από την άποψη αυτή το έντυπο δείχνει μισοτελειωμένο.

Κατόπιν ο διορθωτής παραθέτει ένα τετρασέλιδο με διορθώσεις κάποιων τυπογραφικών λαθών που αφορούν και τα δύο έργα του τόμου και ο κολοφώνας, επίσης σε μορφή ανεστραμμένου τριγώνου, περιέχει ακριβείς πληροφορίες για το όνομα και την ιδιότητα του μεταφραστή, του εκδότη, τον τόπο και την ημερομηνία της δημοσίευσης: *Allobrogicae narrationis liber per Ioannem Pinum tolosanum senatorem et oratorem regium Venetiis aeditus: finit: per Alexandrum de Bindonis anno domini millesimo quingentesimo decimosexto. xii. Calendas decembres.* +. Η τελευταία σελίδα είναι λευκή με την ένδειξη 4 <vs> 63.

Η γραφή του εντύπου είναι minuscula²⁵ (μικρογράμματη) humanistica του 15. αιώνα²⁶. Τα στοιχεία είναι σχεδόν ισομεγέθη εκτός από κάποια που εκτείνουν την κε-

²² Για τις παραπομπές που αφορούν το πρώτο μόνον βιβλίο ακολουθούμε τη δική μας αρίθμηση. Στο δεύτερο βιβλίο παραπέμπουμε κανονικά με βάση τα φύλλα και τους στίχους του εντύπου της Βενετίας.

²³ Βλ. επίσης Σχόλια, 2. 12, σσ. 96-97.

²⁴ Φφ. AAir-GGiiiir, 14 και GGiiiv, 1-PPiir, 19.

²⁵ Για τη γραφή βλ. γενικά J. Lerou, “Le problème de l’origine de la minuscule”, *Scriptorium* XV (1961) σσ. 55-60.

²⁶ Για τη γραφή βλ. γενικά B. L. Ullmann, *The origine & development of Humanistic Script*, Roma 1960.

ραία ξεπερνώντας την άνω νοητή γραμμή ή την κάτω. Τα κεφαλαία είναι αρκετά μεγαλύτερα, πιο ευδιάκριτα και συγκεκριμένα το Q εκτείνει την κεραία καταλαμβάνοντας έκταση μέχρι τον τρίτο φθόγγο της λέξης.

Τα συμφωνικά συμπλέγματα είναι λίγα, η δίφθογγος *-ae* (ενίοτε και η *-oe*) αποδίδεται με το χαρακτήρα *-e* ενώ οι βραχυγραφίες περιορίζονται σε καταλήξεις του πληθυντικού, σε πρώτα συνθετικά λέξεων όπως και σε κάποιους παρατακτικούς και υποτακτικούς συνδέσμους²⁷. Έτσι για λόγους οικονομίας του τυπογραφείου (ή απομίμησης του χειρογράφου) ο σύνδεσμος *et* αποδίδεται παντού με το σύμβολο *&*.

Η διάκριση των νοηματικών περιόδων του κειμένου γίνεται στο έντυπο με μια κάθετη γραμμή. Από τα σημεία στίξης συχνότερη είναι η διπλή τελεία ως κόμμα (αλλά και κάποιες φορές με την γνωστή μας σήμερα χρήση), λιγότερο συχνή η τελεία στιγμή και σε κάποιες περιπτώσεις συναντούμε το ερωτηματικό σχεδόν στη σημερινή του μορφή με ατελές όμως το τόξο. Επιπλέον γίνεται αραιή χρήση των παρενθέσεων για την απομόνωση επεξηγήσεων ή δευτερευουσών παρενθετικών προτάσεων, π. χ. *ut inquit ...*

Από τα λεξιλογικά σφάλματα που υπάρχουν στο έντυπο τα πιο πολλά οφείλονται κυρίως σε παράβλεψη ή παρανόληση συγκεκριμένων φθόγγων, όπως ακριβώς συμβαίνει γενικά με τα λατινικά κείμενα (οι περισσότερες περιπτώσεις δίνονται στο κριτικό υπόμνημα)²⁸. Για παράδειγμα το φ. OOii^f περιέχει τα περισσότερα τέτοια σφάλματα. Ο ίδιος πάντως ο εκδότης της Βενετίας υποδεικνύει τα λάθη, τους εσφαλμένους χωρισμούς λέξεων κ. ά. και τα αποκαθιστά στο τέλος του βιβλίου (φ. PPii^v-iv^v). Παρά την προσοχή του όμως, ακόμη και στις προτεινόμενες διορθώσεις υπάρχουν σφάλματα από περιδρομή και παραναγνώσεις του στοιχειοθέτημάλλον ή των υπαλλήλων του πιεστηρίου²⁹. Για παράδειγμα ενώ στα φφ. PPiii^f, 23 - iii^v, 1 υποδεικνύεται η αποκα-

²⁷ Για την κατάταξη των βραχυγραφιών του κειμένου συμβουλευτήκαμε τους E. Mioni, *Εισαγωγή στην Ελληνική Παλαιογραφία* (μτφρ. Ν. Παναγιωτάκης), Αθήνα 1977, σσ. 115-116. Fr. Steffens, *Lateinische Palaeographie*, Berlin - Leipzig² 1929, σ. xxxviii κ. ε. Για την ανάλυσή τους βασιστήκαμε κυρίως στο λεξικό του M. Cappelli, *Dizionario di abbreviature latine ed italiane*, Milano² 2005.

²⁸ M. L. West, *Κριτική των κειμένων και τεχνική των εκδόσεων, όπως εφαρμόζονται στους Έλληνες και Λατίνους συγγραφείς* (μτφρ. Γ. Παράσογλου), Αθήνα 1989, σσ. 36-37. Για το θέμα βασιστήκαμε, όσο γινόταν καλύτερα, σε παρόμοιες παλαιογραφικές παρατηρήσεις και στο φωτογραφικό υλικό των πινάκων του Steffens, ό. π. και στους F. S. J. Ehrle et P. Liebaert, *Specimina codicum Latinorum Vaticanorum*, Berolini et Lipsiae² 1922 (ανατ. 1927 και 1968), αρ. 45.

²⁹ Ο Στ. Κακλαμάνης, «Από το χειρόγραφο στο έντυπο: το παιχνίδι των γραφών», *Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου Neograeca Medii Aevi IVa* (Αμβούργο 28-31/1/1999), Ηράκλειο 2001, σσ. 101-186

τάσταση *Folio tertio fronte facile cagnoverat: pro cagnoverat*, η λέξη *facile* είναι παρανόηση της *fecisse* που υπάρχει μέσα στο κείμενο (XIII 4). Το ίδιο και στην παρατήρηση *a tergo inter utramquod pro utrumque*, το *utramquod* (φ. PPIii^v, 3) είναι σφάλμα του *utrumquod* (XIII 7). Υπάρχουν τέλος μέσα στο κείμενο αρκετά τυπογραφικά λάθη από α) απλογραφία, π. χ. *inumeras* αντί *innumeras* (1. 3), *imortali* αντί *immortali* (1. 7) κ. ά. και β) από διττογραφία, π. χ. *et [et]* (2. 14), *durio[rio]rem* (φ. GGiii^v, 6-7) κ. ά.

Ακόμη στον επιμελητή / τυπογράφο θα μπορούσαν να αποδοθούν κάποιες προσπάθειες, μη συστηματικές όμως, για ορθογραφική λείανση διαφόρων λεκτικών τύπων από το μεσαιωνικό προς το συνηθισμένο σήμερα σύστημα, π. χ. *desiderium* αντί *desyderium* (II 5), όπως θα αναφέρουμε πιο κάτω στο κεφάλαιο III.

II. Η ΠΑΡΙΣΙΝΗ ΕΚΔΟΣΗ

Η ανατύπωση του «*Allobrogicae narrationis liber*» έγινε, όπως είπαμε, στο Παρίσι στις 8 Απριλίου το 1517 (P) από τον Iodocus Badius Ascensius (Jossé Bade), για λογαριασμό του Ioannes Parvus (Jean Petit)³⁰. Στην πρώτη σελίδα όμως υπάρχει η ένδειξη *an. 1516* (φ. Aiⁱ). Στον κολοφόνα ο εκδότης γράφει: ... *impressus primum ... anno domini Millesimo quingentesimo decimosexto. xii. Calendas decembres. Et rursus per Iodocum Badium ... Eodem anno ad. VIII. Calendas Aprilis*. Επίσης ο Brunet³¹ αναφέρει: “Il y a une édition de ce texte *Parrhisiiis, Jod. Badius s. Joa. Parvus* sous la même date in-4o. laquelle se trouve à la suite de *Divi Rochi Narbonensis vita*, ouvrage sorti de la même plume (*Paris., Badius 1516. in-4o*)”. Η ασυνέπεια αυτή θα μπορούσε να οφείλεται στον διαφορετικό επίσημο τρόπο που άρχιζε το έτος κατά τόπους³². Εάν λοιπόν το παρισινό έτος άρχιζε αργότερα από τη συνηθισμένη ημερομηνία, τότε ήταν δυνατόν η έκδοση να συμπεριληφθεί σ’ εκείνες του

και συγκεκριμένα σ. 134 παρατηρεί: «... η διόρθωση των δοκιμίων γινόταν κατά κανόνα φωναχτά και με γρήγορους ρυθμούς, ενώ ταυτόχρονα εκτυπωνόταν η ίδια όψη (φόρμα) του τυπογραφικού φύλλου και ετοιμάζονταν η άλλη».

³⁰ Στο τέλος της πρώτης σελίδας (φ. Ai) υπάρχει η ένδειξη *Vaenudatur ab Ioanne Parvo*.

³¹ Brunet, *Manuel*, τ. 4, στ. 471. Πβ. Graesse, *ό. π.*, σ. 301.

³² Ως παράδειγμα για το βενετικό έτος βλ. Στ. Αλεξίου, *Βιτσέντζος Κορνάρος, Ερωτόκριτος*. Κριτική έκδοση, εισαγωγή, σημειώσεις, γλωσσάριο, Αθήνα³ 1994, σ. ιγ’ και υποσημ. 1.

1516. Πιθανότερη πάντως μας φαίνεται η περίπτωση για βούληση του δεύτερου εκδότη να σημειώσει τη χρονολογία της πρώτης δημοσίευσης του έργου.

Αντίτυπα της P μάς σώζονται στο Παρίσι, Bibliothèque Nationale, Y² 701 και στο Πανεπιστήμιο του Yale στο New Haven³³. Η έρευνα δεν έδωσε μέχρι σήμερα ιδιαίτερη σημασία σ' αυτή την έκδοση καθώς τη θεωρεί όμοια με την A³⁴.

Πραγματικά η P παρουσιάζει, τυπογραφικά πρώτ' απ' όλα, εκπληκτική ομοιότητα με το πρότυπο έντυπο. Π. χ. το έργο επαναδημοσιεύεται μαζί με τη βιογραφία του Αγίου Ρόκκου, ο τίτλος είναι κι εδώ σε μορφή ανεστραμμένου τριγώνου που όμως καταλήγει σε ρόδακα (στο τέλος του τριγώνου υπάρχει η πρόσθετη ένδειξη *Roman.*), η γραμματοσειρά είναι κι εδώ η *humanistica* κ. ά.

Οι διαφοροποιήσεις θα μπορούσαν να συνοψιστούν ως εξής: α) Η P φαίνεται πιο ολοκληρωμένη εκδοτικά. Τα αρχικά κενά πλαίσια της αρχής των δύο βιβλίων της A έχουν συμπληρωθεί στην P με υπερμεγέθη κεφαλαία σε ξυλογραφία η οποία απεικονίζει περιπλεκόμενους κλάδους, β) η αρίθμηση είναι πληρέστερη σε όλες τις σελίδες των τετραδίων, γ) οι περισσότερες συντομογραφίες αναλύονται ενώ ορισμένες απ' αυτές που υπάρχουν παραλλάσσονται ως προς το σύστημα από εκείνες της A, δ) επιχειρείται συστηματική ορθογραφική εξομάλυνση σ' όλη την έκταση του κειμένου.

Ως προς το περιεχόμενο σε κάποια σημεία, λίγα όμως, δίνονται διαφορετικές καλές γραφές, π. χ. *ingenua* P : *ingenita* A (1. 5), *galearum* P : *galeatum* A (V 6) κ. ά. (όλες οι περιπτώσεις σημειώνονται στο κριτικό υπόμνημα).

III. Η ΥΠΟΘΕΣΗ ΤΗΣ ΛΑΤΙΝΙΚΗΣ ΔΙΑΣΚΕΥΗΣ

Στην επιστολή του - που προλογεί το έργο - προς τους αδερφούς Antonius και Guielmus Pratus, ο συγγραφέας εξαιρεί τις αρετές του πατέρα τους Antonius, εκφράζει την ευγνωμοσύνη του για τις ευεργεσίες που δέχτηκε απ' αυτόν και τους προσφέρει μια ιστορία γραμμένη στα λατινικά, που θα τους βοηθήσει να μάθουν καλύτερα αυτή τη γλώσσα αλλά και θα τους ανακουφίζει, τις ελεύθερες ώρες, από την κούραση των σπουδών τους.

³³ NUC, τ. 442, σ. 77. *Nouvelle biographie générale depuis les temps les plus reculés jusqu'à nos jours, avec les renseignements bibliographiques et l'indication des sources a consulter*, publiée par Mm. Firmin Didot Frères, sous la direction De M. Le Dr Hoefler, τ. 39, Paris 1862, στ. 277-278.

³⁴ Βλ. Brunet, *ό. π.* BN, τ. 137, στ. 1036. Kaltenbacher, *ό. π.*, σ. 21. Μαυρομάτης, *ό. π.*, σ. 94. Babbi, *Paris e Vienna*, σ. 136.

Στο «Allobrogicae narrationis liber» ο συγγραφέας διηγείται τον έρωτα δύο νέων, τον πρόσκαιρο χωρισμό τους, τις δοκιμασίες τους και το αίσιο τέλος με το σμίξιμο και το γάμο τους. Στην υπόθεση συναντούμε κι άλλα θέματα του συγκεκριμένου λογοτεχνικού είδους, γνωστά σ' ολόκληρο τον τότε δυτικό και ανατολικό μεσαιωνικό κόσμο³⁵: καντάδες κάτω από το παράθυρο της αγαπημένης, όρκοι αιώνιας πίστης του ζευγαριού και άρνηση των γονιών, μονομαχίες, αναγνωρισμοί.

Για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας θα περιοριστούμε σε μια περίληψη μόνον του πρώτου βιβλίου.

Βιβλίο πρώτο: Στη χώρα των Αλλοβρόγων (περιοχή νότια των γαλλικών Άλπεων) και συγκεκριμένα στην πόλη Βιέννα, ήταν κάποτε στην εξουσία ο πρίγκιπας (Δελφίνος) Godofredus Alenconius με τη σύζυγό του Dyana. Ύστερα από επτά χρόνια ατεκνίας και πολλές δεήσεις στο Θεό να αποκτήσουν ένα παιδί, γεννήθηκε σ' αυτούς ένα κοριτσάκι που το βάπτισαν Vienna από το όνομα της πόλης.

Η Vienna, σύμφωνα με τα έθιμα της αριστοκρατίας, παραδίδεται σε μια ευγενή ματρόνα για να λάβει σωστή ανατροφή και γρήγορα συνδέεται με δυνατή φιλία με την κόρη της την Ysabella. Εν τω μεταξύ η φήμη για την ομορφιά της Vienna, που όλο και μεγάλωνε, είχε απλωθεί μέσα κι έξω από τη χώρα, ώστε άρχισαν να προσρέουν στο παλάτι πολλοί πρίγκιπες και βασιλείς μνηστήρες που ζητούσαν να αγωνιστούν για χάρη της.

Στην ίδια πόλη ζούσε επίσης και κάποιος ευγενής της τάξης των ιπποτών (equitatus), υπήκοος του πρίγκιπα, ο Iacobus και είχε ένα μοναχογιό με το όνομα Paris. Αυτός ο νέος ασκούσαν με επιτυχία στις στρατιωτικές τέχνες και τις συνήθειες των ιπποτών και ψυχαγωγούνταν με το ευγενές άθλημα του κυνηγιού. Είχε ακόμη φίλο κάποιον Odoardus ο οποίος έτρεφε κρυφό έρωτα για μια νέα βαταβικής καταγωγής. Σιγά σιγά ο Paris, που σύχναζε στο παλάτι του πρίγκιπα, άρχισε να αισθάνεται κι αυτός πόθο για τη Vienna, τον οποίο για καιρό κρατούσε μυστικό πολύ καλά μέσα του (I 1-14).

Κάποια στιγμή όμως εξομολογήθηκε στον φίλο του Odoardus κι από τότε κάθε βράδυ πήγαιναν οι δυο τους κάτω από το παράθυρο της Vienna και της κάνανε καντάδες. Γρήγορα γεννήθηκε η απορία στο παλάτι για το ποιοι ήταν οι νέοι που τρα-

³⁵ Κ. Krumbacher, *Ιστορία τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας* (μεταφρασθεῖσα ὑπὸ Γ. Σωτηροιάδου), τ. 3, ἐν Ἀθήναις 1900, σ. 864-865. Εμμ. Κριαράς, *Βυζαντινά Ἱπποτικά Μυθιστορήματα*, Ἀθήνα 1955 («Βασική Βιβλιοθήκη» 2), σ. 6 κ. ε.

γυδούσαν τις νύχτες κι ο πρίγκιπας θέλοντας να τους ανακαλύψει, μηχανεύτηκε μια δημόσια δεξίωση στο παλάτι του και διέταξε να συμμετέχουν σ' αυτήν όλοι οι μουσικοί και οι ευγενείς του κράτους του. Η προσπάθειά του αυτή όμως δεν καρποφόρησε. Βάζει λοιπόν ενέδρα από δέκα φρουρούς κάτω από την κρεβατοκάμαρα της κόρης του, για να συλλάβει τους νυχτερινούς επισκέπτες.

Πράγματι το άλλο βράδυ φτάνουν, τη συνηθισμένη ώρα, ο Paris με το σύντροφό του χωρίς να γνωρίζουν τον κίνδυνο. Όταν τελειώνουν το τραγούδι τους, εμφανίζονται οι φρουροί και χωρίς να τους αναγνωρίσουν τους ζητούν να οδηγηθούν στον πρίγκιπα με τη θέλησή τους. Ο Paris τότε ζητά από τον Odoardus να φύγει και να τον αφήσει να παλέψει μόνος του. Εκείνος αρνείται κι έτσι εύκολα και οι δύο μαζί αποκρούουν και αναχαιτίζουν τους πληγωμένους στρατιώτες, οι οποίοι το πρωί παρουσιάζονται στον πρίγκιπα και του αφηγούνται όλα όσα συνέβησαν την προηγούμενη νύχτα. Οργισμένος εκείνος τοποθετεί νέα ενέδρα από εκατό πλέον φρουρούς (II 1-17).

Αλλά οι δύο νέοι ύστερα από τα γεγονότα, δεν ριψοκινδυνεύουν να ξαναεμφανιστούν. Ο καιρός περνάει και ο Paris, που στο μεταξύ φλέγονταν από τον κρυφό πόθο του για τη νέα, άρχισε να συναναστρέφεται με κάποιον επίσκοπο του Αγίου Λαυρεντίου και άλλους σοφούς για να βρει παρηγοριά (III 1).

Μετά από λίγο καιρό ο πρίγκιπας, που είχε καταλάβει τη λύπη της κόρης του για τον άγνωστο νέο, αποφάσισε να κηρύξει δημόσιους αγώνες κονταρομαχίας (*certamina*) το μήνα Απρίλιο³⁶, στους οποίους θα έπαιρναν μέρος όλοι οι γενναίοι από τα γειτονικά κρατίδια και όρισε τα έπαθλα. Άρχισαν λοιπόν να καταφτάνουν στην πόλη του πολεμιστές ευγενείς απ' όλη τη Γαλλία και τη Βρετανία που τους τραβούσε η επιθυμία για δόξα και για να θαυμάσουν από κοντά την ομορφιά της κόρης του πρίγκιπα. Στο μεταξύ ο Paris σκεφτόταν αναποφάσιστος αν έπρεπε να πάει κι αυτός στα αγωνίσματα ή να παραμείνει μακριά από τη Vienna, ώσπου στο τέλος νικημένος από τον έρωτα, ετοιμάστηκε να λάβει μέρος μαζί με το φίλο του Odoardus πάνω στα άλογά τους (IV 1-6).

Όταν έφτασε η μέρα των αγώνων, δίπλα στον πατέρα της σε μια εξέδρα, έκανε την εμφάνισή της μπροστά σ' ολόκληρο το πλήθος η Vienna, στολισμένη και ασυναγώνιστη στην ομορφιά, πράγμα που φούντωσε την επιθυμία των μονομάχων να συγκρουστούν για να κατακτήσουν την καρδιά της. Εκείνη πάλι ήλπιζε να αναγνωρίσει

³⁶ Ο μήνας όπου διεξαγόταν κανονικά οι κονταρομαχίες (γκιόστρες) ήταν συνήθως ο Μάιος. Βλ. Σχόλια, VI 1β, σ. 97.

τον νέο που ένιωθε ότι την αγαπούσε. Ανάμεσα στους παρευρισκομένους ήταν και ο Paris με τον Odoardus που υπηρετούσαν στο τραπέζι όσο γινόταν πιο διακριτικά για να μην κινήσουν υποψίες. Όταν όμως ήρθε η στιγμή για τη γκιόστρα παρατάχθηκαν κι αυτοί στο πεδίο της μάχης ντυμένοι με τις πανοπλίες τους για να μη γίνουν αντιληπτοί, σε σημείο μάλιστα όπου θα μπορούσαν να πλήξουν καλύτερα τους αντιπάλους. Καθώς γινόταν η εντυπωσιακή είσοδος των μονομάχων, η Vienna, κρυφομιλώντας με τη φίλη της την Ysabella, προσπαθούσε να καταλάβει ποιος ήταν άραγε ο νέος ο λαβωμένος από τον έρωτά της. Τα αγωνίσματα ξεκινούν με σφοδρότητα και οι ιππότες παλεύουν γενναία.

Ο Paris αφού στάθηκε απέναντι από το γιο του βασιλιά της Βρετανίας κατάφερε να τον νικήσει. Και ενώ οι άλλοι ιππότες κουρασμένοι από τη μάχη αποσύρονταν να γευματίσουν, μόνον ο Paris επιθυμούσε να συνεχιστεί η μονομαχία, ώσπου στο τέλος απέσπασε από το χέρι της Vienna τα έπαθλα της νίκης - ένα κρυστάλλινο θυρεό³⁷ κι ένα στεφάνι από χρυσά λουλούδια - χωρίς να βγάλει την πανοπλία του, προκαλώντας και πάλι την περιέργεια όλων να αναγνωρίσουν τους δυο νέους. Οι ίδιοι τώρα επιστρέφουν στο τραπέζι με την προηγούμενή τους ιδιότητα (V 1-16).

Σε λίγο όμως ξέσπασε φιλονικία ανάμεσα στους ιππότες για το ποια από τις νέες ήταν η ομορφότερη. Ο καθένας υπερασπιζόταν την εκλεκτή της καρδιάς του, άλλος τη Vienna, άλλος την αδερφή του βασιλιά της Βρετανίας κι άλλος την κόρη του δούκα της Νορμανδίας, μέχρι που διαλύεται η συγκέντρωση (VI 1).

Ο Paris στο μεταξύ, ύστερα από όλα αυτά, αρρωστημένος από τον πόθο του εξακολουθούσε να βρίσκει παρηγοριά κοντά στον επίσκοπο του Αγίου Λαυρεντίου. Ο πατέρας του θέλοντας να μεταπείσει το γιο του να μην ακολουθήσει το μοναχικό βίο, άρχισε να τον συμβουλεύει με λόγια παραινετικά προβάλλοντας του τις χαρές της ζωής, τις προσδοκίες των γονέων απ' αυτόν και τη θλίψη τους για την επιλογή του (VII 1- 11).

Την ίδια περίοδο ο βασιλιάς της Γαλλίας κήρυξε καινούργια μονομαχία στο Παρίσι με αφορμή την έριδα των ιπποτών για την πιο ωραία πριγκίπισσα. Το έπαθλο θα ήταν τρεις σημαίες για το νικητή και μεγάλη τιμή και σεβασμός από όλους στη γυναίκα που θα διάλεγε να αγωνιστεί για χάρη της. Ανάμεσα στους θεατές παρευρισκό-

³⁷ Οι λέξεις *scutum chrySTALLinum* απασχόλησαν ήδη από τα γαλλικά κείμενα (*l'escu de crystal*). Ο Αλεξίου, ό. π., σ. ξγ' και υποσημ. 69, παραθέτοντας τις απόψεις και άλλων μελετητών, υποστηρίζει ότι πρόκειται για έναν μικρό θυρεό - στο σχήμα ασπίδας - αφού αργότερα η Vienna και η Ysabella μπορούν και τον παίρνουν από το δωμάτιο του Paris «κρυφά, κάτω από τα φορέματά τους».

ταν κι ο πατέρας του Paris για να καμαρώσει την ανδρεία του γιου του. Ο Paris και πάλι μεταμφιεσμένος, με ξεχωριστή γενναιότητα κέρδισε στη γκιόστρα τα πρωτεία της τιμής για τη Vienna και για δεύτερη φορά, χωρίς να αποκαλυφθεί, έλαβε τα βραβεία και επευφημίστηκε από τον κόσμο μέσα στον ιππόδρομο σύμφωνα με τη συνήθεια της εποχής. Στη συνέχεια έφυγε γρήγορα με τον Odoardus, όπως την πρώτη φορά, για να αποφύγει όσους λαχταρούσαν να μάθουν ποιος είναι (VIII 1- 8).

Τελευταίος αναχώρησε για το κρατίδιο του κι ο Δελφίνος, αφού έλαβε δώρο από το βασιλιά μια χρυσή κορώνα για την κόρη του Vienna, χάριν της οποίας είχε αγωνιστεί και είχε νικήσει ο άγνωστος νέος. Ύστερα από λίγες μέρες φόρεσε σ' εκείνη το στέμμα και της διηγήθηκε όλα όσα συνέβησαν στο Παρίσι. Η Vienna συγκινημένη εκμυστηρεύτηκε τη χαρά της στην Ysabella, ενώ λυπόταν μέσα της επειδή δεν γνώριζε ακόμη το νέο (IX 1-11) .

Στο μεταξύ ο πατέρας του Paris, θλιμμένος για το γιο του που εξακολουθούσε να περνάει τον καιρό του κοντά στον επίσκοπο του Αγίου Λαυρεντίου, εκλιπαρεί τον Odoardus να πείσει τον Paris ώστε να εγκαταλείψει την καλογοερική ζωή. Εκείνος του υπόσχεται και τον καταπραΰνει. Πηγαίνει στον Paris, του διηγείται όλη την κουβέντα που είχε με το γέρο και του περιγράφει την ψυχική κατάσταση εκείνου καθώς και το σκοπό για τον οποίο τον έστειλε σ' αυτόν. Τον παρακαλεί ακόμη να μην ταιπλωρεί τους δυστυχισμένους και υπέργηρους γονείς του. Τέλος του προτείνει να μεταβούνε μαζί στη Βαταβία, όπου ο Paris θα αλλάξει συνήθειες ζωής. Ο Paris δέχεται να τον ακολουθήσει.

Αφού ετοίμασαν τα άλογα και τα εφόδια για το ταξίδι, ο Paris εμπιστεύεται στη μητέρα του τα κλειδιά της μυστικής κάμαρης στην οποία είχε κρυμμένα όλα τα έπαθλα και τις στολές που είχε αποκτήσει ως τώρα, παραγγέλλοντάς της να μην επιτρέψει σε κανέναν να εισέλθει εκεί μέσα. Στη συνέχεια οι δύο σύντροφοι αναχωρούν (X 1-23).

Στο μεταξύ ο πατέρας του Paris αρρώστησε βαριά και για το λόγο αυτό τον επισκέφτηκε ο Δελφίνος. Την άλλη μέρα έφτασαν στο σπίτι του η γυναίκα του πρίγκιπα και μαζί της η κόρη της Vienna και η Ysabella. Κάποια στιγμή η μητέρα του Paris και ενώ ξεναγούσε τις δύο νέες μέσα στο σπίτι επιδεικνύοντας τα πλούτη, ξεχνώντας τη διαταγή του γιου της εμπιστεύεται στη νεαρή πριγκίπισσα τη μυστική κάμαρη (XI 1-5).

Εκείνη βρίσκοντας την κατάλληλη ευκαιρία εισέρχεται μέσα κρυφά μαζί με την Ysabella και βλέποντας τα έπαθλα, όσα η ίδια είχε χαρίσει πριν λίγο καιρό στον ά-

γνωστο ιππότη που νίκησε στις κονταρομαχίες, καταλαβαίνει ότι ο Paris ήταν τελικά εκείνος που έλιωνε από τον έρωτά της και είχε κάνει τόσα ανδραγαθήματα γι' αυτήν.

Συγκινημένη θέλησε να μοιραστεί τη χαρά της με την Ysabella, όμως εκείνη με αυστηρότητα προσπάθησε να της εξηγήσει ότι οι κοινωνικές τους τάξεις χώριζαν τους δύο νέους, κάτι που γέμιζε με θλίψη και οργή την καρδιά της πριγκίπισσας. Εντούτοις όμως άρχισε να εγκωμιάζει τη γενναιότητα του αγαπημένου της, λαχταρώντας να τον συναντήσει όσο γινόταν πιο γρήγορα. Τότε χτυπούν κάποιιοι απ' έξω την πόρτα και οι δύο νέες, αφού κρύβουν κάτω από τα φορέματά τους τα έπαθλα, βγαίνουν (XII 1-15).

Λίγες μέρες αργότερα ο Iacobus είχε αρχίσει να αναρρώνει, όταν φτάνει μια επιστολή στον Paris που τον ενημέρωνε για την ασθένεια του πατέρα του. Επιστρέφουν πίσω με τον Odoardus και το βράδυ, πηγαίνοντας στην κάμαρά του να προσευχηθεί, διαπιστώνει ότι του έλειπαν τα βραβεία. Ρωτάει τη μητέρα του να μάθει αν κάποιος μπήκε εκεί μέσα όσο αυτός έλειπε και εκείνη του το αρνείται επίμονα. Τότε ο Paris, κυριευμένος και πάλι από τον πόθο του για τη Vienna, αποφασίζει να επισκεφτεί το παλάτι του πρίγκιπα. Φτάνει εκεί στολισμένος και έχει κουβέντα με τον Godofredus για αρκετή ώρα, καθώς ο δεύτερος ήθελε να πληροφορηθεί για πολλά και ποικίλα θέματα (XIII 1-7).

Την επομένη η Vienna, επειδή ένιωθε μέσα της θλίψη για την άσχημη πράξη που είχε κάνει στο σπίτι του Paris, αποφασίζει να εξομολογηθεί στον επίσκοπο του Αγίου Λαυρεντίου. Του φανερώνει την αμαρτία της και του υπόσχεται ότι την επαύριο κιόλας θα επιστρέψει πίσω τα πράγματα. Έτσι την άλλη μέρα συναντιέται με τον Paris και του αναφέρει όσα προηγήθηκαν ζητώντας του συγχώρεση. Εκείνος δείχνει να μην τον πειράζει το γεγονός. Η Vienna τον ρωτάει εάν αυτός ήταν που τόσες νύχτες της έκανε καντάδες κάτω από το παράθυρο και τόσες ανδραγαθίες κατάφερε για χάρη της. Ο Paris τα παραδέχεται όλα θεωρώντας ταυτόχρονα τον εαυτό του ανάξιο απέναντί της (XIV 1-19).

Τότε η κοπέλα νικημένη από τον έρωτα ομολογεί τα σφοδρά αισθήματά της για εκείνον, κάτι που κάνει το νέο να χαρεί και να ευχαριστεί το Θεό για τη μεγάλη ευτυχία που του δώρησε. Τέλος οι δυο νέοι ορίζουν την ημέρα που θα ξανασυναντηθούν και χωρίζουν για την ώρα.

Ο Paris χαρούμενος αναφέρει τα καθέκαστα στον Odoardus. Εκείνος του συνιστά ψυχραιμία και τον συμβουλεύει να προσέχει τους κινδύνους μιας τέτοιας σχέσης. Μετά από λίγο καιρό μαθαίνουν ότι ο πρίγκιπας ετοιμάζει να παντρεύει την κόρη του

με κάποιον ευγενή της δικής του κοινωνικής τάξης. Αυτό θλίβει βαριά τον Paris ο οποίος συναντά την αγαπημένη του. Εκείνη τότε με όρκο (foedus) του υπόσχεται ότι κανείς άλλον εκτός απ' αυτόν δεν πρόκειται να γίνει μνηστήρας της (XV 1-11).

Έτσι ο Paris αποφασίζει να πει το μυστικό του στον πατέρα του και τον προτρέπει να ικετέψει τον πρίγκιπα να δώσει την κόρη του για σύζυγο στο γιο του. Ο πατέρας στην αρχή τον κατακρίνει για την απερισκεψία του αλλά τελικά υποχωρεί από πατρική αγάπη. Εισέρχεται στο παλάτι και αναφέρει στον πρίγκιπα την επιθυμία του γιου του. Ο Δελφίνος τότε τον διώχνει και του απαγορεύει να ξαναεμφανιστεί μπροστά του. Το ίδιο διατάζει και για τον Paris. Στη συνέχεια αναφέρει στην κόρη του τη θρασύτατη ενέργεια του γέρου.

Η Vienna τότε καλεί κοντά της τον Odoardus και του ζητάει να πείσει τον Paris να μείνει για λίγο καιρό μακριά της, ώσπου να καταπραΰνει η οργή του πρίγκιπα. Ακόμη να του πει να προσέχει και να φυλάγεται. Ο Odoardus πρόθυμα εκτελεί τη διαταγή. Ο Paris τελικά πείθεται και αποφασίζει να εφαρμόσει τις συμβουλές της αγαπημένης του (XVI 1-20).

IV. ΓΛΩΣΣΙΚΑ³⁸

Η ορθογραφία των λατινικών λέξεων της διασκευής διαφέρει κάποιες φορές από την επίσημη σήμερα ορθογραφία, όπως συνηθίζεται στα κείμενα της εποχής. Για παράδειγμα παρατηρούμε σε ορισμένες λέξεις τροπή του *-i* σε *-y*, όπως *Dyana* αντί *Diana*, *Ysabella (-is)* αντί *Isabella*, *lachrym-* αντί *lachrim-*, *desyder-*, (*-at*, *-ari*) αντί *desider-*, *perystromatibus* (XI 5) αντί *peristromatibus*, *hylar-* (*-is*, *-tatem*, *-ter*, *-ior* κλπ.) αντί *hilar-*, *hystor-* αντί *histor-*. Το ίδιο γράφονται και οι προερχόμενες από την ελληνική *crystallinum* (~ κρυστάλλινον) *scutum* και *syngrapham* (~ συγγραφήν). Κάποιες απ' αυτές τις εξαιρέσεις πάντως έχουν το πλεονέκτημα να παρουσιάζουν ομοιότητες με την ορθογραφία της προγενέστερης παράδοσης του κειμένου στη μεσαιωνική γαλλική γλώσσα³⁹, στην οποία άλλωστε είναι γραμμένο και το πρότυπο⁴⁰

³⁸ Κάνουμε ακριβή παραπομπή μόνον για τους τύπους που είναι αναγκαίο, καθώς για όλους τους υπόλοιπους ο ενδιαφερόμενος αναγνώστης μπορεί πολύ εύκολα να βρει άφθονα παραδείγματα σ' ολόκληρη την έκταση του κειμένου.

³⁹ Τα χφφ CDE έχουν τη γραφή *Diene*.

⁴⁰ Για τη σημασία της διερεύνησης των πηγών πβ. E. Jeffreys, «Η συμβολή των πηγών ενός κειμένου στην εκδοτική του αποκατάσταση», *Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου Neograeca Medii Aevi IVA* (Αμβούργο 28-31/1/1999), Ηράκλειο 2001, σσ. 75-91.

που χρησιμοποίησε ο συγγραφέας⁴¹. (Βλ. π. χ. στο συγγενικό χφ S: *Gaudefroy d'Allencon dauphin de Viennois et de Dyane*⁴² *sa femme*. Πβ. και τα γαλλ. *Ysabee*, *Ysabel* της ομάδας I γενικά και *Ysabeau* στο χειρόγραφο H⁴³, *lystoire, l'escu de crystal*).

Επίσης ορισμένοι τύποι γράφονται με μετατροπή του *-e* > *-ae* ή > *-oe* εκεί όπου η συλλαβή είναι κανονικά μακρόχρονη, π. χ. *saecur-* (*sēcur-*), *caeter-* (*cēter-*), *foemin-* (*fēmin-*), αλλά και σε περιπτώσεις ακόμα που το *-e* είναι κανονικά βραχύχρονο, π. χ. *saever-* (*sēver-*) αντίθετα βρίσκουμε τη λέξη *egregi-* (*ēgregi-*). Το φωνήεν του θέματος του απλού ρήματος *capio* στον παρακείμενο, στο σουπίνο και τους παράγωγους ρηματικούς τύπους τρέπεται σε *-oe*, π. χ. *coepit*, *-ptum*, *-isse* κλπ. Στα σύνθετα απαντά κανονικά με *-e*, π. χ. *concepit*, *excepto*, *incepto*, *concepta*, *acceperat* κ. ά.

Διάφορες εξαιρέσεις όπως *severitatem* (2. 5), *aegregia* (I 2), *christallinum* (V 15), *lachrimas* (IX 8) και ο μοναδικός τύπος *Isabelle* στο τέλος του έργου (φ. PPII^v, 15), οφείλονται σε παρέμβαση ή βιασύνη του εκδότη / τυπογράφου.

Οι παραπάνω ορθογραφικές ιδιαιτερότητες μπορούν να αποδοθούν είτε σε επιλογή του συγγραφέα είτε (και) σε τυχόν συνήθεια του τυπογραφείου να εφαρμόζει ένα συγκεκριμένο ορθογραφικό σύστημα⁴⁴. Στη δεύτερη περίπτωση βέβαια θα περιμέναμε να επεκτείνεται αυτό το σύστημα σε περισσότερους τύπους. Επιπλέον η λαϊκότερη μορφή του εντύπου (έλλειψη στίξης, περιορισμένα κεφαλαία, βραχυγραφίες κλπ.) - που κυρίως προοριζόταν για το εμπόριο της Βενετίας⁴⁵ - δίνουν την εντύπωση της απλής (σχεδόν διπλωματικής) μεταγραφής από το χειρόγραφο, κατά την πάγια τακτική της εποχής. Επίσης ύστερα από αντιπαραβολή με άλλα έργα του ίδιου συγγραφέα διαπιστώσαμε ότι σε πολλά σημεία υπάρχουν κοινές ορθογραφικές συνήθειες (πβ. *claris foeminis*). Καταλήγουμε έτσι στο πιο πιθανό συμπέρασμα ότι τουλάχιστον οι βασικές ιδιοτροπίες προέρχονται από τη γραφίδα του συγγραφέα, με την επιφύλαξη ότι μπορεί, κατά περίπτωση πάντα, να υποκρύπτεται και κάποια «απομίμηση» του προτύπου είτε πρόκειται για ουσιώδη αντιστοιχία είτε για μια απλή σύμπτωση που προκύπτει από την κοινή χρήση τύπων με όμοια ορθογραφία σε πολυάριθμα γραπτά της μεσαιωνικής περιόδου.

⁴¹ Πβ. και τις γλωσσικές παρατηρήσεις του Kaltenbacher, *ό. π.*, σ. 53 κ. ε.

⁴² Αντίθετα στην μέχρι τότε ιταλική παράδοση, διαπιστώσαμε ότι το όνομα γράφεται κανονικά *Diana*.

⁴³ Στα ιταλ. *Isabella*.

⁴⁴ Για τις περιπτώσεις βλ. Κακλαμάνης, *ό. π.*, σ. 133 κ. ε.

⁴⁵ Βλ. π. χ. A. Nuovo, *Il commercio librario nell'Italia del Rinascimento*, Milano 1999.

Επιπλέον ως προς την ορθογραφία, ο φθόγγος *-ph* απαντά μόνον στις λέξεις *Dalphin-* και *nephari-* (X 12 κλπ.) αντί *nefari-* όπως και στις ελληνικές *philosophicum* (2. 3), *Xenophontem* (2. 12), *triumphis* (V 5), *-antis* (VII 5), *syngrapham* (φ. LLi^r, 9).

Από άποψη μορφολογίας, το όνομα της *Ysabella* το συναντούμε στη διασκευή με δύο τρόπους: α) *Ysabella*, *-ae* και β) συχνότερα *Ysabelle*, *-is* (πβ. και το γαλλ. *Ysabelle*)⁴⁶. Ο εκδότης της P εξομαλύνει την ορθογραφία μεταγράφοντας μόνον τον δεύτερο τύπο, κάτι που μάλλον οφείλεται σε προσωπική του παρέμβαση.

Στα ζητήματα φωνητικής εντάσσεται, ως προς τα φωνηέντα, ο τύπος *epistola*⁴⁷ (αντί *epistula*) και ως προς τα σύμφωνα η τροπή του *-t* σε *-c* (τσιτακισμός), π. χ. *laeticiae* (αντί *laetitiae*), η οποία είναι πιο συστηματική στην παρισινή έκδοση⁴⁸, κάτι που δείχνει ότι στο σημείο αυτό ο επιμελητής της A δεν αποκλείεται να βρίσκεται πιο κοντά στο αυθεντικό κείμενο.

Τέλος έχουμε τη συχνή τροπή του *-c* στο δασύ φθόγγο *-ch* σε συγκεκριμένες λέξεις, π. χ. *lachrym-* αντί *lacrym-*, *archani* (XII 9) αντί *arcani*, *chrystallinum* (αντί *crystallinum*. Πβ. και το όνομα *Rochi* αντί *Rocci*).

⁴⁶ Στο χφ S *Ysabel*.

⁴⁷ Οι τύποι *epistola* και *secondo* χρησιμοποιούνται αρκετά στα μεταγενέστερα λατινικά. Βλ. Aeg. Forcellini, *Lexicon totius latinitatis*, lucubratum ab..., τ. II, Patavii 1940, s. v. *epistola*. K. E. Georges, *Ausführliches lateinisch – deutsches Handwörtererbuch*, τ. II, Basel 1962, s. v. *epistula* (*epistola*). M. Kostrenčić, *Lexicon latinitatis Medii Aevi Iugoslaviae*, τ. II, Zagrebiae MCMLXXVIII, s. v. *secondus*. Ωστόσο επειδή στις διορθώσεις του εκδότη / τυπογράφου απαντά μία φορά ο όρος *secondo* και αμέσως πιο κάτω πέντε φορές ως *secundo*, δεν αποκλείεται τουλάχιστον αυτή η γραφή στο κείμενο να προήρθε από επίδραση της ιταλικής. Για τη σχέση της γλώσσας μιας λαϊκής έκδοσης με τον τόπο καταγωγής του επιμελητή βλ. Κακλαμάνης, *ό. π.*, σ. 106.

⁴⁸ Γενικά όσους τύπους απαντούμε με *-c* στην A ο εκδότης της P τους αντιγράφει με *-t* και το αντίστροφο.

V. Η ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΜΥΘΙΣΤΟΡΙΑΣ

«PARIS ET VIENNE»⁴⁹

Συνοπτική παρουσίαση

Το αρχικό πρότυπο του λατινικού κειμένου «Allobrogicae narrationis liber», όπως και πλήθους άλλων διασκευών και λογοτεχνημάτων του Μεσαίωνα, υπήρξε η γνωστότατη⁵⁰ για την εποχή της γαλλική⁵¹ μυθιστορία «Paris et Vienne» (1432)⁵² του Μασσαλιώτη λόγιου Pierre de La Cypède⁵³. Το έργο γνώρισε εξαιρετική επιτυχία και ευρύτατη κυκλοφορία σ' ολόκληρο τον ευρωπαϊκό χώρο, όπως φαίνεται από τον αριθμό

⁴⁹ Για τη συγκέντρωση του υλικού βασιστήκαμε τόσο στους ευρωπαϊκούς και διεθνείς καταλόγους διαφόρων βιβλιοθηκών (π. χ. BMC, BMGC, BN, CBI), όσο και στις πληροφορίες ορισμένων μελετητών, π. χ. Graesse, ό. π. Brunet, *Manuel*. Του ίδιου, *Supplément*. L. A. Copinger: *Supplement to Hain's repertorium bibliographicum*, τ. 1-2, London 1895-1902. Kaltenbacher, ό. π. N. Carto-
jan, "Le modèle français de l'«Eroto-kritos», poème crétois du XVIIe siècle", *Revue de Littérature Comparée* 16 (1936) σσ. 265-293. B. Woldge, *Bibliographie des romans et nouvelles en prose française antérieurs à 1500*, Genève 1954. Του ίδιου, *Bibliographie des romans ... à 1500. Supplément 1954-1973*, Genève 1975. De Fuentes, ό. π. Mante, ό. π. McE. Leach, *Paris and Vienne*, translated from the French and printed by William Caxton (Early English Text Society, n. 234), Oxford University Press 1957 και ιδιαίτερα στους Μαυρομάτη, ό. π. και A.-M. Babbì, ό. π. Της ίδιας, *Paris et Vienne (Parigi, B. N., ms. fr. 20044)*. Introduzione, testo e note, Milano 1991 (ανατ. 1992).

⁵⁰ Το άλλο πιο γνωστό έργο της ίδιας περιόδου είναι «L'Histoire de Pierre de Provence et de la Belle Maguelone». Βλ. ενδεικτικά W. Söderhjelm, "Pierre de Provence et la belle Maguelone", *Mémoires de la Société Néophilologique de Helsingfors* VII (1924) σσ. 7-49.

⁵¹ Ο συγγραφέας χρησιμοποίησε ως πρότυπο μια προγενέστερη προβηγκιανή ιστορία που κι αυτή είχε βασιστεί σε κάποια καταλανική (το αποσπάσμα είναι από την έκδοση του Kaltenbacher): "Pluseurs autres livres ay je veu, mes entre les autres j'ay tenu ung livre, escript en langaige prouvensal, qui fut extraist d'ung aultre livre, escript en langaige cathalain" (1. 5-7).

⁵² Μία συνοπτική περίληψη της υπόθεσης του έργου, βασισμένης επάνω στην κριτική έκδοση του Kaltenbacher, έχει δώσει ο Αλεξίου, ό. π., σσ. ξβ' - ζη'.

⁵³ Ο ίδιος γράφει στον πρόλογο: "Si veul requerir et supplier a tous ceulx qui cestuy livre liront, que ce ilz y trouvoient escript aucune chouse que ne fust bien seant, que ilz veullent a mes defaulx pardonner et les reparer selon leur bon avisement, quar mon sans n'est pas souffisant a telle besoigne bien traictier, et aussi que je ne suis pas Francois de nature, ains fuz nes et nouris en la cite de Marcelle. Et c'il vous savoir qui je suis: de Saint Piere j'ay prins le non, de la Cypede pour sournon. Et fut encommance a escrire cest livre l'an de grace mil CCCC trente deux le tiers jour du moys de septembre". Ακόμη, αναφέρεται ο τύπος *de la Cépède* και *Petro de la Sepede*. Βλ. π. χ. A. Conville, *La vie intellectuelle dans les domaines d'Anjou-Provence de 1300 à 1435*, Paris 1941, σ. 485.

των αντιγραφών και των ανατυπώσεων που διαθέτουμε⁵⁴ αλλά και από τις φιλολογικές εκτιμήσεις και κριτικές⁵⁵. Διασκευή του έργου αποτελεί, όπως είπαμε, και η μετάφρασή του στα λατινικά με τον τίτλο «AD NOBILES ET ... ALLOBROGICAE NARRATIONIS LIBELLUS», από τον επίσκοπο του Rieux Ioannes Pinus (Jean DePins).

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο δεν θα καταγράψουμε όλες τις έως τώρα γνωστές χειρόγραφες και έντυπες μαρτυρίες του «Paris et Vienne»⁵⁶, αφού ήδη έχουν καταλογηθεί και περιγραφεί λιγότερο ή περισσότερο αναλυτικά από τους μέχρι σήμερα ερευνητές⁵⁷. Από το σύνολο τους που διαιρείται σε δύο ομάδες (*I* και *II*)⁵⁸, περιοριζόμαστε εδώ στο να αναφέρουμε μόνον α) την ομάδα *I* που απαρτίζεται από τα γαλλικά χειρόγραφα και β) από την ομάδα *II* μια σύντομη παρουσίαση του κώδικα⁵⁹ S (Παρίσι, Bibliothèque Nationale, Fr. 20044) και εκείνες τις γαλλικές εκδόσεις που χρονολογούνται από την κριτική έρευνα πριν το 1516, χρονολογία κατά την οποία, όπως είπαμε, έγινε η πρώτη έκδοση της λατινικής μετάφρασης του Pinus. Η επιλογή μας αυτή οφείλεται στο ότι ολόκληρη η ομάδα *I* ανήκει στον 15. αιώνα μ. Χ. και άρα είναι προγενέστερη του λατινικού κειμένου, πράγμα το οποίο μπορεί να μας βοηθήσει

⁵⁴ Η μυθιστορία έτυχε πολυάριθμης λογοτεχνικής αναπαραγωγής σε όλες σχεδόν τις ευρωπαϊκές γλώσσες: 1. Η γαλλική παράδοση περιλαμβάνει εννέα χφφ και δεκαέξι έντυπα, 2. η ιταλική παράδοση οκτώ χφφ και σαράντα ανατυπώσεις της πεζής διασκευής, 3. τρεις εκδόσεις γνώρισε το έμμετρο κείμενο του Ιταλού Mario Teluccini, 4. εξήντα τρεις το έμμετρο του Angelo Albani, 5. η αγγλική παραλλαγή (από τον William Caxton) απαριθμεί δέκα δημοσιεύσεις, πέντε η φλαμανδική, μία η γερμανική, δύο η καταλανική, τρεις η ισπανική, δύο η λατινική, μία η έμμετρη εβραϊκή του Elia Bahur Levita, μία η σουηδική, μία η αρμένικη, μία η ρωσική και τουλάχιστον δύο (ένα χφφ και ένα έντυπο) ο *Ερωτόκριτος* του Κρητικού ποιητή Βιτσέντζου Κορνάρου.

⁵⁵ Βλ. ενδεικτικά στο *Dizionario Letterario Bompiani delle Opere e dei Personaggi di tutti i tempi e a tutte le letterature*, τ. 5, Milano, Bompiani, 1972, σσ. 402-403. J. M. Azaceta, *Cancionero de Juan Alfonso de Baena*. Adición crítica, Madrid 1966.

⁵⁶ Όλα ανήκουν στην αναγεννησιακή περίοδο (μέσα 15ου ως τις αρχές του 18ου αι.).

⁵⁷ Ενδεικτικά βλ. Kaltenbacher, *ό. π.*, σσ. 18-31. Μαυρομάτης, *ό. π.*, σσ. 53-105. Babbì, *Paris e Vienna*, σσ. 29-153 (με συμπληρωμένο τον κατάλογο και χρήσιμες σύντομες περιγραφές όλων των διασκευών). Κυρίως βλ. Wolledge, *Bibliographie*, σσ. 95-96 και του ίδιου *Supplément*, σ. 76.

⁵⁸ Για τη διαίρεση των χφφ και των εντύπων ακολουθήσαμε την ταξινόμηση που πρώτος πρότεινε ο Kaltenbacher, *ό. π.*, σσ. 31-32: α) ομάδα *I*: τα γαλλικά χφφ, β) ομάδα *II*: το γαλ. χφ S και όλες οι μεταγενέστερες παραλλαγές, μεταφράσεις και δημοσιεύσεις.

⁵⁹ Ο κώδικας έχει περιγραφεί από τον Kaltenbacher, *ό. π.*, σσ. 20-21.

αξιόπιστα κατά το σχολιασμό. Με το ίδιο κριτήριο αντιμετωπίσαμε κυρίως την ομάδα II στην οποία ανήκει και η μετάφραση που εξετάζουμε.

Η γαλλική παράδοση της μυθιστορίας απαντά όπως παρακάτω:

α) *Χειρόγραφα*⁶⁰

1. Carpentras, Bibliothèque Municipale, 1792 (F)
2. Παρίσι, Bibliothèque d’Arsenal, 3000 (A)
3. Παρίσι, Bibliothèque Nationale, Fr. 1480 (B)
4. Παρίσι, Bibliothèque Nationale, Fr. 1479 (C)
5. Παρίσι, Bibliothèque Nationale, Fr. 1464 (D)
6. Βρυξέλλες, Bibliothèque Royale, nr. 9632 (E)
7. Παρίσι, Bibliothèque Nationale, 10169 (G)⁶¹
8. Βιέννη, Österreichische Nationalbibliothek, 3432 (H)⁶²
9. Παρίσι, Bibliothèque Nationale, Fr. 20044 (S)

β) *Το χειρόγραφο S, (Παρίσι, Bibliothèque Nationale, Fr. 20044)*⁶³

Χρονολογείται στο 1432. Ο κώδικας είναι χάρτινος με διαστάσεις 19 × 13 εκ. και αποτελείται από 62 φύλλα. Έχουν σταχωθεί 3 φύλλα λευκά από διαφορετικό χαρτί, 56 φύλλα με σελιδαρίθμηση και 3 που περιέχουν τα συμπλέγματα. Στο χειρόγραφο διακρίνονται επεμβάσεις και από δεύτερο χέρι⁶⁴. Επάνω φέρει τη σημείωση *Ex bibliotheca MMS. Coisliniana olim Segueriana quam illust. Henricus du Cambout, dux de Coislin Par Francia, Ep. Metensis ... monasterio S. Germani a Pratis legavit Anno MDCCXXXII.*

Το κείμενο έχει τον γενικό τίτλο *Histoire de Gaudefroy d’Allencon Dauphin de viennois et de Dyane sa femme, fille du Conte de Flandres, en forme de romant*. Στην αρχή, φ. 1^r: *Au temps du roy Charles, roy de France...* Στο τέλος, φ. 57^v: *... Et moururent toulx deulx en ung an pourquoy prions monseigneur Jhesu Crist que nous*

⁶⁰ Kaltenbacher, *ό. π.*, σσ. 18-21. Woledge, *Bibliographie*, σ. 95. Του ίδιου, *Supplément*, σ. 76. Leach, *ό. π.*, σσ. 9-11. Mante, *ό. π.*, σ. 29. De Fuentes, *ό. π.*, σσ. 17-18.

⁶¹ Woledge, *Bibliographie*, σ. 95. Μαυρομάτης, *ό. π.*, σ. 56. Babbì, *Paris e Vienna*, σ. 33-34.

⁶² Woledge, *Bibliographie*, σ. 95. Μαυρομάτης, *ό. π.*, σ. 56. Babbì, *Paris e Vienna*, σ. 34-35.

⁶³ Τον κώδικα έχει πλήρως περιγράψει, μελετήσει και δημοσιεύσει η Babbì στο βιβλίο της *Paris et Vienne*, *ό. π.* Βλ. επίσης της ίδιας, *Paris e Vienna*, σσ. 35-36 και σ. 53.

⁶⁴ Babbì, *Paris e Vienna*, σ. 35.

*pennsions faire telles œuvres que les puissons accompagner en la gloire de Paradis. Amen Deo gratias. Scriptor qui scripsit cum xpo vivere possit*⁶⁵.

γ) *Έντυπες δημοσιεύσεις*⁶⁶

1. Αμβέρσα 1487 (Παρίσι, Bibliothèque Nationale, Res. Y² 159 olim 222)⁶⁷: Βιέννη, Österreichische Nationalbibliothek Inc. II F 27). Στην αρχή, φ. A2^r: *Cy commence l'histoire du tresvaillant chevalier Paris et de la belle Vienne fille du Daulphin lesquelz pour loyaulment amer souffrirent moult d'aversitez avant quilz peussent iouyr de leurs amours. Au temps du roy Charles roy de France ...* Στο τέλος, φ. g3^r: *... Cy finist l'histoire du vaillant et noble cheualier Paris et de la belle Vienne, fille du Daulphin de Viennois. Emprientee en Anvers par moy Gherard Leeu, lan Mil CCCC. lxxxvii. le. xv.^e iour du mois de may*⁶⁸.

2. Παρίσι 1498 (Ν. Υόρκη, Pierpont Morgan Library, 1489)⁶⁹. Στην αρχή, φ. A2^r: *Cy commence l'ystoire du tresvaillant chevalier Paris 7 dela belle Vienne fille du Dauphin lesquelz pour loyaulment aymer souffrirent moult d'aversitez avant quilz peussent iouyr de leurs amours. Au temps du roy Charles roy de France ...* Στο τέλος, φ. G5^r: *... Cy finist l'ystoire du vaillant et noble chevalier Paris 7 de la belle Vienne*

⁶⁵ Τον τελευταίο στίχο του χειρογράφου *Scriptor qui ... possit*, τον οβελίζει η Babbi από την έκδοσή της. Για τον κώδικα βλ. Kaltenbacher, *ό. π.*, σσ. 20-21. Woledge, *Bibliographie*, σ. 95. Leach, *ό. π.*, σσ. 10-11. Mante, *ό. π.*, σ. 29. De Fuentes, *ό. π.*, σ. 18. Μαυρομάτης, *ό. π.*, σ. 56. Babbi, *Paris e Vienna*, σσ. 35-36 και της ίδιας, *Paris et Vienne*, σ. 9 κ. ε.

⁶⁶ Συνολική καταλογογράφηση των εκδόσεων μάζ μαρτυρούν οι: A. Marsand, *I manoscritti italiani della Regia Biblioteca Parigina descritti ed illustrati*, Paris 1838. J. Lemonnyer, *Bibliographie des ouvrages relatifs à l'amour, aux femmes et au mariage*, Lille 1897. M. Pellechet - L. Pollain, *Catalogue Général des incunables des Bibliothèques Publiques de France*, τ. I-III, Paris 1893-1909 κ. ά.

⁶⁷ Kaltenbacher, *ό. π.*, σ. 21.

⁶⁸ Brunet, *Manuel*, τ. 4, στ. 371. Graesse, *ό. π.*, τ. 5, σ. 134. M. F. A. G. Campbell, *Annales de la typographie néerlandaise au XVe siècle*, La Haye 1874, αρ. 941. Copinger, *ό. π.*, αρ. 4608. Kaltenbacher, *ό. π.*, σ. 21, αρ. 1. Cartoian, *ό. π.*, σ. 265 κ. ε. Woledge, *Bibliographie*, σ. 95. Του ίδιου, *Supplément*, σ. 76. Leach, *ό. π.*, σ. 11. Mante, *ό. π.*, σ. 30. De Fuentes, *ό. π.*, σ. 18. Μαυρομάτης, *ό. π.*, σ. 57. A.-M. Babbi, "Per la tradizione francese del 'Paris et Vienne' (Wien, O. N. B., ms. 3432)", *Quaderni di Lingue e Letterature* 11 (1986) σσ. 367-392 και συγκεκριμένα σ. 370. Της ίδιας, *Paris e Vienna*, σ. 45.

⁶⁹ Ο Kaltenbacher το αφήνει αχρονολόγητο. Βλ. *Short – Title Catalogue of Books printed in France and of French Books printed in other Countries, from 1470 to 1600 in the British Museum*, Oxford 1966, σ. 230.

*fille du Daulphin de Viennois. Imprime a Paris sur le pont Nostre Dame a lenseigne Saint Laurens par Jehar Trepeler marchand et imprimeur*⁷⁰.

3. Παρίσι (χ. χ.)⁷¹, έκδ. Claude Leroy⁷².

4. Παρίσι (περίπου 1500, Chantilly, Musée Conde, IV. E. 31)⁷³. Στο τέλος : ... *Cy finist lystoire du vaillant et noble chevalier Paris et de la belle Vienne fille du Dauphin de Viennoys. Imprime a Paris en la rue de la herpe a lenseigne du pilie vert par Denis Meslier imprimeur*⁷⁴.

5. Παρίσι 1502 (N. Υόρκη, Pierpont Morgan Library), έκδ. Le Noir⁷⁵.

Ο Kaltenbacher θεωρεί ότι το χφ S συγγενεύει με την πρώτη έντυπη έκδοση του έργου στην Αμβέρσα το 1487, ενώ στη συνέχεια βασίστηκαν σ' αυτήν όλες οι επόμενες. Το περιεχόμενο όλων αυτών διαφέρει από της πρώτης ομάδας στα εξής σημεία⁷⁶: α) Είναι πιο σύντομο, β) λείπει ο πρόλογος του συγγραφέα τού «Paris et Vienne» Pierre de La Cypède, γ) λείπουν τα επεισόδια των πέντε ονείρων, δ) ο επίσκοπος, με τον οποίο συναναστρέφεται ο Paris, είναι του Αγίου Λαυρεντίου (στην ομάδα I είναι του Αγίου Βικεντίου)· ο ακόλουθος του Paris ονομάζεται George (ομάδα

⁷⁰ Brunet, *Manuel*, τ. 4, στ. 371-372. Graesse, *ό. π.*, τ. 5, σσ. 134-135. Του ίδιου, *Supplément*, τ. 2, σ. 151. Copinger, *ό. π.*, αρ. 4607. Kaltenbacher, *ό. π.*, σ. 21, αρ. 4. Cartoijan, *ό. π.*, σ. 281. Woledge, *Bibliographie*, σ. 95. Mante, *ό. π.*, σ. 30. De Fuentes, *ό. π.*, σ. 18. Μαυρομάτης, *ό. π.*, σ. 57. Babbi, "Tradizione", σ. 370 και της ίδιας, *Paris e Vienna*, σ. 460.

⁷¹ Όμως η Babbi το χρονολογεί γύρω στο 1520.

⁷² A. Claudin, *Histoire de l'imprimerie en France au XVe et au XVIe siècle*, τ. 3, Paris 1900-1914, σ. 43. Woledge, *Bibliographie*, σ. 95. Μαυρομάτης, *ό. π.*, σ. 57. Babbi, "Tradizione", σ. 370 και της ίδιας, *Paris e Vienna*, σ. 46.

⁷³ Η Babbi, *Paris e Vienna*, σ. 46 σημειώνει τη χρονολόγηση γύρω στο 1520.

⁷⁴ Graesse, *ό. π.*, τ. 5, σσ. 134-135. Brunet, *Manuel*, τ. 4, στ. 371-372. Copinger, *ό. π.*, αρ. 4607. Kaltenbacher, *ό. π.*, σ. 21, αρ. 2. Woledge, *Bibliographie*, σ. 95. Του ίδιου, *Supplément*, σ. 76. Mante, *ό. π.*, σ. 30. De Fuentes, *ό. π.*, σ. 18. Μαυρομάτης, *ό. π.*, σ. 57. Babbi, "Tradizione", σ. 370 και της ίδιας, *Paris e Vienna*, σ. 46.

⁷⁵ Woledge, *Bibliographie*, σ. 120. Babbi, "Tradizione", σ. 370 και της ίδιας, *Paris e Vienna*, σ. 47.

⁷⁶ Kaltenbacher, *ό. π.*, σ. 31 κ. ε.

I: Olivier), ε) η χρονολόγηση της υπόθεσης τοποθετείται στο 1271 (ομάδα I: πιο αόριστα στην εποχή του βασιλιά της Γαλλίας Charles)⁷⁷.

Το πιο πιθανόν είναι ο Pinus, όταν έγραφε τη λατινική μετάφραση της μυθιστορίας, να είχε μπροστά του κάποια από τις γνωστές γαλλικές διασκευές⁷⁸ πριν το 1516⁷⁹, κυρίως λόγω της μεγάλης κυκλοφορίας αυτών των εντύπων στο αναγνωστικό κοινό εκείνη την περίοδο - πράγμα που φαίνεται από τις συχνές επανεκδόσεις - και απ' την οποία μετέφραζε άμεσα⁸⁰. Το βασικό του πρότυπο θα πρέπει να θεωρηθεί γαλλικό, αφού άλλωστε ήταν και ο ίδιος Γάλλος και άρα εξοικειωμένος με τη μητρική του γλώσσα⁸¹. Αυτή η άποψη ενισχύεται και από πιθανούς συσχετισμούς ως προς τη μορφολογία κάποιων γραμματικών όρων ή τη διατήρηση τύπων της ιστορικής ορθογραφίας που βρίσκουμε και στα γαλλικά πρότυπα⁸² κατά την παράδοση του κειμένου και στα οποία αναφερθήκαμε στο κεφάλαιο IV.

Όμως η περίπτωση να είχε ο Pinus υπόψη του και κάποια ιταλική έκδοση του «Paris et Vienne», την οποία αξιοποίησε μεταφέροντας «από μνήμης» στοιχεία στο έργο του - κάτι πολύ συνηθισμένο στους αντιγραφείς - δεν μπορεί να αποκλειστεί, αφού είχε ζήσει τα φοιτητικά του χρόνια στην Ιταλία και του ήταν οικεία και η ιταλική γλώσσα. Εξάλλου η άποψη του Maurino⁸³ ότι η *Vita divi Rochi* είναι λατινική

⁷⁷ Αναφέρεται η περίοδος δύο βασιλιάδων της Γαλλίας, του Charles [1271] και σε κάποιες παραλλαγές, του Philippe το 1224 (π.χ. στο ιταλικό χφ P, Bibliothèque Nationale, 1094).

⁷⁸ Ο Kaltenbacher, *ό. π.*, σ. 21 γράφει: “Das erste Blatt (Ausgaben Antwerpen 1487) tragt in später Schrift den Prolog des Pierre de la Cypede nach HS B und die vier Schlussverse, die sich dort finden, mit der Bemerkung: i'ay extrait ce qui precede d'un ancien manuscript en prose (in 4o sur papier) qui mapartient. Es folgt noch ein Hinweis auf Jean de Pins Toulousain”.

⁷⁹ Μολονότι η πρώτη και η δεύτερη δημοσίευση της ιταλικής διασκευής (Τρεβίζο 1482 και Βενετία 1486) προηγήθηκαν της γαλλικής του 1487. Επίσης ως το 1516 έχουμε άλλες 10 ιταλικές εκδόσεις. Βλ. Graesse, *ό. π.*, τ. 5, σ. 135. Brunet, *Manuel*, τ. 4, σ. 373. Kaltenbacher, *ό. π.*, σ. 25. De Fuentes, *ό. π.*, σ. 19. Copinger, *ό. π.*, τ. 2, σ. 4609. Παναγιωτάκης, *ό. π.*, σ. 349. Μαυρομάτης, *ό. π.*, σ. 71-74 και Babbì, *Paris e Vienna*, σσ. 94-98.

⁸⁰ Για την συνήθεια της αντιγραφής από πρότυπο βλ. Ρ. Μας, *Κριτική των Κειμένων*, (μτφρ. – σχ. Ν. Χιονίδης), Αθήνα 1975 (ανατ. 1984), σ. 9.

⁸¹ Μαυρομάτης, *ό. π.*, σ. 131.

⁸² Πβ. και Η. Eideneier, «Προφορική παράδοση στη δημόδη γραμματεία», *Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου Neograeca Medii Aevi IVa* (Αμβούργο 28-31/1/1999), Ηράκλειο 2001, σσ. 47-58 και συγκεκριμένα σσ. 48-49.

⁸³ Α. Maurino, “Nuove ricerche biografiche su San Rocco di Montpellier”, *Bolletino Storico Piacentino* 54 (1959) σσ. 121-131.

διασκευή της ιταλικής βιογραφίας⁸⁴ από τον *nobile piacentino* Gottardo, πρώτο βιογράφο του αγίου, δείχνει την ευχέρεια του Pinus ως προς το να μεταφράζει και τα ιταλικά.

Μια πιο βέβαιη απάντηση σ' αυτό το ζήτημα θα απαιτούσε πρώτα τη διεξοδική αντιπαραβολή όλων των προγενέστερων κωδίκων, γαλλικών και ιταλικών, για τον εντοπισμό του πιθανού προτύπου ή προτύπων απ' όπου μετέφραζε ο Pinus. Αυτό όμως ξεφεύγει από τις δυνατότητες της παρούσας εργασίας.

VI. ΣΥΝΤΟΜΗ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΗΣ ΛΑΤΙΝΙΚΗΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ ΜΕ ΤΗ ΓΑΛΛΙΚΗ ΠΗΓΗ (ΥΦΟΣ-ΔΙΑΣΚΕΥΕΣ)

Η λατινική διασκευή του «Paris et Vienne» θεωρείται ότι αποτελεί σχεδόν αυτούσια μεταφορά του προτύπου⁸⁵ που βασίζεται σε κείμενο της δεύτερης ομάδας της γαλλικής παράδοσης⁸⁶. Έτσι ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά του ύφους της αφήγησης του Pinus, το οποίο προέρχεται από την απομίμηση του προτύπου της μετάφρασης, είναι η ταυτόχρονη χρήση, κατά παράταξη, πολλών συνώνυμων τύπων⁸⁷. Δίνουμε μερικά παραδείγματα: *clarissimo et illustrissimo* (1.1), *domestico et familiari* (1. 3), *innumerasque et infinitas* (1. 2), *diligentius aut lubentius* (1. 4), *opulentae ac diviti* (I 6), *forma et pulchritudo* (I 6) κ. ά. Το ίδιο συμβαίνει και με την τεχνική της έμφασης, π. χ. *magis magisque* (I 6 κ. ά.), *tantum et tam* (XV 2, XVI 3 κ. ά.)⁸⁸.

Για τη διερεύνηση των ουσιωδών διαφορών που μπορεί να περιλαμβάνει η διασκευή σε σχέση με την πρότυπη πηγή της, επειδή στάθηκε αδύνατη η διεξοδική μελέτη ολόκληρης της προγενέστερης παράδοσης, ακολουθήσαμε την εξής μέθοδο:

Ύστερα και από την κατηγορηματική διαπίστωση της Babbì, μετά από αντιπαραβολή, ότι οι έντυπες γαλλικές εκδόσεις παρουσιάζουν πιστή κατά λέξη ομοιότητα⁸⁹

⁸⁴ Μέχρι τον Pinus μεσολάβησαν άλλες τέσσερις βιογραφίες: μία ανώνυμη λατινική, μία γαλλική από τον δομινικανό Jean Phelipot, μία από τον Francesco Diedo το 1478 και μία έντυπη στη Νυρεμβέργη το 1484. Τα παραπάνω κείμενα αναφέρονται και στα *Acta breviora, auctore anonimo, in Acta Sanctorum*.

⁸⁵ Μαυρομάτης, ό. π., σ. 137.

⁸⁶ Kalténbacher, ό. π., σσ. 36-38.

⁸⁷ Βλ. για παράδειγμα τις παρατηρήσεις της Babbì, *Paris et Vienne*, σ. 9 κ. ε.

⁸⁸ Πβ. Babbì, *Paris et Vienne*, σ. 9 κ. ε. Επίσης για το ύφος πβ. C. S. Jeffrey, "*Paris et Vienne*" *lexical choice, narrative technique and meaning in a "roman d'aventure" of the fifteenth century*, Tesi Ohio State University 1976.

⁸⁹ Babbì, *Paris et Vienne*, σσ. 42-43.

(με ελαχιστότατες λεκτικές διαφοροποιήσεις) με τον συγγενικό κώδικα S⁹⁰, καθώς φαίνεται ότι ανάγονται σε κοινό υπαρχέτυπο (βελτιώνοντας μάλιστα στο σημείο αυτό το στέμμα του Kaltenbacher)⁹¹, επιχειρήσαμε αντιβολή με όσες γαλλικές παραλλαγές στάθηκε δυνατόν να εξετάσουμε (το χειρόγραφο S από την έκδοση της Babbi, αποσπάσματα από την έκδοση της Αμβέρσας και του TrappereI και ολόκληρη την υπόλοιπη χειρόγραφη παράδοση μέσα από την έκδοση του Kaltenbacher, μήπως τυχόν είχε κάποια τέτοια μαρτυρία υπόψη του ο γραφέας). Καταλήξαμε λοιπόν στο συμπέρασμα ότι στο λατινικό κείμενο υπάρχουν διασκευαστικά στοιχεία του συγγραφέα πέρα από το πρότυπο, ορισμένα από τις οποία είναι τα εξής (τα παραδείγματα είναι από το πρώτο βιβλίο, το οποίο θα μας απασχολήσει για τις ανάγκες της εργασίας μας):

α) Η τοποθέτηση της υπόθεσης στη χώρα των Αλλοβρόγων (*apud Allobrogas, haud ignobiles Galliae comatae populos*), η οποία ουσιαστικά διαφοροποιεί και ολόκληρο τον τίτλο του βιβλίου από τον έως τότε παραδεδομένο «Paris et Vienne» σ' όλες τις προγενέστερες παραλλαγές, και η αποσιώπηση του συγκεκριμένου χρονικού προσδιορισμού των γεγονότων με βάση το όνομα του βασιλιά⁹², όπως συμβαίνει σ' όλη την προηγούμενη και μεταγενέστερη χειρόγραφη και έντυπη παράδοση⁹³ (I 1).

β) Το απόσπασμα με την προετοιμασία των ιπποτών για την πρώτη κονταρομαχία, όπου ο Paris βρίσκεται σε εσωτερική ψυχική σύγκρουση για το αν πρέπει να λάβει μέρος στο αγώνισμα ή όχι, μέχρι που επικρατεί μέσα του ο έρωτας (IV 4).

γ) Στο απόσπασμα της συναναστροφής του Paris με τον επίσκοπο του Αγίου Λαυρεντίου, ο Pinus αναλύει την ψυχολογική κατάσταση του ήρωα που τον οδηγεί στο μοναχισμό (VII 1-2).

δ) Το απόσπασμα του παραινετικού λόγου του Iacobus προς τον γιο του Paris. Όπως διαπιστώσαμε τουλάχιστον στο συγγενικό χφ S⁹⁴, ο αντίστοιχος λόγος του πα-

⁹⁰ Babbi, *Paris et Vienne*, σ. 44.

⁹¹ Babbi, *ό. π.*, σ. 45.

⁹² Βλ. παραπάνω σ. 26 και υποσημ. 77.

⁹³ Αναφέρεται η περίοδος δύο βασιλιάδων της Γαλλίας, του Charles [1271] και σε κάποιες παραλλαγές του Philippe το 1224 (π. χ. στο ιταλικό χφ P, BN, 1094).

⁹⁴ Μεταφέρουμε εδώ το απόσπασμα από την έκδοση της Babbi: “Et missere Jacques, le pere de Paris...luy va dire: - Mon doulz filz, moult me suis esmerveille de vous qui soulliez estre joyeux et faisies chevaleries et joustes et conqueries grant honneur et renommee, mes maintenant voy que vous estes toulz changie depuis que vous vous acompaignastes se dyable d’evesque et me fait grant paour qu’il vous fasse homme de religion. Et maintenant que n’avez este en ceste noble feste j’en suis moult dollent et courroucie: je ne scay si vous [avez] nul desplaisir, car a vous ne fault nulle chose. Pour

τέρα εκεί, καταλαμβάνει μικρότερη έκταση, είναι σε αυστηρότερο τόνο, τονίζει περισσότερο τα ιδανικά της ανδρείας και της ιπποσύνης για να πείσει τον Paris, με μια τάση επίκρισης απέναντι του και εχθρικότητας προς τον επίσκοπο του Αγίου Λαυρεντίου με τον οποίο συναναστρέφεται. Αντίθετα στη λατινική διασκευή ο λόγος γίνεται πιο μειλίχιος, πιο ικετευτικός, χωρίς ύβρεις, με τάση νουθεσίας, ενώ προβάλλονται κυρίως οι προσδοκίες των γονιών από το γιο τους, οι ελπίδες τους που αποδεικνύονται μάταιες επειδή επέλεξε το μοναχικό βίο και η αβάσταχτη λύπη τους (VII 5-9).

ε) Το απόσπασμα που περιγράφει την ψυχική αναταραχή του Paris ύστερα και από το δεύτερο κονταροχτύπημα, παρομοιάζοντάς την με τους κλυδωνισμούς των κυμάτων (IX 11).

στ) Το απόσπασμα του λόγου που απευθύνει ο Iacobus προς τον Odoardus, ζητώντας τη βοήθειά του, με τον οποίο προβάλλει το ήθος και τις αρετές του νέου (X 3-4).

ζ) Το απόσπασμα μετά τη συζήτηση του Iacobus με τον Odoardus, όπου γίνεται, σε πλάγιο ύφος, λόγος για το μεταβλητό της ανθρώπινης μοίρας και ζωής, για τη θνησιμότητα του ανθρώπου και για τα παιδικά και εφηβικά χρόνια του Paris (X 6-9).

Τα παραπάνω χωρία αποτελούν ουσιώδεις ξεκάθαρες διασκευές του Pinus. Γενικότερα όμως σ' ολόκληρο το κείμενο προβαίνει σε συντομότερες προεκτάσεις και διασαφηνίσεις των γεγονότων της ιστορίας, με ανάλογο ψυχογραφικό και ηθικολογικό περιεχόμενο.

II. Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ ΚΑΙ Η ΚΛΑΣΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ

Ο Pinus υπήρξε μελετητής των κλασικών γραμμάτων, ελληνικών και λατινικών, και συνδιαλεγόταν με σπουδαίους λόγιους και ουμανιστές της εποχής του στα χρόνια της συγγραφικής του παραγωγής⁹⁵, όπως φαίνεται κυρίως μέσα από την αλληλογραφία του⁹⁶. Οι κύκλοι, για παράδειγμα, των πνευματικών ανθρώπων με τους οποίους

quoy. Mon filz, je vous prie que vous ne voulliez perdre vostre femme ne honneur ne le pris que vous avez en vostre jouvente de chevalerie” (VII 5-6).

⁹⁵ J. Pendergrass, “Jean de Pins et l’humanisme en region toulousaine”, N. Dauvois, *L’humanisme Toulousaine (1480-1596)*, Paris 2000, σσ. 187-201.

⁹⁶ J. Pendergrass, “The Latin Correspondence of Jean de Pins”, Al. Dalzell, Ch. Fantazzi, R. J. Schoeck, *Acta Conventus Neo-Latini Torontonensis*, Binghamton 1991, σσ. 569-579.

συναναστρέφονταν κατά την παραμονή του στην Ιταλία αποτελούνταν από αξιόλογες προσωπικότητες, οι οποίες είχαν αναπτύξει σημαντική δραστηριότητα γύρω από τις κλασικές και φιλολογικές σπουδές στο χώρο της Δύσης. Η συναναστροφή λοιπόν του Pinus μαζί τους είναι πολύτιμη για τον ίδιο και τα ενδιαφέροντά του.

Ο Έ. Légrand, για παράδειγμα, μας παραθέτει τη μαρτυρία ότι όταν ο Vittorio Fausto διορίσθηκε στην έδρα της ελληνικής και λατινικής γλώσσας στο Πανεπιστήμιο της Πάδοβας, έχοντας για αντιπάλους τους Κρητικούς Κωνσταντίνο Παλαιόκαππα και Ιωάννη Έκτορα Μάριο Λάσκαρη, ο Μαρίνος Σανούτος δημοσίευσε στην *Εφημερίδα* ότι «βρισκόταν εκεί, στην αίθουσα, και ο ρήτορας από τη Γαλλία», εννοώντας βέβαια τον Pinus. Ενδεικτικό για το πνεύμα των κλασικών γραμμάτων μέσα σ' αυτόν τον κύκλο, είναι και το γεγονός ότι, κατά την τελετή, ο Fausto διάβαζε στο ακροατήριο αποσπάσματα από τα *Άργοναυτικά* του Ορφέα⁹⁷.

Ειδικότερα κατά την περίοδο της συγγραφής και έκδοσης του «*Allobrogicae narrationis liber*», ανάμεσα στους κυριότερους πνευματικούς του ταγούς συγκαταλέγονταν και ο δάσκαλός του Μάρκος Μουσούρος, ο πολυτιμότερος συνεργάτης του Άλδου Μανούτιου⁹⁸ και διάσημος φιλόλογος της Αναγέννησης, όπως τον περιγράφει ο Έρασμος (Desiderius). Την ίδια χρονιά μάλιστα με τη βενετική έκδοση του «*Allobrogicae narrationis liber*», ο Μουσούρος αφιερώνει με λατινικό πρόλογο στον Pinus την έκδοση δεκαέξι λόγων του Γρηγορίου Ναζιανζηνού⁹⁹, κάνοντας μνεία σε ονόματα και χωρία κλασικών (*Plato, Socrates, Lycurgus, Polis Lacedaemonius*), αλλά και στη χριστιανική Πατερική Γραμματεία (*Athanasius, Basilus, Cyrillus, Eusebius, Chrysostomus, Gregorius Nazanzenus*)¹⁰⁰, σύμφωνα πάντα με την πάγια τακτική των συγγραφέων εκείνης της εποχής.

Άλλοι σημαντικοί λόγιοι με τους οποίους συναναστρεφόταν ο Pinus ήταν ο Iodocus Badius, επίσης μαθητής του Μουσούρου και δεύτερος εκδότης του «*Allobrogicae narrationis liber*», καθώς και η οικογένεια των Pratus. Το ενδιαφέρον

⁹⁷ Έ. Légrand, *Bibliographie Hellénique ... XVe et XVIe siècles*, τ. 1, Paris 1885, σ. 135 κ. ε.

⁹⁸ Συνοπτικά για την προσφορά στα ελληνικά γράμματα από τον Άλδο και το Μουσούρο στη Βενετία βλ. Γ. Μαυρομάτης, *Τα ελληνικά γράμματα στη Δύση κατά τον 15ο και 16ο αιώνα*, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων 1997 («Πανηγυρικοί λόγοι» 49), σσ. 39-45 και υποσημ. 100.

⁹⁹ Légrand, *ό. π.*, σσ. 136-143 και αρ. 50: “Avril 1516, Gregorii Nazanzeni Theologi orationes lectissimae xvi. Στην αρχή: Ad illustrem ac praeclarum virum D. Joannem Pinum, Mediolanensem Tollesanumque senatorem, Regis invictissimi Galliarum, apud inclytos Venetos legatum, M. Musuri in orationes Gregorii Nazanzeni praefatio. Multa sunt, amplissime Pine, ...” και του ίδιου, *ό. π.*, σ. cv.

¹⁰⁰ Légrand, *ό. π.*, σ. cvi κ. ε.

των τελευταίων για την κλασική γραμματεία φαίνεται και από το γεγονός ότι όταν ο Pinus επέστρεψε μαζί με τον Antonius Pratus από την Ιταλία στο Παρίσι το 1517 (χρονιά της δεύτερης έκδοσης του έργου που μελετάμε) έφερε μαζί του και ορισμένα ελληνικά χειρόγραφα για λογαριασμό του βασιλιά της Γαλλίας¹⁰¹. Ο Guiellmus επίσης, γιος του Antonius, είναι αυτός που λίγο αργότερα στη Σύνοδο του Τριδέντου (1546), θα κάνει μνεία σε αποσπάσματα του παλαιότερου δίγλωσσου (grecolatinum) χειρογράφου που χρησιμοποιήθηκε για μια έκδοση της Βίβλου¹⁰².

Όλοι οι παραπάνω, όπως ακριβώς και ο Pinus, αλληλογραφούσαν με τον Έρασμο¹⁰³, το σπουδαιότερο εκπρόσωπο της Αναγέννησης και ασκούσαν αναμενόμενη επίδραση ο ένας στον άλλο.

Τα κλασικά γράμματα αξιοποιούνται, όπως είναι φυσικό, και από τον Pinus¹⁰⁴ (στο «Allobrogicae narrationis liber» έχουμε ένα τέτοιο μικρό δείγμα με την άμεση παραπομπή του συγγραφέα σε ομοτέχνους της αρχαιότητας, π. χ. στους Κικέρωνα, Επίκτητο, Κάτωνα, Μάνλιο, Τυβερώνα και φυσικά στον Έλληνα Ξενοφώντα)¹⁰⁵.

Από το χώρο της ρωμαϊκής γραμματείας, φαίνεται ότι έδειχνε προτίμηση κυρίως στον Κικέρωνα. Στο έργο που μελετάμε κάνει με την επιστολή του ηθικοδιδασκτικές παρεμβολές με επιλεγμένα χωρία από τον τελευταίο, με σκοπό να νουθετήσει τους αδερφούς Pratus. Η προτιμολογία στο συγκεκριμένο συγγραφέα για ηθικολογικούς

¹⁰¹ Légrand, ό. π., σ. cv και υποσημ. 6.

¹⁰² W. Berschin, *Ελληνικά Γράμματα και Λατινικός Μεσαίωνας. Από τον Ιερώνυμο ως τον Νικόλαο Κουσανό* (μτφρ. Δ. Ζ. Νικήτας), Θεσσαλονίκη 1998, σσ. 22-3.

¹⁰³ D. J. Geanakopoulos, *Έλληνες λόγιοι εις την Βενετίαν. Μελέται επί τής διαδόσεως τών ελληνικών γραμμάτων από του Βυζαντίου εις την δυτικήν Εὐρώπην* (μτφρ. Χ. Γ. Πατρινέλης,) Αθήναι 1965, σσ. 225-239.

¹⁰⁴ Αν και δεν αποκλείεται η μεροληπτική κρίση, ωστόσο ενδεικτική είναι η άποψη του Charron ότι το «Allobrogicae narrationis liber» αποτελεί το κορυφαίο δημιούργημα του Pinus στα λατινικά. Βλ. Babbi, *Paris e Vienna*, σ. 135.

¹⁰⁵ Συγκεκριμένα η *Κύρου Παιδεία* γνώρισε, ως γνωστόν, τεράστια επιτυχία καθ' όλη τη διάρκεια της Αναγέννησης, και άσκησε επίδραση κυρίως στην εξέλιξη του μυθιστορηματικού είδους με τη θεματική της (εκπαίδευση ενός πρίγκιπα με ερωτικές ιστορίες, περιπέτειες κ. ά.). Βλ. γενικά A. Nehamas, *The Art of Living*, Princeton 1998. J. Tatu, *Xenophon's Imperial Fiction*, Princeton 1989.

Ο Έλληνας αυτός επίσης ήταν ιδιαίτερα γνωστός στα σχολεία της Δύσης με το «μυθιστορηματικό» έργο *Κύρου Ανάβασις*, που τον καθιέρωσε ως κατ' εξοχήν σχολικό συγγραφέα. Το πλεονέκτημα είναι ότι το 1516 πραγματοποιείται στην Ιταλία και έντυπη έκδοση της *Ανάβασις* μαζί με την *Κύρου Παιδεία*, η γνωστή Juntina. Βλ. BN, τ. 228, στ. 322-323.

παραλληλισμούς είναι επιπλέον σύμφωνη με το πνεύμα της εποχής¹⁰⁶ (η αποδοχή του Κικέρωνα και της φιλοσοφικής του σκέψης είναι, ως γνωστόν, αυξημένη στους κύκλους των λογίων κατά την περίοδο της Αναγέννησης)¹⁰⁷. Από τον Έρασμο ήδη έχουμε τον επαινετικό υπαινιγμό ότι ο ίδιος ο Pinus έγραφε επηρεασμένος από το ύφος του Κικέρωνα (*Tullianoe dictionis*)¹⁰⁸.

Για το συγκεκριμένο θέμα έχουμε βάσιμες υποψίες ότι μπορούν να εντοπιστούν σημεία ακόμη και μέσα στο «Allobrogicae narrationis liber», τα οποία δείχνουν τέτοιες επιδράσεις. Για μια ανάλογη διερεύνηση προτείνουμε, εκτός φυσικά από τον *Thesaurus Linguae Latinae*¹⁰⁹, το βιβλίο του L. Laurand¹¹⁰, που αναφέρεται αποκλειστικά στο ύφος του μεγάλου ρήτορα των Ρωμαίων.

VIII. TA ALΛA ERΓA TOY PINUS

Το «Allobrogicae narrationis liber» συναπαρτίζει ξεκάθαρα, μαζί με τα υπόλοιπα έργα, τη λογοτεχνική παραγωγή του Pinus στη νεο-λατινική γραμματεία κατά την περίοδο της δυτικής Αναγέννησης. Σε ορισμένα από τα συγγράμματά του γίνεται μεταφορά προτύπων άλλων Ευρωπαίων συγγραφέων από την εθνική τους διάλεκτο στη λατινική, σύμφωνα με το πνεύμα της εποχής. Τα υπόλοιπα έργα του Pinus είναι:

α) Η *Divae Catherinae Senensis Vita*, την οποία αφιερώνει στον Philippus Beroaldus Bononiensis (πρώτη έκδοση, Bologna 1505). Στην αρχή: *Divae Catherinae senensis, simul et clarissimi viri Phillippi Beroaldi bononiensis vita per Ioan-nem Pinum gallum Tolosanum*. Στο τέλος: *Bononiae, per Benedictum Hectoeum, anno domini Millesimo quingentesimo quinto et die xxii septembris*¹¹¹.

¹⁰⁶ C. B. Schmitt, *Cicero Scepticus: A Study of the Influence of the Academica in the Renaissance*, The Hague 1972.

¹⁰⁷ Fr. Graf, *Εισαγωγή στην Αρχαιογνωσία* (μτφρ. - επιμ. Δ. Ν. Νικήτας), τ. Β' (Ρώμη), Αθήνα 2003, σ. 153 και 173 κ. ε.

¹⁰⁸ Αξίζει να αναφέρουμε ότι η παρατήρηση αυτή υπάρχει και σε σχετικό λήμμα της *Encyclopédie ou Dictionnaire Raisonné des Sciences, des Arts et des Métiers* του Διαφωτισμού.

¹⁰⁹ K. G. Saur, *Theasurus Lingue Latinae*. Third electronic edition by..., Munich 2005.

¹¹⁰ L. Laurand, *Études sur le style des discours de Cicéron avec une esquisse de l'histoire du "cursus"*, τ. I-II, Amsterdam 1965.

¹¹¹ Graesse, *ό. π.*, τ. 5, σ. 301. Brunet, *Manuel*, τ. 4, στ. 671. BN, τ. 137, στ. 1036. Μαυρομάτης, *ό. π.*, σ. 104.

β) Η *Vita divi Rochi*, που εκδίδεται και τις δύο φορές μαζί με το «Allobrogicae narrationis liber», αποτελεί τη λατινική διασκευή της πρώτης ιταλικής βιογραφίας του αγίου από τον Gottardo¹¹². Αποτελείται από 4 τυπογραφικά τετράδια αριθμημένα, κάτω δεξιά, με τους λατινικούς χαρακτήρες A, B, C και D. Στην αρχή: *Ad illustrissimum ... dominum D. Antonium Pratum, ... divi Rochi narbonensis vita, per Ioannem Pinum, ... edita*. Η εκτύπωση της *Vita* θα πρέπει να ολοκληρώθηκε ένα μήνα πριν την κοινή δημοσίευσή της: *Venetiis aeditus ... per Alexandrum de Bindonis, anno Domini millesimo quingentesimo decimo sexto, nono kal. novembris*¹¹³.

γ) Το *De claris foeminis* (πρώτη έκδοση, Παρίσι 1521)¹¹⁴. Σύμφωνα με τη Br. Rang το έργο καταλογογραφείται μαζί με όσα φέρουν ομοιότητες με το *De claris mulieribus* του Iacobus Fillipus Bergomensis. Τα εξέδωσε στον ίδιο τόμο ο I. R. Textor. Μαζί μ' αυτά συγκαταλέγεται και το *Senatulus sive Gynaikosynedrion* του Έρασμου¹¹⁵.

δ) Το *De vita aulica* (πρώτη έκδοση, Toulouse, χ. χ.)¹¹⁶.

IX. Η ΕΚΔΟΣΗ

Το κείμενο «Allobrogicae narrationis liber» δεν αντιμετωπίστηκε, ως τώρα, με την προοπτική μιας σύγχρονης έκδοσης με βάση τα δύο γνωστά μέχρι σήμερα έντυπα¹¹⁷, που θα μπορούσαν να αποκαταστήσουν σε ικανοποιητικό βαθμό την αρχική μορφή.

Η έκδοσή μας στηρίζεται στην A που είναι η παλαιότερη και αμεσότερη στο άγνωστο χειρογράφο¹¹⁸. Για την ανάγνωση του κειμένου χρησιμοποιήσαμε το ανάτυπο του Λονδίνου, British Library, C.39.e.9 σε μικροταινία. Όπου φυσικά κρίθηκε απα-

¹¹² A. Maurino, “Chi fu verosimilmente il primo biografo di S. Rocco, il patrizio piacentino Gottardo Pallastrelli”, *Bollentino Storico Piacentino* 34 (1939) σσ. 92-109.

¹¹³ Graesse, *ό. π.*, τ. 5, σ. 301. Brunet, *Manuel*, τ. 4, στ. 671. BN, τ. 137, στ. 1036. Μαυρομάτης, *ό. π.*, σ. 104.

¹¹⁴ Cosenza, *ό. π.*, σ. 2802.

¹¹⁵ Br. Rang, “‘Geleerde Vrouwen van alle Eeuwen ende Volckeren, zelfs oock by de barbarische Scythen’, De catalogi van geleerde vrouwen in de zeventiende en achttiende eeuw”, *Digital Bibliothek voor Nederlandse lettere* (2004), σσ. 36-64 και συγκεκριμένα σ. 43 και υποσημ. 30.

¹¹⁶ Cosenza, *ό. π.*, σ. 2802.

¹¹⁷ Αρκετά αποσπάσματα της A, τα οποία μάλιστα δίνουν συνολική εικόνα για την υπόθεση του έργου, δημοσίευσε ο Μαυρομάτης, *ό. π.*, σσ. 93-94 και 143 κ. ε.

¹¹⁸ D'A. S. Avalle, *Principi di critica testuale*. Seconda edizione riveduta e coretta, Padova 1978, σ. 30 κ. ε.

ραίτητο υιοθετήσαμε τη γραφή της P. Για την ανάγνωση χρησιμοποιήσαμε το ανάτυπο του Παρισίου, Bibliothèque Nationale, Y² 701 σε μικροταινία.

Η βασική μας αρχή υπήρξε ο απόλυτος σεβασμός των παραδεδομένων γλωσσικών και νοηματικών στοιχείων. Ο χωρισμός του κειμένου σε κεφάλαια έγινε, για πρακτικούς λόγους, με βάση τον αντίστοιχο χωρισμό του συγγενικού κειμένου του χφ S από την Babbī, αλλά και τις νοηματικές ενότητες της αφήγησης. Σε ολόκληρο σχεδόν το κείμενο ακολουθήσαμε τη στίξη της P ως πιο κατανοητής, ενώ την εμπλουτίσαμε και την εξομαλύνουμε σε βασικά μόνον σημεία.

Για την ορθογραφία δεν επιδιώξαμε μια μηχανική εξομάλυνση των διαφορετικών τύπων, που θα επέβαλε η πρόθεση για ομοιομορφία προς τα καθιερωμένα λατινικά. Έτσι διατηρήσαμε τους μεσαιωνικούς τύπους που απαντώνται και σε πλήθος άλλων κειμένων της εποχής, π. χ. *lachrymas*, *chrystallinum*, *desyderio* κ. ά. Διατηρήσαμε επίσης την πολυμορφία του ουσιαστικού *Ysabelle* και *Ysabella*. Η βασική αιτία των επιλογών μας αυτών ήταν ότι προτιμήσαμε να μείνουμε κοντά στη μορφή της A.

Ο apparatus criticus είναι θετικός και δεν περιλαμβάνει τα τυπογραφικά λάθη των δύο λαϊκών εκδόσεων. Στα Σχόλια συζητιούνται όλες οι ενδιαφέρουσες, κατά τη γνώμη μας, προτεινόμενες γραφές και οι παρατηρήσεις μας εκτός από εκείνες που επαναλαμβάνονται.

Για την πληρέστερη το δυνατόν μεταγραφή του κειμένου συμβουλευτήκαμε απαραίτητα τα λήμματα του έγκριτου λεξικού του Du Cange¹¹⁹ και ειδικά για τη Μεσαιωνική, το λεξικό του Forcellini¹²⁰.

¹¹⁹ Ch. Du Cange, *Glossarium ad scriptores mediae et infimae latinitatis*, τ. 1-5, Graz 1954.

¹²⁰ Forcellini, ό. π.

TO KEIMENO

(φ. 1^r) AD NOBILES ET EGREGIOS ADOLESCENTES ANTONIUM ET
GUIELMUM PRATOS, ILLUSTRISSIMI VIRI D. ANTONII PRATI MAGNI
GALLIARUM CANGELLARII DULCISSIMOS LIBEROS. ALLOBROGICAE
NARRATIONIS LIBELLUS. +

SIGLA

A = Editio Venetiana per Alexandrum de Bindonis, 1516 (Λονδίνο, British Library, C.39.e.9), φφ. +i^r-PPiv^v

P = Editio Parisina per Iodocum Badium Ascensium, [1517] (Παρίσι, Bibliothèque Nationale, Y² 701), φφ. Ai^r-Gv^v

<PRAEFATIO>

(φ. 1^v) 1. 1. Nobilibus et egregiis adolescentibus Antonio et Guielmo Pratis illustris-
simi viri D. Antonii Prati magni Galliarum cancellarii dulcissimis liberis Ioannes
Pinus Tolosanus S. D.

2. Mira et incredibilis quaedam est virtutis probitatisque vis ac dignitas et qua
nescio an quicquam ab immortalis deo hominum vitae dari commodius potuisset,
qua, ut inquit Tullius, nihil est praestantius, nihil amabilius, nihil quod magis alli-
ciat homines ad diligendum, quippe cum propter virtutem et probitatem eos etiam
quos nunquam vidimus quodammodo diligamus. 3. Id quod ipse quoque cum in
plerisque aliis, tum in clarissimo et illustrissimo viro parente vestro pridem mihi
usu venisse memoria repeto, quem cum iuvenem adhuc et tamen amplissimum iam
magistratum gerentem, cum pene publica communique omnium voce tum domesti-
co et familiari meorum testimonio ipse tum quoque iam adolescens (φ. 2^r)
commendari viderem, innumerasque et infinitas ingenii atque animi eius virtutes et
dotes audirem, sic sum ad amandum impulsus, sic vehementer accensus, ut nihil
unquam in vita charius, nihil eius amicitia mihi unquam antiquius duxerim. 4.
Quam tametsi et temporum et locorum intervallo seiunctus nullo unquam satis
pr[ae]sens obsequio aut officio coluerim, sic tamen absens mecum ipse animo gra-
taeque et benevola semper memoria observavi, ut nihil a me unquam aut diligentius
aut lubentius factum esse meminerim. 5. Atque hanc quidem nostram quantu-
lancunque animi promptitudinem, sic ipse quoque pro ingenua sua facilitate, hu-
manitate, bonitate, benevole est amplexatus, sicque pro immensa et incredibili animi
magnitudine beneficentia ac liberalitate magnis atque adeo ingentibus beneficiis est
prosecutus, ut nesciam quid piissimus quisque parens in dulcissimos liberos conari
amplius possit. 6. Contulit enim in nos quaecunque habuit amplissima, et quae nos
non modo non assequi sed ne optare qui dem unquam in mentem venire potuisset,
collaturusque adhuc maiora,

1. 1 viri D. *scripsi*: viri. D. *AP* 5 ingenua *P*: ingenita *A*.

si adeo multa|rum (φ. 2^v) rerum haec ingenii mei infirmitas tam capax fuisset, quam
prompta illius in nos liberalisque et velut profusa benevolentia erat. 7. Quare sic me
sic meos omnes perpetuo et immortalis quodam beneficii genere obstrinxit ut sublata
quidem imposterum spe omni referendae remunerandaeque gratiae, solam grati
benevolique in se animi memoriam reliquam nobis fecerit. 8. Nam quid ego in hac

tanta, tam larga et tam benevola in nos animi facilitate sperare aliud audeam? Praesertim cum, ut ille verissime inquit, multo facilius ulciscendae iniuriae quam vel quantulicunque remunerandi beneficii ratio iniri soleat.

2. 1. Curabitur itaque a me diligenter hoc uno officii genere quod ab illo solum mihi relictum est, ut non ipse modo sed et sui omnes vosque imprimis quos ille iure, rerum omnium carissimos habet, et presentes officio, et absentes perpetua ac grata semper benevolentia culti observatique videamini. 2. Cui quidem rei dum propere nimis vel quaecumque facere initium studeo, neque in promptu est unde id satis commode possim, cogor veteres quasdam puerilium ineptiarum schaedas nostras excutere ($\varphi. 3'$) si quid forte inde corradi possit quod vobis nec iniucundum, neque prorsus ingratum esse videatur. 3. Hoc enim unum curo, hoc unum solum in presentia laboro, reliquarum omnium rerum saecurus, nec ita multum de aliis sollicitus, quos - velut globo et cuneo facto - impetum in nos facturos esse video, inelamatosque tanquam in re non satis seria oleum, quod aiunt, et impensam amiserim materiamque nec me nec vobis ipsis satis dignam induxerim, ut quorum palato nihil nisi grave et philosophicum, nihil nisi saeverum et durum, demumque nihil nisi quod sacrum aut sanctum sit, sapiat. 4. Caetera omnia illis vilia abiecta ridicula videantur nisi quae ad exactam ingenii sui trutinam velut ad quandam Epicteti lucernam elucubrata et composita fuerint. 5. Tollunt temporum aetatumque discrimina, nihilque adolescentulo magis quam iam seni et decrepito indulgent, eosdemque vel a puero quos a iam cano capite mores, paremque vitae ac rerum omnium severitatem exigunt. 6. Et cum se longo tantum annorum ordine sapientes existiment, tamen alios omnes statim apartu nascidebere Catones, Manlios et | ($\varphi. 3''$) Tuberones autumant.

6 collaturusque *A* : collaturus *P* 7 imposterum *A* : in posterum *P* 2. 1 imprimis *A* : in primis *P*
6 et et Tuberones *A* (*dittographia*).

7. Qui cum sint iniqui rerum aestimatores, se nimirum graves in alios in se ac suos vero nimium molles ac indulgentes probent, cum quibus ipse tantum abest ne sentiam ut tetrica illa dura et agresti et velut importuna morum intemperie odiosius nihil existimem, dandumque aetati aliquid, et adolescentiae nonnihil concedendum putem. 8. Habet enim aetas ista tenerior suos ludos suaque studia, habet suas etiam honestas quidem illas et probas - quibus saepe ducitur - voluptates, quae si, ut Tullius inquit, ita erumpunt ut nullius vitam labefactent, nullius domum evertant, faciles et tollerabiles haberi solent, tametsi ille quidem Coelium defendens corporeas ac venereas voluptates intelligit abs quibus sane velut a capitali peste adolescentia semper arcenda est. 9. Nos vero eas animi voluptates dicimus, quae tanquam amoena quaedam studiorum diverticula fatigatas adolescentium mentes levant,

eisque honestos quosdam velut ingeniorum secessus praestant. 10. Id quod ut spero pusillus hic noster adolescentiae labor (nam et nos adhuc adolescentes haec scripsimus) abunde vobis exhibebit. | 11. (φ. 4^r) In quo tametsi leve quiddam et amatorium scribitur, tamen nos neque perire illum, quin vobis etiam dicare voluimus, cum quod in eo turpe nihil aut foedum insit, tum vero quod multis variisque rerum casibus docere facile possit, quam sit mortalibus omnibus amoris damnosa rabies, quantamque et quam inopina saepe vitae pericula afferat. 12. Quod si erunt qui nos has adolescentiae nostrae lucubratiunculas suppressere magis quam in medium afferre opportuisse coarguant, neque nos ulla maiorum veterumque exempla ab iniusta calumnia tutari poterunt sciant nos vel eo uno motos fecisse, quod apud Xenophontem legimus, ut vitium unum omnium nobis infensissimum ingratitudinem fugeremus: *καὶ ὃν ἂν γινῶσι, δυνάμενον μὲν χάριν ἀποδιδόναι, μὴ ἀποδιδόντα δέ, κολάζουσι τοῦτον ἰσχυρῶς. Οἴονται γὰρ τοὺς ἀχαρίστους, καὶ περὶ θεοῦς ἂν μάλιστα ἀμελῶς ἔχειν, καὶ περὶ γονέας καὶ πατρίδα καὶ φίλους. Ἐπεσθαι δὲ δοκεῖ μάλιστα τῇ ἀχαριστίᾳ ἢ ἀναίσχυντίᾳ καὶ γὰρ αὕτη μεγίστη δοκεῖ εἶναι ἐπὶ πάντα τὰ αἰσχυρὰ ἡγεμῶν.* 13. Id unum sic nos latine vertimus: persaequem cognoverint gratiam referre quidem posse, atque id negligere acerbissime puniunt, quod ingratos homines vel deorum, patriae quoque parentum et amicorum futuros (φ. 4^v) immemores arbitrantur,

7 nimirum *A* : nimum *P* 8 suaque *P* : sua *A* 12 *μεῖοστη AP sed lege μεγίστη ap. Xen. Cyriped.*
13 patriae quoque *P* : quoque patriae *A*

simul et quod ingratitudinem comes impudentia sequitur, quam illi turpissimae cuiusque rei ducem et autorem existimant. 14. Abs qua una teterrima labe modo nos - quando re non liceat - animo saltem praestemus innoxios. Sane quod quisque de ingenio ac moribus nostris iudicium faciat non magnopere nobis laborandum putamus. 15. Vobis enim haec qualiacunque sunt non Persiis illis aut Catonibus scripsimus. 16. Valet adolescentis optimi. Venetiis quarto Calendas Decembres.

13 autorem *A* : authorem *P* 16 *post Decembres finis AP quod delevi : post Decembres M.D.XVI add. P.*

ALLOBROGICAE NARRATIONIS LIBER PRIMUS

I 1. (φ. AAi^r) Apud Allobrogas, haud ignobiles Galliae comatae populos, longe lateque rerum olim, potitus esse dicitur Godofredus quidam, cognomento Alenconius, vir ea tempestate cum pace tum bello clarissimus, summisque insuper natalibus or-

tus, ut qui a regio Gallorum sanguine proxima cognatione originem duceret. 2. Habuit uxorem Dyanam nomine, foeminam primariam, forma insigni et [a]legregia et cui par quoque gravitas morum coniuncta erat. 3. Ii quod iam ferme septennio sine liberis vixerant, magnoque imprimis futurae sobolis desyderio tenerentur, assidua in hanc rem vota superis nuncupabant. 4. Itaque posthac octavo anno, scita admodum eis puellula nata est, eique Viennae nomen impositum, quod in ea urbe vetere et nobili quondam (φ. AAi^v) atque etiam gentis eius facile principe nata esset. 5. Vienna itaque educanda traditur matronae cuidam opulentae ac diviti, et in ea urbe nobilitatis primae, quae et ipsa filiam Ysabellem Viennae pene annis equalem habuit, quae illi primum collactanea mox etiam socia ac suarum rerum dulcis, ac fida sequestra data est tantusque inde sensim amor utrinque, et tam ingens benevolentia conflata, ut usurpato sororio nomine inter se, vix satis momento temporis, utraque alterius

Titulus Allobrogicae narrationis liber primus incipit I 3 li P: hi A imprimis A : in primis P.
absentiam ferre posset. 6. Crescebat in dies magis magisque Viennae forma et pulchritudo corporis, iamque passim apud omnes eius rei fama vagari coeperat, nec iam solum indigenis sed exteris quoque et peregrinis gentibus, aequae ac suis cognita, ferme ut minimum iam momentum ad hanc rem paterne dignitatis et gloriae favor haberet quare paulo iam facta maturior, pene innumeros et reges et variarum gentium principes procos et genialis thori competitores habuit, cum eam sibi quisque certatim uxorem dari posceret. 7. Erat tum quoque in ea urbe homo quidam | (φ. AAii^f) apprime nobilis ac potens Iacobus nomine, equestri loco natus. 8. Habuit et hic filium nomine Paridem adolescentem egregium quem et ipsum pater ab ineunte pueritia liberaliter educari curaverat, posthacque pubescentem pari cura militaribus disciplinis imbuendum dederat, tanto et tam maturo profectu, ut paulo post equestribus donis a principe muneratus abierit. 9. Crevitque inde fama successu mirabili, pene ut nullas etiam exteras gentes non abunde repleverit. 10. Neque enim ullo posthac publico privatove certamine abstinuit, in quo modo gloriae ac laudis praemium propositum cerneret. 11. Erat hic armis equisque conspicuus, delectabatur et vario aucupii genere, quare avium canumque sagacium tantum alebat domi, quantum etiam principi viro satis esse debuerat, quibus se rebus multorum eorumque magnatum privatis arctisque amicitiiis iunxerat. 12. Caeterum multo maiore ac liberiore vitae consuetudine Odoardum quendam adolescentem ingenuum et ipsum equitem insignem devinctum habuit, quod ambo et socii semper, et pene | (φ. AAii^v) annis aequales erant, eosque par quaedam morum vitaeque et studiorum similitudo coniunxerat. 13. Erat uterque insigni forma, sciebant et fidibus maxime; verum in his Odoardo multo Paris instructor. 14. Ardebat iam tum efflictim Odoardus foeminam quandam nobilem, batavam genere, Paride adhuc earum

rerum experte, nec dum gnaro quid amor secum insaniae afferat, quamvis is quoque haud ita multo post Viennam principis filiam non nihil amare coeperit, non nescius tamen, inique amor ille sibi comparatus esset, quod se multo et genere et opibus inferiorem esse cognosceret. 15. Quare tacitum quidem ille quantum poterat, et apud se diligenter cellatum semper amorem tenuit, nulli mortalium omnium - uno Odoardo excepto - de eo quicquam temere committens. 16. Nondum etiam sui amore sauciatum adolescentis

14 efflictim *A* : afflictim *P* II 1 utrunque *A* : utrumque *P*.

animum Vienna resciverat, neque se Paris adhuc audebat prodere verum quotidie eam magis, magisque videndo deperibat ardentius.

II. 1. Conventum itaque semel inter utrunque Odoardum et Paridem ut qua parte palatii puellae cubiculum erat, ea | (φ . AAiii^r) fidibus cantuque vario - qui mos Gallorum est - sub lucem canerent, ut eo levi futilique oblectamento caetera pene innumera amoris fastidia solarentur. 2. Grata ea res principibus fuit curaque inde maior exorta, sciendi quinam hi essent qui sua tanta molestia, tam magnam illis voluptatem afferent. 3. Quod dum non facile satis assequuntur, princeps sperans se eos hoc uno saltem commento fallere, solemne ac publicum convivium parat, ei tibicines omnes ac citharoedos cuiusque generis undique conquisitos adesse iubet, poena etiam adiecta si quis venturum detrectasset. 4. Factoque omnium conventu, de se ac sua quisque arte facere periculum cogitur. 5. Sed neque eo magis sunt qui petebantur agniti, magnamque ea res tam diu cellata principi molestiam attulit, auxit et cognoscendi desyderium magis. 6. Quare quod non satis priore via successerat, id alia aggreditur positisque stationibus. 7. Fortissimos decem viros excubare, observareque iubet dum illi redeant, dato imperio ut simulac cantum sonum que expleverint, spontaneos libere ad se deducant (φ . AAiii^v) sin invites etiam cogant. 8. Quare ut iam advesperaverat facta nocte concubia, invenes laeti de more redeunt, puerulo tantum comitati qui instrumenta conveheret, pulsant canuntque fidibus, variumque et lenem saecuri concentum faciunt, nescii quam propinqua ac pene conmixta gaudiis pericula hereant. 9. Vix dum bene fine canendi facto, cum iam reversuri instrumenta convolverent, ecce repente prodeunt qui in insidiis latuerant, mutuaque utrinque salute reddita, stupidos novo casu adolescentes comiter invitant, rogantque cum eis una venire ad principem. 10. Ibi tum Paris eos expectare paululum iubet, pusillumque in partem alteram declinans Odoardum convenit, quoque in periculo siti sint ostendit. 11. Nolle eum suam causa quicquam detrimenti capere caeterum mori millies malle quam comittere ut id temporis ad principem ducerentur, proin consilio opus esse, nec de se magis, quam de puero, quo capto semel ingens periculum foret rem totam prodi. 12. "Nihil est" inquit Odoardus "quod aut de me, aut mihi timeas, iube quae

voles tantum, paratum satis, et ad | (φ. AAiv^r) omnem eventum confidentem invenies”. 13. Itaque furtim domum dimisso puero, ipsi ad decem illos excubitores redeunt, rogant uti sibi abire libere patiantur, esse, futurosque semper in principis potestate ac imperio, caeterum nullo pacto passuros ut quoque ire inviti cogerentur. 14. Quo audito responso excubitores, “gratis” inquit “vobis adolescentes aut invitis eundum est”, strictisque continuo gladiis in eos impetum faciunt, contra illi quoque clypeis mucronibusque tutantes sese, fortissime dimicant, obvios quosque vulnerant, caedunt, demumque loco toto exturbant, nec sine gravi vulnere eorum quemquam discedere patiuntur. 15. Quibus, qua cuique proximum fuit temere ac passim dilabentibus, iuvenes sine damno, insidiarum periculo liberantur. 16. Posthacque primo statim diluculo, saucii illi excubitores principem adeunt, rem totam illi narrant ex ordine, vulnera ac cicatrices ostendunt, graveque et ingens vitae periculum memorant in quo duorum iuvenum incredibili audacia, proxima nocte pene positi fuerint. 17. Grave id principi ac permolestum fuit, | (AAiv^v) cogitareque secum ipse ac revolvere in animo coepit, strennuos eos ac fortes viros esse, qui tam et clarum, et memorabile facinus aedidissent. 18. Quare delectos ex cohorte praetoria centum fortissimos nocte sequenti in insidiis collocat, verum id frustra, neque enim illi tentata semel pericula repetunt, sed fido tacitoque silentio rem totam obscurant, neque se usquam temere, et inconsulte produnt.

III. 1. Caeterum parte altera Paris apprime sollicitus quod neque amorem suum vehementissimum ostendere, neque de eo etiam cupitae puellae indicium ullum audebat prodere. 2. Quare salutare semel consilium coepit, decrevitque secum, eum totum deponere ex animo, neque pati posthac se frustra torqueri longius, ob idque data opera sedulo divi Laurentii persulis amicitiam iniit cum eo versari, cum eo frequenter agere. 3. Qui et ipsum quoque benevole excipiens prudentibus semper monitis ac disciplinis instruxit.

IV. 1. Interea vero princeps aegre ferens filiae moestitiam quam et ipsam subtristem senserat tandiu fallere, atque latere eos, qui pro cubiculo suo paulo ante tam fortiter dimicassent, (φ. BBi^r) publicos pugillaresque ludos indixit, dimissis undique nuntiis qui eos finitimis quibusque gentibus nunciarent, futurosque Vienna kal. [Aprilibus] magno etiam victori praemio proposito dicerent. 2. Magnam ea res et ingentem puellae voluptatem afferre visa est, quod ita spem fere certam induxerat fore

13 uti sibi P : uti se A IV 1 tandiu P : tamdiu A Aprilibus A : Aprilis P.
ut quorum tantopere desyderio tenebatur, iam tandem nosceret. 3. Itaque dictum ludicro diem pendula ac secum anxia morabatur, cum ecce ex Gallia atque Britannia tota fortissimi ac nobilissimi quique proceres pugnaturi convenient, quos partim amor quidam vehementissimus, partimque fama sola nomenque Vienna pulchri-

tudinis traxerat. 4. Ibi tum Paris secum anxius atque sollicitus nulliusque satis certi consillii compos fluctuabat, incertus sibi necne illuc eundum esset, an potius spreto contemptoque tanto illo rerum apparatu, ociosus domi tam insignem quaerendae laudis occasionem fugeret. 5. Urgebat hinc desperatio quaedam et iam mutatae vitae consilium illincque amor (humanae mentis damnosa rabies) gloriaeque et laudis studium vehementissime (φ . **BBi^v**) stimulabat, sicque duabus his rebus maxime inter se contrariis ferox adolescentis animus urebatur, vicit tamen quod saepe solet amor immodicus, sed non nisi prius consulto Odoardo amico fidelissimo, qui cognita Paridis voluntate, tantum abfuit ut ab incepto diverteret, ut se quoque una venturum ultro polliceri coeperit, secreto tamen id opus esse ne forsitan agnosci possint. 6. Paratisque illico armis equisque, pares et galeas sibi et galearum conos pariaque undique arma sibi et sua et equorum concinnant, candida et albentia nullo alio discrimine posito. V. 1. Dictusque iam ludicro dies appetere coeperat iussuque principis miro quodam artificio et apparatu pegmata quaedam et tabulata extracta erant, in hisque tum forte Vienna consederat preciosis admodum vestibus induta, purpura auro gemmisque distincta, caeteroque muliebri mundo decentissime ornata eum undique locum splendore quodam nimio collustrabat, pene ut omnium oculos in se mentesque converteret. 2. Plerique tum etiam nobilissimi iuvenes arma sumpserunt, ipsi quoque pro | (φ . **BBii^r**) more ac ritu patrio amplissimo et admodum precioso ornatu conspicui. 3. Eo quoque turba ingens tibicinum citharoedorumque confluxerat, quos omnes moesta adhuc satis atque subtristis Vienna diligenter audiebat, caeterum cupida multo magis ac sollicita erat eius agnoscendi quem sui amore saucium esse presenserat. 4. Forte eo die Paris regiae mensae minister aderat, ubi cum et Vienna discumberet subinde eam insuitus insinemque eius formam et incredibilem pulchritudinem admiratus mirum quanto - ardenti iam animo satis et aestuanti - gravius adhuc amoris

5 abfuit ut P : abfuit ne A ultro A : ultra P 6 galearum P : galeatum A. V 4 ubi A : ibi P
 incendium adderetur. 5. Agebat tamen provide et caute quantum anniti poterat, ne cui eius rei suspicionem faceret. 6. Paulomox vero cum pro sua quisque facultate pugiles armati pugnaturique descenderent, iuvenes socii secretum quendam paulumque ac circo distantem locum coeperunt, unde ipsi quoque paribus armis equisque et equorum stragulis albentibus, nullo alio interse discrimine cogniti prodierunt, eam campi partem petentes ubi se maxime latere posse fiderent, nec tam facile (φ . **BBii^v**) a circumstantibus nosci. 7. Caeteri omnes armis scutisque distincti facile inter se dignosci poterant, antequam tamen concurrere coeptum esset a principe imperium datum est, ut singuli in campum pompatici ac monstrabundi descenderent. 8. Udi in amplissimo aequoque ac fere communi omnium apparatu maxime tamen emicuit ingensque et imprimis nobile sui spectaculum prebuit Odoardus re-

gis Britanniae filius qui tum et ipse pugnax reique bellicae et militaris peritissimus habebatur. 9. Inter haec tam magnifica Vienna indies magis caeco nimis amore aestuans, Ysabellam fidam illam amicam et sociam - qua cum semper agebat familiaris - diligenter interrogat, quennam illorum maxime amori obnoxium crederet. 10. Quae cum ei quendam innuisset, minime inquit: "Verum nescio quo pacto duos illos albescentes equites mihi magis natura conciliat, magisque meae mentis et animi participes facit, verum suae iam quisque virtutis periculum faciet". 11. Itaque primi certamen ineunt eques quidam pugnator nobilis et Odoardus fidus Paridis amicus et (φ. BBiii^r) socius. 12. Hi contrariis et variis campi partibus positi concitatisque equis et infestis hastis subeuntes gravem conflictum faciunt, multique alii similem quoque pugnae sortem experiuntur cominus eminusque pugnantes punctim cesimque dimicant. 13. Hinc quidam ex equis lapsa bundi ruebant, illinc vero equi simul et homines impetu ac virium robore sternebantur fierique atrox in speciem pugnae graveque iam plenumque laboris atque periculi proelium misceri coeperat, cum ecce Odoardus ille bellator egregius regis Britanniae filius multis iam victoriis clarus atque triumphis tumens, et ipse in campum pugnaturus prodiit. 14. Hunc contra Paris componitur non inferiorem bellicis rebus gloriam et laudem trahens qui tum quoque plurima ac maxima suae virtutis ac fortitudinis exempla dedit, neque prius destitit quam viribus

6 stragulis A : phaleris P 7 descenderent P : descenderet A 8 imprimis A : in primis P 9 Ysabellam A : Ysabellem P 10 Verum A : Caeterum P 13 sternebantur P : sternebant A.

in terram Odoardum prorueret, unde maximum quoque decus et laudem meruit.

15. Trahique longius certamen id coeperat fere ut iam prandii tempus appeteret.

Itaque prandio facto fessis adhuc fatigatisque multis matutino labore atque certamine, (φ. BBiii^v) cum respirandi reficiendique sese locum et tempus caperet, Paris tamen nihilo fractior, velut novus adhuc et viribus recens, denuo certamina repetebat, ubi fortior quam prioribus pugnis, promptiorque et robustior appauit, pene ut ei nullus occurrere auderet, mansitque dei eius atque certaminis decus et gloria penes eum, fuitque velut omnium honoratissimus deductus ad tabulatum in quo Vienna consederat, ut ab ea scutum christallinum sertumque floribus atque auro contextum praemium victoriae caperet. 16. Quo facto Paris fidusque eius socius Odoardus clanculum - quantum fieri poterat - furtimque abeuntes arma posituri

eum locum repetunt

, unde pauloante profecti erant, passimque absentes ab omnibus ferri laudibus coeperant, iamque et principem et reliquos omnes mira quaedam eos agnoscenti cupido incesserat, verum illi tam et occulte et accurate discesserant, ut a nemine sciri posset quorsum iter habuerant.

VI. 1. Paulomox quoque cum in sua quique loca diverterent ac pro se quisque solemne ludicrum equitumque virtutem ac robur, insignemque (φ. BBiv^r) Viennae formam ac pulchritudinem celebrarent nova subinde contentio orta est proceribus altercantibus, quae omnium maxime pulchritudine ac forma caeteras excelleret, quibusdam eius rei palmam Viennae tribuentibus, cuius causa pauloante pugnaverant, nonnullis sorori regis Britanniae, contra vero aliis filiae ducis Normandiae decus id assignantibus, prout quemque voluptas amorque et in suam studium etiam vehementius moverat.

VII. 1. Caeterum Paris interim amore nimio languidus ac moerens, vultu tamen utcunq̄ue poterat dissimulato, et ad tempus composito hylari similis, divi Laurentii pontificem sequebatur, abs quo tamen vitae melioris fastidio et poenitentia ductus, longius abscedere cupiebat. Morabatur hominem tantum modica ratio habita constantiae, quod erat veritus ne ea propere nimis deposita videretur. 2. Quare honestam solum abeundi causam modumque requirebat. 3. Cum pater interea et ipse animo secum Paridis moesticiam reputans, graviter curis anxius erat, ferebatque molestissime solempni illi spectaculo et | (φ. BBiv^v) pompae non affuisse Paridem, sic enim

V 16 coeperant A : coeperit P.
sibi persuaserat, quod et eum Paris ut caeteros incognitus fefellisset. 4. Quare vocatum ad se adolescentem his verbis alloquitur. 5. [Oratio patris increpatoria]: “Mirari” inquit “soleo charissime fili quid sit quod te iam plusculos dies tristem moestumque video. 6. Quis, aut unde squallor hic insolitus? Quis tantus hic moeror, quae tristitia? Quenam haec tanta doloris acerbitas? Ubi pristinus ille vigor animi? Ubi robur? Ubi verborum et oris suavitas? Ubi tot studiis, tot laboribus quaesita et parta iam satis abunde gloria? Qui hanc torpere, quid tam ignave senescere pateris? Porro quid te ipsum crucias. Quid torques? Quid affligis? Quid maceras? 7. Hoccine mihi patri ex te solatium? Haec miserae matri tot in te curarum merces reposita? Haec nostrum utriusque iam olim spes de te concepta? Haec expectatio? Hoc praemium ex tremae nostrae senectutis affecteque iam aetatis atque dacrepitae? 8. Ut quem aetate forma viribus gloria florentem videre idque nobiscum solide gaudere debeamus, eundem maestum deformem afflictum languidum et inglorium lugeamus? 9. Atque | (φ. CCi^r) unde laetitia gaudium voluptasque nobis sperari debuerat? Illinc tristitia moeror ac vitae totius acerbitas oriatur?” 10. Exprobare deinde coepit pontificis contubernium, hominemque conviciis contumeliisque pro scindere, seque male vereri dicere ne illius suasu filius caelibatum induceret. 11. Ad ea Paris veluti voce paterna attonitus mutuit, nihilo tamen factus Viennae cura liberior. Eam solam cogitare, eam dies, eam noctes secum animo versare ac voluere, prudenter id tamen et caute, ne quam amoris suspicionem faceret, in quo omnium quoque fallabat ingenia nec de eo id quisquam secum facile coniectare potuisset.

VIII. 1. Paulomox quoque sopiendae sedandaeque controversiae causa quam de trium foeminarum pulchritudine inter principes ortam paulo ante prediximus, alia denuo certamina summo apparatu, ingenti pompa, incredibilique omnium rerum luxu Parisiis indicta atque instavrata memorant, ibique tria vexilla maximi et ingentis praecii suam quaeque foeminam signantia, totidemque aureos torques, victori praemium propositum. 2. Magno ea quoque ingen|tisque (CCi^v) hominum non Galliarum modo sed exteratum quoque gentium principumque concursu celebrata referunt, inter quos etiam Dalphinus princeps Allobrogum affuit. 3. Quo cum quoque Paridis pater cupide secutus fuerat quod se illic filii virtutis spectatorem fore speraverat, nec

VII 5 Oratio patris increpatoria in marg. AP inquit om. P sit P : est A.

sua eum spes fefellisset nisi se dissimulans et inse ipsum ingratus filius, parentem cupita gloria ac voluptate fraudasset. 4. Nam et hic quoque omnium maxime ac fortissime dimicans ut paulo ante prioris apud Allobrogas sic huius quoque certaminis laudem et gloriam meruit, insignique sua virtutae Viennae formae principatum asseruit, de quo in discrimen ac sumum pene periculum vocari coeperat, fecitque ut ea posthac - omnium assensu - eius rei aemulas omnes forma ac dignitate vinceret. 5. Itaque victor ab omnibus salutatus, ad tabulatum ducitur, in quo et rex, et caeteri arbitri victoriae sederant, ibique palam victor est declaratus, dataque praemia victoriae quae praeseferens gestansque magnifice a circumstantibus in circum triumphantis more deductus est. 6. Inde se -solo Odo|ardo (φ. CCii^r) socio fidelissimo comitatus - in tabernaculum recipit, ubi deductis armis complicatisque rebus omnibus, quam fieri maturissime poterat, se ambo inde prorripiunt, veriti ne quis eos agnosceret. 7. Cellari enim summopere semper curaverat, puto virtutis magis quam laudis aut gloriae appetens. 8. Durum id tamen caeteris et imprimis molestum factum est, quod scire cuperent et hominem noscere cuius virtute et incredibili fortitudine victi omnes ac superati essent, neque tamen ei non maximae laudi vertere poterant quod ab eo tantopere gloriam videbant esse contemptam, quam ipsi tot emensis terrarum spatiis tot tantisque periculis cum tanto sudore et tam avide peterent.

IX. 1. Itaque ei non fortitudinis modo, sed et sapientiae laudem dabant, atque eo quoque maiorem quanto solet asse praeclarius animum quam corpus et se ipsum quam alios vincere. 2. Moestis itaque in sua quibusque abeutntidus, quod se quisque spe sua atque cupita gloria frustratum moleste ferret, Dalphinus etiam Allobrogum cum rege salutato discederet rex hominem amplexatus honorifice a se dimisit, da|ta (φ. CCii^v) corona aurea Viennae filiae deferenda quam regina ei puellae donum paraverat penes quam certaminum laus et gloria resedisset. 3. Paucos vero post dies Vienna ubi ei patrem adventasse nunciatum est officiose ei obviam

prodiit, eumque de more reverita. 4. Pater eam quoque amice complexus, osculo dato protulit quam ei Galliae regina dono miserat, praemium formae ac pulchritudinis qua sui saeculi foeminas omnes superare magno principum coetu declaratum fuerat, ibique pater ei rem totam narrat ex ordine uti supra gestam esse retulimus quantoque et quam gravi certamine, quam magnis durisque victis adversariis eam tantam gloriam adepta fuerit, idque hominis unius insigni virtute incredibilique fortitudine quem ne ipse quidem satis cognitum habeat. 5. Quod eo magis molestum est, quod ignoret cui nam mortalium omnium tanti in se et unicam filiam beneficii gratiam habere debeat. 6. Pater ubi finem dicendi fecit, Vienna tacita secum et anxia voluere recentemque adhuc satis prioris anni memoriam refricare coepit, vocatamque ad se | (φ. CCiii^r) Ysabellem amicam et collactaneam his verbis alloquitur: 7. “Meministi puto” inquit “cum tibi paulo ante dicerem amari me vehementer ab homine omnium fortissimo ac nobilissimo, et sane is est qui pro cubiculo excubans fidibus canere consueverat, quique paulo ante certamine bellico cristallinum scutum sertumque floream victor secum detulit”. 8. Eaque ipsa dicebat gaudio quodam insolito gestiens, verum repente immodica illa subitaque laetitia in lachrymas versa, se accusare se tristem se miseram et infoelicem dicere, quod eum ne verbo quidem nosceret, cui uni mortalium omnium tantopere et amore et tam insigni deneficio obnoxia esset. 9. Proinde tantum inde moerorem tantum animo dolorem premere ut nisi deorum aliquis subitum sibi levamen afferat, victuram semper squallidam et moestam expertemque humani omnis gaudii atque solatii. 10. Neque id sibi tamen diuturnum fore, perituram brevi et hanc unam ob causam immaturam cito mortem sibi subeundam esse. 11. Tantum in rebus humanis - ubi semel irrepserit - insanus amor imperii vindicat, (φ. CCiii^v) ut ne miseros quidem mortales sui ipsorum satis compotes esse sinat, furoreque et velut quadam rabie concitos huc illucque aestu quodam mentis perpetuo fluctuantes agat vexet impellat exagiter, suique ac suorum omnium oblitos in manifesta saepe vitae pericula impingat.

X. 1. Porro Paridis pater qui et ipse Parisios regulum Allobrogum comitatus fuerat, ubi in tanto illo tamque celebri spectaculo laudis, filium non agnoverat, quod ut diximus ille se ipsum accurate dissimulans ne ipso quidem parente conscio furtim unde victorque discesserat, vocatum ad se vehementer increpuit, quod molli nimis et infracto animo viveret, quod in umbra et in ocio corporis atque animi vires turpiter languescere pateretur, quod nec se nec suis maioribus dignum aliquid ageret. 2. Identidem illi divi Laurentii praesulis consortium improperans, quo cum Paris valde

IX 7 puto, inquit A : puto, soror P.

familiariter arege consueverat. Verum ad haec obmutescente filio moestissimus parens Odoardum Paridis amicum, et intimum familiarem adiit. 3. “Scio” inquit “quod

neque mihi ingratum est - quantopere Paridem unicum (φ. CCiv^r) mihi filium et quam vehementer ames, proinde rogo obtestor obsecro per istam vestram iam antiquam et adhuc intemeratam amicitiam, ut illum mihi meque et miseram matrem illi serves incolumes, vides ut pristina omnia studia virtutis - quibus iam passim omnibus non modicam de se expectationem moverat - ut omnes gloriae et laudis artes, quibus a puero eum tam diligenter erudiri curaveram, quibusque ipse de se iam pluribus locis cum summa laude periculum fecerat, ut denique omnia virtutis officia deserens sese turpiter ocio et ignaviae dedat, ut spretis contemptisque rebus humanis omnibus se ipsum spernat obscuret deprimat, ut opes divitias facultates honores fasces magistratus imperia, ut hominum coetus congressusque, ut ipsam denique lucem oderit, ut mei patris, ut miserae et aniculae matris, ut suorum omnium, ut sui ipsius tandem oblitus triste quoddam maestumque ac prorsus illiberale vitae genus induxerit. 4. Scio forte videri potero tibi temere nimis onus imponere de quo nihil unquam bene meritus fuerim, verum quod ita persuasum (φ. CCiv^v) habeam te quoque pro ea pietate qua tuos ipse parentes colis coluistique hactenus semper unice proque summo tuo in Paridem filium amore et incredibili studio, cupere me senem atque decrepitem miseramque illius matrem affinesque et amicos reliquos illi salvos esse, simulque compertum et exploratum habeam aut te unum solum aut preterea neminem fore, qui quo velit illius consilia aut flectere alio aut ab incoepto prorsus divertere valeat, veni ad te supplex petiturus per hanc dexteram tuam, per hoc sanctissimum ius amicitiae nostrae - quam mihi quoque tecum posthac sempiternam pacisci libet - filium meum adeas, illum mihi reddas, illum eundem mihi ac vel se ipsum sibi restituas, illum sibi revoces ademptoque illo tristi servilique vitae genere ad vitae melioris frugem fructumque referas, roges, horteris moneas ne me iam senem atque decrepitem ne miseram et infaelicem matrem lachrymis atque moerore enecet, nec nos ne se ipsum perdat, ne vetustam nobilemque familiam perpetuo luctu occupet". 5. Odorardus fine dicendi facto senem consolari | (φ. DDi^r) coepit, iubereque bono

X 3 cum summa A : quum summa P mei patris A : mei om. P.

animo esse, daturum se operam ut filium in officio contineat, tametsi nil sibi unquam in Paride visum, quod eum tantopere cruciare debeat. 6. Quod si hominis vita moresque non nihil ab instituto deflectere videantur, nihil esse cur magnopere mirari debeat, datum id esse mortalibus, atque ita natura comparatum, ut nihil inter humanos perpetuum ac constans, nihilque satis diuturnum esse possit. 7. In hominibus cum aetate more vitamque mutari, odisseque pene omnes iam viros factos quaecumque olim pueriliter facta esse meminerint. 8. Paridem quoque quae hactenus fecerit, iuvenilia atque puerilia iudicasse, tametsi patri gloriosa et insignia videantur. 9. Quare humanae vitae pertesum simulque huius miserae nostrae mortalitatis

memorem voluisse mores saevos magis atque compositos quietumque magis atque tranquillum vitae genus induere. 10. Verum quando in filio pater severitatem oderit eumque magis facilitas morum ac velut vitae quaedam hilaritas capiat, nihil esse quod in eo laboret, novisse satis Paridis naturam molleque et tractabile ingenium, | (φ. DDi^v) deque eo patri spondere libere sperareque iussit quaecumque de filio cupiat. Atque ita senem placatum a se dimisit, moxque ipse recta ad Paridem vertitur. 11. Quo convento narrat quos de eo nuper cum patre sermones habuerit, simulque miseri senis moerorem luctum ac lachrymas explicat, cum mandatis ab eo venisse, qui nunciaret nisi triste durumque illud vitae genus abiiceret, nisi pristinos mores, pristinum ritum cultumque reciperet, nisi excussa severitate, solitudine abiecta se et facilem magis et cuique frequentem obviumque praestaret, filii contumacia inse pristinaeque illius vitae desyderio parentes ambos perituros. 12. Proin eum rogare petere obsecrare ne miseros senes iam satis tabescente labenteque natura in validos, tristitia insuper luctuque conficiat, ne contristet, ne maceret, ne se nephario impietatis scelere obstringat, ne homines in se, ne superos provocet. 13. Scire eum satis quae parentibus pietas, quis honos, quae reverentia praestari debeat. 14. Nihil esse usquam quo illis cumulate satis gratia referri possit, liberos bonos pietate sola gratitudineque pensari. | (φ. DDii^f) Praeterea esse in quo sibi ipse consulere dabeat memoerore languescat, ne se nimis affligat, ne maceret. 15. Et preterquam quod in eo quoque constantiae ac fortitudinis ratio desiderari poterit, est praeterea magnopere metuendum si se nimis abiiciat, si cadere atque animo frangi sinat, ne nimius hic langor animi longe maiorem moeroris atque tristitiae materiam afferat. 16. Proin eum sibi gratum esse facturum, si una secum laxandi animi causa Bata-viam peteret quo ipse decreverit familiam et amicos invisere. 17. Ad haec Paris “iusta” inquit “honestaque admones, nec est, si tecum ratione disceptare libeat quod adversus haec afferam, caeterum dura mihi nimis et acerba videntur, neque satis factu asse facilia. 18. Nam quis quaeso tam rerum omnium saecurus, quis tam libet aut sui ipsius compos, ut protinus sibi quaecumque velit imperet, atque animum sibi - velut manibus caeram - quaecumque velit effigiet? Verum emori malim quam vel in te vel in parentem contumax aut ingratus videri. 19. Itaque extrema omnia prius tentare ac experiri lubet, tu impera tantum quaecumque tibi videbuntur, sane me | (φ. DDii^v) semper obtemperantem et officiosum invenies. 20. Paride collaudato, Odoardus expediri omnia iubet, quaecumque itineri necessaria putabantur, quos praesertim et arma, quibus uterque commode uti posset”. 21. Paris interea patri “vale” dicturus domum se contulit. 22. Erat domi cubiculum quoddam amplum atque magnificentum, secretum tamen ac tacitum in quo Paris diversari consueverat. 23. Huic quoque conclave quoddam annexum erat angustius paulo atque secretius, in eo Paris donaria omnia et praemia certaminum aureamque omnem vestem et argenteam

codidit, quorum oclusis foribus claves matri commendat eamque orat impensius ne quem se absente illuc introire patiatur.

XI. 1. Paulopost vero Paride ac Odoardo iam in Batavia degentibus, forre fortuna Paridis pater iam annosus et senex filii moerore ac desyderio, in fabriculam incidit, quae dum invalesceret cresceretque in dies vehementius, Dalphinus aegrotum ac iam vi morbi in lectulo decumbentem invisit, morbi causam inquirat solatur et quod homoni amico po test verbis levamen adhibet. 2. Eodem quoque | (φ. DDiii^r) postri die Dyanam uxorem proficisci iubet, quo et Vienna matrem haud impigre prosequitur. 3. Paulomox vero ubi pusillum temporis aegroti lectulo assedisset amice ac libere hominem consolata ei quoque medendi formulam dedit quam se pluribus expertam esse diceret, adiecit quoque nihil esse, quod de filio maestitiam caperet, habere adolescentem nobilem et ingenuum clarissimis moribus virtute quoque sic ubique perspecta atque conspicua, ut nihil minus verendum esset quam ne se ille et patre et maioribus omnibus digmissimum praebeat, quae res eum quoque cum magnatibus reliquis tum et principi gratum charumque fecerit. 4. Quare iubet tristitiam omnem

23 eamque correxi : eamquod AP

maestitiamque deponere, quam indigne de filio conceperit. Posthac eam Paridis mater toto palatio ductitat, secreta omnia recludit, divitias opes facultates exponit, vestemque omnem ac suppellectilem explicat, neque satis mandati memor quod a Paride acceperat, huius quoque cubiculum aperit, eoque intro missas foeminas recipit. 5. Quod undique collucentibus armis stragulis aureis tapetibus perystromatibusque (φ. DDiii^v) sic ubique lucebat, ut nimio fulgore spectantium oculos facile perstringeret. Ibitum quoque Vienna sollicite omnia perlustrans oculis, quod nescio quid sibi videbatur agnoscere eorum quae in Viennensi certamine viderat, perculso iam animo Ysabellem ad se vocatam interrogat num eo certamine arma quaedam illic pendencia notasset hominis eius fuisse, qui tum victoria potitus est, cum id illa negaret, quod saepe pluribus locis variae manus artificum simile ac pene opus idem conficere soleant, instare illa vehementius negareque inde prius abituram quam re tota explorata compertius.

XII. 1. Itaque matri subitum dolorem simulans petere coepit ut se illic cum Ysabelle paulisper quieturam clauderet, quo impetrato intusque obiecto pessulo foribus libere toto cubiculo volitat, omnia oculis ambit, attrectat, versatque manibus si quid usquam cupitae rei certius indicium faceret, cum ecce patre una cubiculi ostiolum aspicit quo in secretum illud archanumque triclinium via erat, neque procul appensa clavicula aberat, ea itaque arrepta confestim ostiolum | (φ. DDiv^r) referat, subitque cupide. 2. Ibi loci Paris secretum sibi sacelum fecerat, cuius utroque cornu argentea candelabra locata fuerant in medio parte paulo prominula Christi dei optimi maxi-

mi i mago picta erat. Ibi quotidie Paris suplex vespere ac ma-ne precibus sacrificium offerre consueveret, illic quoque parte altera tria illa signa militaria appensa erant, tres aurei torques quibus Paridem supra Parisiis donatum fuisse meminimus, nec procul inde aberant scutum crystallinum et sertum floream praemia Viennensis victoriae, quibus indicium certissimum factum est, cum fuisse Paridem, cuius noscendi causa Vienna simul et pater eius tantopere laboraverant. 3. Qui de eorum nomine fama gloria dignitate tam immensis laboribus tam magnis saepe periculis aditis, tam bene meritus fuerat, pro quibus innumeris pene beneficiis tantum aberat ne inde

XII 1 matri A : a matre P.

mercedem ullam aut gratiam posceret, ut se hactenus semper suamque illam virtutem et incredibilem cum animi tum corporis fortitudinem accurate cellaverit. 4. Itaque tantum inde Vienna gaudii tantum | (φ. DDiv^v) inde laetitiae concepit, ut vix satis sui ipsius compos facta, inquit rapente animo ac membrorum omnium officio destitui coeperit. Paulomox vero ubi iam ad se redierat, agere deo immortalis gratias, quod se tam et faelicem et fortunam faceret, quod se tanta tam ingenti et tam saepe cupita voluptate tandem libere frui sineret, fauctum faelicemque eum diem dicere quo hominis amantissimi sui primum tandem indicium coeperit. 5. Fuit autem ab Ysabella vehementer increpita, quod et lascive nimis et petulanter ageret, quodque inmostedius quam reciae puellae mores et honestissime acta vita paterentur efferi se sineret, proinde facturam melius si se comprimeret, si fervescentem illum animi motum et impetum cohiberet, si daret operam diligenter ne quid de se turpiter consuleret, ne quid temere induceret animum cuius eam posthac gravis et sera poenitentia maceraret, cogitaret secum et animo volveret quam fragilis, quam periculosa, et quam lubrica fama pudoris in foemina, qua semel amissa quid esse reliquum quod in vita posthac optari magnopere debeat? 6. Fateri se Paridem virum nobi|lem (φ. EEi^r) et egregium omnique corporis et animi virtute praeditum et in quem rerum omnium natura parens omnes omnium dotes virtutesque coniecerit, tamen meminisse debere quantum generis atque familiae fortuna differant, quam dispari sorte et quam varia inter se rerum conditione distent, meminisse debere etiam paternae laudis et gloriae regiae domus atque familiae qua nata esset, nec committendum esse ut eam turpi aliquo dicto factove macularet, et preterquam quod eam varii reges et principes uxorem sibi peterent, Paridis eam esse natalium sortem ut eum nunquam pater sibi generum assumpturus videatur, quod turpe ac velut probrosum duceret, pati filiam homini longe humiliori nubere, et cuius servili etiam iureiurando fidem astrictam habeat. 7. His aut similibus verbis fida pedissequa ac socia conatur animum muliebrem avertere. 8. Verum - ut est in proverbii - surdo canebat fabulam, tantum enim abfuit ne perculsum ac iam plane saucium puellae

animum ab incepto diverteret ut etiam multo inde factam accerbiorem pene ad ultimam vitae desperationem (φ . EEi^v) coegerit,

5 Ysabella A : Ysabelle P ne quid de se A : ne quo de se P posthac P : postea A 8 surdo A : surdae P.

nam quod sibi iri obviam videret nec suis satis votis libenter annui velut subito quodam furore concita vociferari et exclamare coepit: 9. “Proh deum atque hominum fidem quid nam hoc rei est? Te ne mea soror adversari mihi? Te meis votis obsistere? Quam unam mearum omnium rerum consciam semper et velut sidam sequestram fecerim, quam nullius unquam consilii, nullius unquam archani mei expertem esse voluerim? Quam meorum dolorum, mearum miseriarum ac calamitatum velut spem quandam atque salutem unicum tutumque et certum perfugium elegerim. 10. O me miseram o me infaelicem, quid faciam posthac? Quo me vertam, quo me conferam, cuius fidem implorem, si tu mea salus unicum meum praesidium, si tu mea vita me deseris? Desine itaque si me amas desine posthac si me salvam cupis id mecum agere quod coepisti, neque meum mihi Paridem excutere ex animo periculum facias, neque frustra labores. 11. Sic enim iam insedit sic inveteravit ut sine eo mihi mea vita posthac semper et insuavis et acerba futura sit. 12. Quod si pergis adhuc esse molestior, | (φ . EEi^r) neque mei a precibus neque lachrymis locum reliquum facis, si nulla te pietas nulla nostri miseratio monere potest, sane ego libera atque lubenti morte hanc unam extremam miseriam redimam, vimque ipsa mihi et manus afferam, neque me sinam posthac velut indies moribundam hanc vitam infaelicissimam vivere”. 13. Moxque in Paridis laudem versa preclara illius facinora et gesta millitaria omnia accurate referre coepit. 14. Illius virtutem robur ac fortitudinem longe mortalium omnium virtuti preferens, cum ecce interim duae adolescentulae adveniunt, fores cubiculi pulsant, Viennamque foras ad matrem evocant, quae ubi sibi videt abeundum Ysabellam cohortata monile quoddam aureum simul et vexillum album non nullaque alia ornamenta sinu vestis celantes abeunt, quibus Vienna gliscenti indies magis et iam plane vesano amoris gradum maiorem faceret. 15. Paridem enim non amare solum, sed iam plane deperire coeperat, magnoque illius aduentum et incredibili quodam animi desyderio requirebat.

XIII. 1. Coeperat iam quoque Paridis pater levare morbo quo | (φ . EEi^v) pauloante aegrotasse meminimus, nec dum ad filium litterae aegritudinem nunciantes allatae fuerant. 2. Cum itaque eum illiciam eius loci facietas caperet urgeretque etiam

10 faciam om. P.

vehementer Viennae desyderium tamen utcunque poterat id totum vultu ad laeticiam composito dissimulabat, neque audebat eius rei quicquam Odoardo committere, veritus ne hominem amicum offenderet, neu illi molestiam afferret quem satis invitum illinc abiturum esse cognoverat. 3. Verum post plusculos dies ecce repente litterae adveniunt, quibus Paris fit certior patrem graviter aegrotare, admoneturque si eum salvum si vivum videre velit diligenter appropere, captaque inde occasione Paris litteras Odoardo communicat mentemque illi suam et animum aperit, rogatque nequam inde moesticiam capiat, neu id graviter, ne moleste ferat, minime unquam commissurum fuisse ut inde nisi eo iubente abcederet, verum urgeri fatis et nimia quadam necessitate cogi quam non facile mortales omnes superent, brevi se tamen una illuc redituros pollicetur. 4. Odoardus vero ubi causam | (φ. EEiii^r) iustissimam videt lubenter et ipse annuit, paratisque subinde collectisque rebus omnibus mature profectionem appropere, atque haud ita multo post Viennam urbem appulsi, magnam et incredibilem cunctis mortalibus laeticiam attulerunt, precipuoque eorum adventus gaudio Iacobo Paridis patri fuit, qui filium magna et ingentia illic suae virtutis ac fortitudinis picula fecisse cognoverat. 5. Paris vero paulopost paternam domum diverterat caena facta ubi iam dormiturus cubiculum peteret, se cretum illud triclinium subiit ubi supra sacellum positum memoravimus, ibi suo more factis supliciis coepit omnia lustrare ac velut secum mente oculisque revolvere quecunque inde discedens reliquerat, atque ubi quae sibi omnium charissima erant sublata conspicit, aegre admodum tulisse dicitur stomachatusque secum vehementer vix pre dolore tota ea nocte somnum sibi conciliare potuit, in crastinum vero apud matrem vehementer eam tam insignem iniuriam quaestus, rogare coepit quem se absente intra cubiculum admisisset, aut cui tam incaute claves | (φ. EEiii^v) commissae essent,

XIII 3 mentemque *A* : mentem *P* ne moleste *A* : aut moleste *P* 5 memoravimus *A* : memoravimus *P*.

periisse dictitans res nonnullas sua sibi vita chariores. 6. Mater rei novitate ac miraculo attonita negare quemquam intro a se receptum nisi semel Dyanam principis uxorem cum Vienna filia quae tum eius virum aegrotum inviserant, eique rem totam uti supra memoravimus ex ordine retulit. 7. Ibi tum Paris ira, spe, metuque simul inter utrunque aestuans cogitabat cuius id culpa facinus admissum esset, cum illico sibi tacita ac repens Viennae cogitatio percussit animum, suspicarique coepit

pendere eam inde culpam totam si quae culpa dicenda sit, quare ea cura tota deposita ex animo Paris comptus paratusque decenter palatium petit, ibique principem Dyanamque uxorem et Viennam filiam de more reveritus sibi ab omnibus salute reddita honorifice excipitur, mul toque ibi inter se ultro citroque sermone habito, cum eum princeps de multis variisque rebus percontatus esset, Paris demum fine loquendi facto domum reversus est.

XIV. 1. Stimulabat iam acrius Viennam furoris insania neque iam amplius cohiberi poterat quin se ipsam proderet, itaque Ysabelli rei | (φ . EEiv') totius consilium appetit, nolle iam magis torqueri Paridem earum rerum iactura ac desyderio quas ille sibi subreptas crederet. 2. Quare sibi in animo esse eum de re tota certionem facere. 3. Probatur Ysabelli consilium modo eius agenda rei honesta aliqua ratio ineatur. 4. Vienna eam sibi curam relinquere postulat matremque adit seque in animo secreta quaedam habere simulat, quibus anxia atque sollicita conscientia laboraret, ea velle purgare et eiicere, et quia divi Laurentii praesulem honestissimae vitae virum audiverit, eum ad se vocari iubet, eique secreta omnia et archana communicat, ostendit quantam inde laeticiam et quam magnam voluptatem coeperit. 5. Proinde rem sibi gratia esse facturum si ad se rursus in crastinum redeat, habere adhuc paulo secretiora quae illi quoque velit communia fieri pollicetur, persul seque condicto paratum exhibet. 6. Tum ibi Vienna "scio, pater" inquit "furtum Paridi factum esse atque earum rerum quas ut audio ille omnium charissimas habuit, qui contrectaverat maleficii poenitens mihi renunciavit petiitque si quo pacto possem curarem | (φ . EEiv") ut res ad dominum salva redire posset. 7. Hoc ego munus lubenter subii eius

7 utrunque *P* : utramque *A* repens *A* : repetens *P* percussit *A* (*lectio difficilior*) : perculit *P*
reveritus *A* : veneratus *P* XIV 5 velit *A* : velut *P*.

amicitia et consuetudine ducta, qui res ipsas clam et inuito domino receperat. 8. Proinde rogo ut cras Paridem tecum huc ad nos venire iubeas". 9. Se id quoque persul facturum recipit, nondum quod intus doli suberat suspicatus. 10. In crastinum vero mutua utrinque salute reddita, Paridem Vienna paululum in partem alteram tractum alloquitur. 11. "Paulopost" inquit "quam tu cum Odoardo in Bataviam profectus fueras, mater et ego simul parentem tuum aegrotum invisimus, ibique dum libere nimis toto palatio versaremur forte fortuna cubiculum tuum incidimus, ubi cum multa ac varia ornamenta conspecta essent forte ut fit nonnulorum ego pulchritudine capta ea mecum detuli, quae tibi hactenus a me salva integraque servata sunt. 12. Quare te mihi et parcere et totum condonare velim, si quid forte inde mea culpa molestiae coeperis". 13. Ad ea Paris contra illi agere gratias raverenter seque parentes propinquos et affines omnes obnoxios ostendere, abesseque tantum nequid inde molestiae (φ . FFi') coeperit, ut nesciat si quid unquam in vita sibi gratius ob-

tingerit. 14. Id sibi tantum ingratum esse, non ea tanti fuisse quanti ipse cuperet, et quam illius virtus et honestas poscere videbatur. 15. Caeterum nolle eam hisce vilibus rebus eorum metiri animos quorum corpora simul devincta sibi atque devota habeat, et in quos vitae necisque imperium suo iure exercere possit. 16. Ea dona haud ita pridem ab equite gallo sibi missa fuisse. 17. Tum ibi Vienna subridens, “nihil opus est” inquit “narrare mihi quae aut unde ea dona fuerint, satis id ipsa quoque compertum et exploratum habeo, mirarique magis lubet quid tu tandiu tuum istum in nos amorem celaveris, quare te rogo per hanc nostram iam posthac perpetuam futuram amicitiam fatere mihi vera quae te rogavero. 18. Principio num tu is es qui pro cubiculo meo multa nocte fidibus canere, et excubare consueveris, deinde num penes te eorum certaminum victoria steterit quae kal. Maiis apud Viennam aedita fuerant, et num ipse tum tecum scutum crystallinum et sertum floream praemia victoriae detuleris, posthac num eo quoque | (φ. FFi”) certamine victor extiteris quod sexto idus Septembres Parisiis magno et ingenti principum conventu celebratum extitit, ubi tum quoque et torques aurei, et tria vexilla quae praemia victori proposita fuerant, et quae ipsa nuper in tuo cubiculo suspensa viderim”. Rogare eum quoque et obtestari coepit in cuius gratiam ea tam preclara facinora aediderat, quod si quid eorum forte sua quoque causa factum esset, agere illi et habere immortalem gratiam dignissimumque videri sua laude atque mercede studium, cuius se quoque in tempore futuram memorem pollicetur proinde eum hortari tantum ut earum rerum - quas summo semper studio cupierit - sequam primum certiore faciat ne ve ancipitem amplius ne dubiam et incertam animi ferri sinat. 19. Ibi tum Paris pudore quodam animi, et verecundia prefatus veniam, seque suaque omnia deprimere et elevare, neque dignum se satis neque tanti putare ut gratissimi sui in eam animi veterisque et iam inolitae puero observantiae certum ullum signum ostenderet, nec de ea bene mereri neve ei quicquam gratificari posset, cupere id (φ. FFi”) tamen imprimis neque iam pridem apud se fuisse quicquam antiquius quam id conari id eniti, ut illa omne suum studium curam operam laborem industriam rerum omnium suarum vitae etiam ac necis arbitrium penes se solam collocatum agnosceret, daturumque operam recipit, ut id quoque imposterum a se dum vivat accuratius factum iri perspiceret.

XV. 1. Hocque tantillo brevique blandiloquio Paris miserae puellae celatum hactenus semper vehementissimum amorem elicuit, victa enim plane neque sui amplius compos iam et prodere sese faterique ardorem et ingens animi desiderium coepit, monere hortarique hominem iubereque bono animo esset tristitiam omnem luc tumque deponeret, futurum brevi ut aperto periculo nosceret parem apud se dictis fidem constare. 2. Ibi tum Paris illi gratias agere exilire pre gaudio totusque gestire denique fronte oculis vultu laetitiam ostendere, seque suamque fortunam cuique vel amplissimo regi praeferre, rogare precarique superos diligenter ut se eo

tanto successu rerum frui libere sinerent, ne tantam, tam ingentem et tam repentiam | (φ. FFii^v) laeticiam, neu hoc tantum et tam insperatum gaudium novo aliquo genere calamitatis obtagerent, eique hoc darent ut se in Viennam et gratum et perpetuo beneficii memorem ostenderet. 3. Habitoque hoc ultro citroque sermone mellitulo crevit amor immodicus et velut novo quodam flammis iam sevientibus adhibito fomite utrinque maius quoddam furoris suscitatur incendium. 4. Itaque discedentes certum sibi ipsi diem prestituunt quo denuo inter se brevi conveniant. Paris omne consilium Odoardo amico communicat, eique rem totam ex ordine aperit. 5. Ille prudenter admonet

XIV 19 vivat *A* : iuvat *P*.

cogitare debere quod aut quale consilium ineat, magnum et ingens adiri facinus, plenum laboris, plenum periculi, proinde hortari hominem ne quid inconsulte, ne quid temere inciperet, ne se perditum iret, cogitaretque potius ac secum ipse revolveret, quorsum id tandem evasurum esset. 6. Quod si id certum omnino ac iam in animo secum constitutum habeat, coepta saltem prudenter atque consulto regeret, neque se fortunae, neque muliebri temeritati committeret, proponeretque | (φ. FFiii^f) ante oculos sibi quanta et quam magna saepe inde miseris mortalibus pericula evenerint, foeminam incertum fallax varium et mobile animal neque ragere sese, neque facile regi posse, contumax quoque cupidum et indocile imperiosum in caeteros, in se vix satis non modo imperii sed ne consilii quidem alieni patiens, odisse facile et qua(m)vis etiam levissima causa quos paulo ante vehementer amaverit, contra aut raro aut numquam amare quos semel oderit. 7. Praeterea multorum metuendam invidiam, quot enim fore? Qui si quid inde resciverint si quid presenserint continuo vel livore vel odio at vel spe potius cupiditateque precii ad principem deferant, ibique rem totam graviter et acerbe ac velut ex stomacho crimentur, rem inauditam, inexpiabile facinus, audaciam incredibilem, predicent, vociserentur, accusent. 8. Interea vero princeps Viennae pater de filia matrimonio collocanda deliberat, quod eam indies magis adolescere iamque et nubilem et viro maturam esse cognosceret, simul et quod variis multorum principum interpellatus precibus erat, qui eam sibi certatim | (φ. FFiii^v) uxorem dari poscerent. 9. Sparsus ide rumor et vulgo temere exceptus ipsum quoque Paridem advolat, quo nuncio velut gravi vulnere sauciatus, timere primum et expauscere, accusare deinde sese et in se ipsum invehere, temeritatem arguere quod tam facile induxisset in animum eam sibi datum uxorem iri quam tot tantique principes tanto studio tantaque et tam ingenti contentionem peterent, conari deinde et vehementer niti coepit, ut Viennam conveniat gravemque illi que-

relam luctum atque moerorem explicat, exprobrat contractam nuper interse mutuum benevolentiam, datamque fidem ictumque sanctissimi matrimonii fedus expostulat, contra vero haec omnia Vienna excusare quam vehementissime poterat, faterique

XV 7 facinus P : facinus A 9 expauscere A : expavescere P.

patrem de suo matrimonio iniisse consilia, neque id Paridi mirum esse debere neque se esse quae id patrem prohibere posset, verum quod ad se attinet integra illi omnia adhuc et illibata servari nullamque in ea parte iacturam factam, nullum adhuc detrimentum acceptum, matrimonia non nisi mutuo consensu contrahi solita, se neque patri, neque | (φ . FFiv^r) cuiquam adhuc alteri prebuisse consensum, proinde resumeret et animum metumque omnem moestitiamque deponeret iureiurando affirmans, nullum preter Paridem sibi unquam sponsum futurum. 10. Eum solum esse quo cum aetatem reliquam et quicquid dierum posthac annorumque superest vivere constituerit, quicum hanc miseram totam fluxam atque caducam mortalitatem agere humanaque omnia pericula subire et communicare decreverit. 11. Quare facturum illi gratissimum si suum ipse parentem adeat roget hortetur impellat ut apud Principem se illi uxorem dari posceret, scire se satis quam duram atque difficillem provinciam imperet, quam magni certique periculi onus imponat, verum ita persuasum habere nihil usquam tam aut difficile aut arduum esse quod non ille sibi sua causa facillimum iudicet.

XVI. 1. Ibi tum Paris rei magnitudinem simulque ingens periculum reputans, tametsi attonito primum et velut dubitanti similis paulisper haeserit, tamen se posthac facturum quae peteret pollicetur. 2. Statimque convento patre ei rem totam memorat privatamque sed honestam consuetudinem (φ . FFiv^v) quae cum Vienna intercrederet aperit, illiusque amorem in se vehementissimum et incredibilem benevolentiam ostendit, datam utrinque fidem pactumque matrimonium, nihilque iam reliquum factum esse, nisi ut et sua et principis venia sponsalium pompa solemnitatisque procederet. 3. Proinde cum rogare petere obsecrare per omnia iura paternae pietatis et amicitiae ne eam sua causa invitus provinciam subeat, et ut Viennam uxorem sibi peteret, scire se satis inofficose et impie agere qui ad tantum et tam presens periculum parentem piissimum adigat, verum se adeo nimii amoris iniuria distringi, adeo torqueri ut nisi hoc impetret brevi sibi pereundum videat. 4. Pater primum castigata filii temeritate et impotenti audacia ostendere coepit in quod periculum, ambos in quo discrimine impingeret. 5. Itaque aversari filii pestilens consilium, sautiamque et

10 quo cum A : quicum P atque ... humanaque om. P 11 ita A : ira P XVI 3 nisi hoc A : hoc om. P 4 ambos in quo om. P.

velut furiatam illius mentem conatur avertere. 6. Verum ubi se nihil proficere conspexit miseratus adolescentis lachrymas illius periculo suum ipse periculum metiens, coepit audere quod vehementer expaverat, (φ . GGi^r) certusque periculi ruit in apertam perniciem. 7. Principem adit, ibique eum tremulus composita ut poterat oratione convenit, scire quam frigida levi et quam ridicula causa venerit, quam non modo aut petere aut impetrare sed vel cogitare solum maxime temerarium et impudentissimum videretur, proinde petere veniam precarique diligenter nequid ide molestiae caperet, ne succenseret, neu id sibi fraudi aut damno cederet, invitum quidem fecisse ut ea causa venerit, caeterum filii precibus lachrymisque coactum. 8. Scire eum satis quid sibi amor paternus velit, quid sepe vel invitis imperet, cupere Paridem si id sibi liceat Viennam sibi uxorem dari, non nescium tamen neque ignarum quanta sit inter utriusque fortunam disparitas. 9. Verum in matrimoniis ut in plerisque rebus aliis non tam referre quam quisque fortunam secum, quantas opes atque divitias, sed quos quisque mores et quam magnam animi virtutem afferat. 10. Subdere alia cupientem princeps repentino quodam calore concitus loquentem adhuc interpellavit, ac facellere procul hominem iussit, vetuitque posthac ipsum simul (φ . GGi^v) et filium Paridem in conspectum venire. 11. Qua una re senex perterritus propere abiit, filioque omnia narravit ex ordine. Interim vero princeps qui plurimum inde animo irae indignationisque conceperat, deambulabat in atrio palatii solus eamque insignem iniuriam tacitus secum coquebat versabatque sub pectore, facile vultu indicans nescio quid intus premere quod ei valde molestum esset, eosque territis circumstantibus omnibus, familiarium nullus audebat irrumpere. 12. Cum itaque longum satis silentium tenuisset, Viennam ad se vocari iussit eique rei totius indignitatem apperuit, rem nuper ad se delatam animoque turbaverit. 13. Venisse enim ad se delirum illum senem atque ridiculum Paridis patrem cuius eo temeritas insaniaque proruperit, ut eam filio suo uxorem petere non erubesceret, quo nihil unquam in vita indignius ei visum est, hominem ea sordide natalium in quem vitae etiam ac nescis imperium habeat, audere principis filiam filio suo uxorem petere, tanquam sibi sordere ac despiciatam esse principis maiestatem, (φ . GGii^r) quod nisi veterum in se beneficiorum memoria prohiberet, haud impune abiturum. 14. Tantumque crimen capitis

13 tanquam correxi : tanquam A tamque P

etiam supplicio luiturum, proinde eam sperare ac bono animo esse iubet, daturum brevi ope eam ut longe dispari sorte natalium maritum habeat. 15. Tantum enim abesse ut illius generis velit sordibus implicari, ut eam aut eam aut milies emori malit aut perpetuo vitam in coelibatu vivere, virginem que vestalem fieri. 16. Vienna

cognita patris voluntate iratoque et indignato animo verita nequid inde Paris periculi incideret, Odoardum fidum illius amicum evocat, ei patris furorem et animum indignantem aperit, rotatque Paridem hortetur ut sibi caveat, ne se passim omnibus committat, ne tamere cuiquam sui copiam faciat. 17. Contineat se dies aliquot domi Odoardus prope iussum exequitur, Parideque convento explicat quod a Vienna mandatum acceperit, principis iram ingentemque animi acerbitatem ostendit, furere adhuc et velut insanum ferri ea indignitate (φ. GGii^v) quam nuperex eius patris oratione conceperit, nec satis secum eam tantam iniuriam posse concoquere, nec esse tamen ex tanta domesticorum turba qui eum aut solari aut convenire audeat. 18. Viennam id solam ausuram nec tamen adhuc id satis fidenter, veritam vulnus adhuc recens medicinam respuere, captaturam tamen temporis et occasionis articulum, momentaque omnia diligentissime observaturam, quibus id fieri commodissime possit. 19. Interim facturum eum opere praecium si hanc velut presentem furoris procellam et tempestatem fugiat, si animi irati declinet impetum, sidet consilio locum, concedatque tantisper aliquo dum ille ad se aut suo ipsius aut alieno consilio redeat, scire eum satis quam multis saepe funestum fuerit principis indignatis iram vel iniustam fuerit periclitari voluisse, nam tametsi apud caeteros sua quemque conscientia fidentem ac securum faciat, apud principem tamen id audere valde piculosum est, cum is velut suo quodam peculiari iure fastuque imperii, quicquid collibuit semel id etiam sibi licere putet quamvis | (φ. GGiii^f) non liceat, alienamque iniuriam summum sibi sepe ius facit. 20. Ad haec Paris facturum se quae iuberet fidissimoque eius consilio pariturum, tametsi id et acerbum et imprimis sibi molestum esset. 21. Verum antequam alio discebat velle se Viennam convenire vel si id sibi quoque mortis periculo sit audendum, eo usque furoris eo insaniae vaesanus amor mentes mortalium agitat, ut neque suum sibi quo saepe carent, nec alienum satis consilium accommodent, magisque tum insaniant cum sanum sibi capere consilium velint, tumque

15 ut P : ne A 17 acceperit A : acceperat P 20 esset pollicetur P 21 vel A : etiam P.
 maiore mentis impetu (velut eos quodam trahere fato) in praeceptis praesensque periculum impingant.

post impingant Allobrogicae narrationis libri primi finis AP.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

1. 1. Στους ευγενείς και έξοχους νεανίες Antonius και Guielmus Pratus. Του εκλαμπρότατου ανδρός κυρ Antonius Pratus, μεγάλου των Γάλλων καγκελαρίου, τα γλυκύτατα τέκνα. Ιωάννης Pinus Tolosanus. Χαίρετε!

2. Θαυμαστή και παράδοξη είναι εκείνη η δύναμη και η τιμή της αρετής και της χρηστότητας. Κι αφ' ενός δεν ξέρω αν κάτι μπόρεσε να δοθεί απ' τον αθάνατο Θεό πιο σύμφορο στη ζωή των ανθρώπων, απ' την άλλη, όπως λέει ο Tullius, τίποτα δεν είναι πιο εξαιρετο, τίποτα πιο αξιέραστο, τίποτα το οποίο να δε-

λεάζει τους ανθρώπους περισσότερο στο να αγαπούν, εφόσον χάριν της αρετής και της χρηστότητας αγαπάμε κατά κάποιο τρόπο ακόμη και αυτούς τους οποίους δεν τους έχουμε δει ως τώρα¹²¹.

3. Γι' αυτό ο ίδιος επίσης είναι ανάγκη πρώτα πρώτα να κάνω μνεία, όπως και σε πολλούς άλλους έτσι και στον επιφανέστατο και εκλαμπρότατο άνδρα, το γονιό σας, τον οποίο, ήδη νέον ακόμη και όμως με το να κατέχει κιόλας μία περίοπτη θέση, με τη σχεδόν δημόσια και κοινή γνώμη όλων αλλά και με τη δική μας πατρογονική και οικογενειακή μαρτυρία, ο ίδιος επίσης τότε, νέος ήδη, έβλεπα να συνθέτει τις χάρες του και άκουγα τις αναρίθμητες και ατελείωτες αρετές και προίκες του πνεύματος και της ψυχής του.

Είμαι έτσι επιρρεπής στο να αγαπώ, έτσι σφόδρα παρορμητικός, ώστε τίποτα ως τώρα δεν θεώρησα πολυτιμότερο στη ζωή, τίποτα ως τώρα προτιμότερο από τη φιλία του σ' εμένα. 4. Αυτήν, μολονότι δεν την αποχωρίστηκα από κοντά μου για καθόλου μεγάλο χρονικό διάστημα ως τώρα με το να βρίσκομαι στην υπηρεσία του και στα καθήκοντά μου, την υπηρέτησα αρκετά. Έτσι κι όταν πάλι ήμουν μακριά, διατήρησα ο ίδιος μέσα μου, στην ψυχή μου, πάντα με την ανάμνηση και τις χάρες του και τις εύνοιές του, ώστε τίποτα (άλλο) ως τώρα δεν έχει καταστεί αντικείμενο για ανάμνηση από μένα, με περισσότερη σπουδή και αγάπη.

5. Και αυτή βέβαια τη δική μας τόσο μεγάλη προθυμία της ψυχής, έτσι ο ίδιος πάλι την αγκάλιασε ευνοϊκά λόγω της ειλικρίνειάς του, της ευκολίας του (χαρακτήρα του), της ανθρωπιάς του, της καλοσύνης του και λόγω της άμετρης και παράδοξης μεγαλοψυχίας του, της αγαθοεργίας και της ελευθεριότητάς του και την προέπεμψε με τις μεγάλες και τις τόσο τεράστιες ευεργεσίες του, ώστε δεν ξέρω ποιος ευσεβέστατος γονιός μπορεί να επιχειρήσει κάτι πιο ένδοξο για τα γλυκύτατα τέκνα του.

6. Γιατί τα συγκόμισε σε μας όλα και τα κατέστησε μεγαλοπρεπέστατα και κατάφερε αυτά εμείς όχι μόνον να τα αντιλαμβανόμαστε, αλλά και να κατανοούμε κάποτε τη σημασία τους και να τα επιζητάμε. Και θα τα καταστήσει ακόμη μεγαλύτερα, εάν είναι τόσο δεκτική σε τόσα πολλά πράγματα η αδυναμία αυτή της φύσης μου, όπως πρόθυμη και φιλόδοξη σ' εμάς είτε και αφειδής ήταν η καλογαθοσύνη εκείνου.

7. Διότι έτσι εμένα, έτσι όλους τους δικούς μου με κάποιο συνεχές και ατελεύτητο είδος ευεργεσίας περιέβαλε, ώστε τελικά από την υψηλόφρονη ελπίδα να ανταμειφθεί

121 Cic., *Am.* 28.1.

και να ανταποδοθεί ολόκληρη η ευγνωμοσύνη μου, έμεινε από εμάς μόνον η μελλοντική ενθύμιση της αρεστής και ευμενούς ψυχής του. 8. Γιατί τι άλλο τολμώ εγώ να ελπίζω από αυτή την τόσο πλατιά και τόσο ευνοϊκή σ' εμάς ευκολία της ψυχής του; Και όταν μάλιστα, όπως εκείνος λέει τη μεγάλη αλήθεια, πολύ ευκολότερα είθισται να γίνεται σκέψη για τιμωρία της αδικίας παρά για την όποια ανταπόδοση της ευεργεσίας¹²².

2. 1. Και έτσι θα φροντιστεί από μένα επιμελώς αυτό, σαν ένα είδος καθήκοντος - το μόνον που έχει απομείνει από εκείνον σ' εμένα - ώστε όχι μόνο ο ίδιος αλλά και όλοι οι δικοί του και εσείς πρώτα πρώτα, τους οποίους δίκαια εκείνος έχει πολύ αγαπητούς σε όλα κι όσοι είστε κοντά στην υπηρεσία του κι όσοι είστε μακριά, να βλέπετε να τον υπηρετώ και να τον σέβομαι, με ατέλειωτη και υπόχρεη πάντα εύνοια.

2. Σ' αυτό δε το πράγμα, όσο γρηγορότερα κι οποιαδήποτε αρχή επιχειρώ να κάνω - γιατί δεν είναι προφανές από πού να μπορέσω αυτό να το συνταιριάξω εύκολα-αναγκάζομαι κάποια παλιότερα σχεδιάσματα (σελίδες) της παιδικής μας ανεπιτηδειότητας να ανασκαλέψω, μήπως κατά τύχη από κει μπορεί να συναχθεί κάτι, το οποίο να μη φανεί σε σας ότι είναι ούτε ανιαρό ούτε καθόλου ευχάριστο.

3. Γιατί αυτό μόνο φροντίζω, γι' αυτό και μόνον κοπιάζω επί του παρόντος παραμελώντας όλα τα υπόλοιπα - κι ούτε μεριμνώντας έτσι πολύ για τους άλλους, τους οποίους - όπως ακριβώς γίνεται με τη σφαίρα και τη σφήνα - τους βλέπω να ετοιμάζονται να κάνουν έφοδο εναντίον μας και να μας επιπλήττουν, ωσάν ακριβώς σε ασήμαντα πράγματα το λάδι, όπως λένε, και τον κόπο μου να χάνω και δεν εισάγω συχνά το υλικό όπως ταιριάζει για εμένα και για εσάς τους ίδιους, ώστε αφού διασκορπιστεί, εάν κάτι από αυτά δεν είναι σοβαρό και φιλοσοφικό, εάν κάτι δεν είναι αυστηρό και τραχύ και εάν κάτι τέλος δεν είναι ιερό και όσιο, δεν είναι εύχυμο.

4. Όλα τα άλλα σ' εκείνους φαίνονται ευτελή, απόβλητα, ρεντίκουλα, εάν αυτά στην ισορροπία του πνεύματός του που εξωτερικεύει, δεν υπήρξαν 'ξάγρυπνα και απαθή', όπως ακριβώς στη λάμπα εκείνη του Επίκτητου. 5. Αναιρούν των καιρών και των ηλικιών τις αποστάσεις και τίποτα περισσότερο δεν χαρίζουν στο μειράκιο απ' ότι στο γέρο πια και στον υπέργηρο. Κι αυτά τα ήθη ακόμη, τα προβάλλουν στους νέους με τα λευκά τους πια μαλλιά και την ίδια αυστηρότητα στη ζωή και στο κάθε πράγμα.

6. Κι αυτοί μεν νομίζουν ότι είναι σοφοί από τη μακρά σειρά τόσων πολλών ετών κι ότι συνήθως όλοι οι άλλοι οφείλουν καθαρά να γίνουν Κάτωνες και Μάνλιοι και τους αποκαλούν Τυβερώνες.

122 Cic., *Red. Pop.* 22. 4.

7. Αφού αυτοί είναι δύσκολοι εκτιμητές των πραγμάτων, αυστηροί δήθεν στους άλλους, στον εαυτό τους όμως και στους δικούς τους υπερβολικά μαλακοί και επιεικείς κριτές, καθώς απ' αυτούς ο ίδιος τόσο πολύ απέχω, δεν τα αισθάνομαι εκείνα τόσο σκυθρωπά, σκληρά και άγροικα· δεν τα βλέπω καθόλου σαν άκαιρα με περισσή απέχθεια, ακριβώς λόγω της δυσχέρειας των ηθών, ή ότι πρέπει να δοθεί κάτι άλλο στη νεότητα και στην εφηβεία, αυτό που θεωρώ ότι πρέπει να έχει τη συγκατάθεσή μας. 8. Γιατί η τρυφερότερη αυτή ηλικία έχει τα παιχνίδια της, τις ασχολίες της, έχει ακόμα τις δικές της βέβαια εκείνες αξιώσεις και ξεχωριστές ηδονές, οι οποίες αν, όπως λέει ο Tullius, έτσι ξεχύνονται ώστε κανενός τη ζωή να μη κλονίζουν, κανενός το σπίτι να μην φέρουν άνω κάτω, εύκολες και υποφερτές συνηθίζουν να διάκεινται¹²³, μολονότι εκείνος βέβαια τον Καίλιο υπερασπίζοντας, εννοεί ρητά τις σωματικές και αφροδίσιες ηδονές απ' τις οποίες συνήθως, όπως από θανάσιμη φθορά, πρέπει πάντα να φυλάγεται η νεότητα. 9. Εμείς πάλι της ψυχής ηδονές αποκαλούμε αυτές οι οποίες, ακριβώς σαν μια ευχάριστη εκτροπή από τις μελέτες, ανακουφίζουν τα κουρασμένα μυαλά των νέων και τους προσφέρουν κάποια αγωγή είτε κάποιο καταφύγιο του πνεύματος.

10. Γι' αυτό, έτσι ελπίζω, ο βραχύς αυτός έπαινος μας για τη νεότητα - γιατί κι εμείς νέοι ακόμη τα γράφουμε αυτά - σ' εσάς θα αποφανεί με το παραπάνω. 11. Εδώ αφ' ενός γράφεται κάτι ανάλαφρο και ερωτικό· εμείς όμως για να μην τον χαλάσουμε (τον έπαινο), γι' αυτό και θελήσαμε να τον αφιερώσουμε σ' εσάς, τόσο διότι δεν εμπεριέχεται σ' αυτόν τίποτε το αισχρό και το αναιδές όσο ακόμη και γιατί με πολλούς και ποικίλους τρόπους μπορεί να διδάξει εύκολα ποιος είναι όλων των θνητών ερώτων ο επιζήμιος οίστρος και πόσους και ποιους απροσδόκητους συχνά κινδύνους της ζωής κουβαλάει. 12. Γιατί εάν θα είναι αυτοί οι οποίοι τις μικρές αυτές αγρυπνίες της νεότητάς μας καταπιέζουν περισσότερο από το να ελέγχουν ό, τι πρέπει με μέτρο να κουβαλούμε, τότε όλα τα παραδείγματα των μεγαλύτερων και των παλαιότερων δεν θα μπορέσουν να προστατέψουν εμάς από την άδικη συκοφαντία. Να ξέρουν ότι εμείς μ' αυτόν μόνο τον τρόπο ενεργούμε, τον οποίο διαβάζουμε στον Ξενοφώντα, ώστε να αποφεύγουμε για λογαριασμό τη μόνη αμαρτία όλων, την ενοχλητικότερη ύβρη: *καὶ ὃν ἂν γνῶσι, δυνάμενον μὲν χάριν ἀποδιδόναι, μὴ ἀποδιδόντα δέ, κολάζουσι τοῦτον ἰσχυρῶς. Οἴονται γὰρ τοὺς ἀχαρίστους, καὶ περὶ θεοὺς ἂν μάλιστα ἀμελῶς ἔχειν, καὶ περὶ γονέας καὶ πατρίδα καὶ φίλους. Ἐπεσθαι δὲ*

123 Cic., *Cael.* 18. 9.

δοκεῖ μάλιστα τῇ ἀχαριστίᾳ ἢ ἀναισχυντίᾳ· καὶ γὰρ αὕτη μεγίστη δοκεῖ εἶναι ἐπὶ πάντα τὰ αἰσχροῦ ἡγεμόν¹²⁴. 13. Αυτό με λίγα λόγια έτσι εμεῖς το μεταγράφουμε στα λατινικά: «Κι αυτόν τον οποίον γνωρίζουν ότι μπορεί να ανταποδώσει τη χάρη αλλά το αρνείται, τον τιμωρούν πολύ σκληρά. Διότι τους αχάριστους ανθρώπους και προς τους θεούς και προς την πατρίδα επίσης και προς τους γονεῖς τους θεωρούν αμνήμονες και συγχρόνως διότι στην αχαριστία είναι οπαδός η αναισχυντία, την οποία εκείνοι την υπολαμβάνουν ότι είναι σ' όλα τα αισχροτάτα ηγεμόνας και εισηγητής». 14. Από μια τέτοια βδελυρότατη κατάπτωση μόνον εμεῖς λοιπόν – πολλές φορές αυτό δεν είναι δυνατόν! – δεν βλάπτουμε το νου μας. Και περισσότερο, όποιον αναφορικά με το πνεύμα και τα ἤθη μας κάνει κάποια αδικία, δεν υπολογίζουμε ότι πρέπει να του δείξουμε μεγάλη σπουδή. 15. Γιατί σ' εσάς, όποια κι αν είναι αυτά, δεν γράψαμε για τις περίφημες Περσίες και τους Κάτωνες. 16. Υγιαίνετε άριστοι νέοι!

[Βενετία, την τετάρτη των Καλενδών του Δεκεμβρίου].

ΑΛΛΟΒΡΟΓΙΑΝΗ ΔΙΗΓΗΣΗ

ΒΙΒΛΙΟ ΠΡΩΤΟ

I 1. Στους Αλλόβρογες, όχι (και) πολύ ασήμαντους λαούς της πέραν των Άλπεων Γαλλίας, λέγεται ότι εξουσίαζε πριν από πολλά χρόνια κάποιος Godofredus, με την επωνυμία Alenconius, άνδρας επιφανέστατος εκείνο τον καιρό τόσο στην ειρήνη όσο και στον πόλεμο και γεννημένος από υψηλότατους γονεῖς, ώστε αυτός ανήγε τη ρίζα του σε πάρα πολύ κοντινή συγγένεια με το βασιλικό αίμα των Γάλλων. 2. Είχε μια σύζυγο με το όνομα Dyana, γυναίκα πρώτη, μοναδικής ομορφιάς και έξοχη και

124 Ξεν., *Κόρ. Παιδ.* 1. 7. 11-16.

ακόμα η σοβαρότητα των ηθών είχε ταιριάζει ίσα μαζί της. 3. Επειδή αυτοί έζησαν ήδη σχεδόν επτά χρόνια χωρίς τέκνα και έλιωναν απ' το μεγάλο πόθο για τη μελλοντική πρώτα πρώτα γενιά, απηύθυναν επίμονες δέσεις στο Θεό γι' αυτό το πράγμα. 4. Κι έτσι αργότερα, κατά τον όγδοο χρόνο, μαθεύτηκε κάπως ότι γεννήθηκε απ' αυτούς ένα κοριτσάκι και της δόθηκε το όνομα της Βιέννας, επειδή γεννήθηκε σ' αυτή την παλιά κι αριστοκρατική κάποτε πόλη κι ακόμη λόγω της ευγενικής της καταγωγής.

5. Κι έτσι η Vienna οδηγείται για να εκπαιδευτεί από κάποια ματρόνα εύπορη και πλούσια και στις πρώτες θέσεις της αριστοκρατίας σ' αυτή την πόλη. Αυτή η ίδια λοιπόν είχε μια κόρη, την Ysabella, σχεδόν συνομήλικη στα χρόνια με τη Vienna, η οποία ομογάλακτη μ' εκείνη στην αρχή, μετά από λίγο όμως της προσφέρθηκε σύντροφος και γλυκιά και έμπιστη ακόλουθος στις υποθέσεις τους. Και γρήγορα τόσο μεγάλη αγάπη ήσυχα ήσυχα και από τις δύο πλευρές και τόσο πολύ μεγάλη εύνοια υπέφωσκε, ώστε με το να αποκαλούνται «αδερφές» αναμεταξύ τους, μόλις και μετά βίας μπορούσε για αρκετό χρονικό διάστημα η μια να αντέξει την απουσία της άλλης.

6. Μεγάλωνε μέρα με τη μέρα όλο και περισσότερο η ομορφιά της Vienna και το κάλλος του σώματός της και ήδη από δω κι από κει, άρχισε να απλώνεται σ' όλους η φήμη αυτού του γεγονότος. Κι όχι πια μόνο στους ντόπιους, αλλά και στους ξένους ακόμα και στα γένη των αλλοδαπών εξίσου τους έγινε γνωστό, ώστε πάνω κάτω ελάχιστη βαρύτητα ασκούσε πλέον σ' αυτό το πράγμα ο έπαινος της προγονικής (της) τιμής και δόξας. Διότι μόλις είχε φτάσει ήδη πιο κοντά στην κατάλληλη ηλικία, είχε αμέτρητους σχεδόν και βασιλιάδες και πρίγκιπες από διάφορα έθνη (για) μνηστήρες και διεκδικητές του γαμήλιου θαλάμου, καθώς ο καθένας ζητούσε να δοθεί σ' αυτόν σύζυγος με αγώνισμα.

7. Ζούσε τότε επίσης σ' αυτή την πόλη κάποιος άνθρωπος ευγενής πρώτα πρώτα και δυνατός, Iacobus στο όνομα, ο οποίος καταγόταν από την τάξη των ιπποτών. 8. Είχε κι αυτός (ένα) γιο με το όνομα Paris, έξοχο νεανία. Κι αυτόν τον ίδιο ο πατέρας, μόλις μπήκε στην παιδική ηλικία, φρόντισε να τον σπουδάσει με ελευθεριότητα. Κι αργότερα, όταν έγινε έφηβος, με την ίδια επιμέλεια τον έστειλε να εκπαιδευτεί στις στρατιωτικές τέχνες. Και τόση πολλή και μεγάλη ωριμότητα επέδειξε, ώστε λίγο αργότερα αποχώρησε τιμημένος εξ αρχής με τα 'εύσημα' της τάξης των ιπποτών. 9. Και ξεχώρισε γρήγορα η φήμη του με επιτυχία θαυμαστή, ώστε σχεδόν κανένα πια αλλοδαπό έθνος δεν την αναπλήρωνε. 10. Γιατί κι αργότερα δεν απείχε από κανένα απ' τα δημόσια και ιδιωτικά αγώνισμα. Μ' αυτόν τον τρόπο διακρίνονταν εκθέτοντας τα

έπαθλα της δόξας και του επαίνου. 11. Ήταν αυτός στα όπλα και στα άλογα επιφανής και ευφραίνονταν με τα διάφορα είδη της ορνιθοθηρίας, διότι έτρεφε στο σπίτι του είδη (κυνηγετικών) πουλιών και οξύρρινων σκυλιών, όπως ακριβώς ταίριαζε αρκετά σ' έναν άνδρα πρίγκιπα. Μ' αυτά και μ' αυτά σύναψε προσωπικές και στενές φιλίες με πολλούς απ' αυτούς τους μεγιστάνες.

12. Απ' την άλλη, σύμφωνα με τη συνήθεια την πολύ μεγαλύτερη και ελευθεριότερη στη ζωή, είχε (φίλο) κάποιον ευγενή νεανία και επίσης επιφανή ιππότη, τον Odoardus, καθώς και οι δύο ήταν και σύντροφοι πάντα και σχεδόν συνομήλικοι στα χρόνια και τους συνέδεε εξίσου κάποια ομοιότητα και στις συνήθειες της ζωής και στις ασχολίες. 13. Ήταν και οι δύο μοναδικής ομορφιάς, γνώριζαν και τις κιθάρες πολύ καλά· αληθινά σ' αυτές ο Paris ήταν πολύ πιο εκπαιδευμένος από τον Odoardus.

14. Εκείνο τον καιρό ο Odoardus φλέγονταν περιπαθώς για κάποια ευγενή γυναίκα, βαταουϊκής καταγωγής. Ο Paris ήταν αμέτοχος ως τότε σ' αυτά τα πράγματα· κι ούτε είχε αποκτήσει εμπειρία ακόμη για το τι κουβαλάει ο έρωτας μαζί του με μανία, μολονότι κι αυτός επίσης, όχι και πολύ αργότερα, άρχισε να αγαπάει τη Vienna, την κόρη του πρίγκιπα, μη γνωρίζοντας όμως αν ίσως ο έρωτας εκείνος είχε ετοιμαστεί γι' αυτόν, επειδή ήξερε ότι τούτος ήταν κατώτερος πολύ και στη γενιά και στα πλούτη. 15. Διότι εκείνος βέβαια όσο μπορούσε, κρατούσε σιωπηρό και πάντα με επιμέλεια κρυφό τον έρωτα μέσα του, μη συζητώντας αλόγιστα με κανέναν απ' όλους τους θνητούς τίποτε αναφορικά μ' αυτό, εξαιρουμένου μόνον του Odoardus. 16. Καθόλου ακόμη δεν είχε μάθει η Vienna τη λαβωμένη από τον έρωτά της ψυχή του νεανία κι ούτε ο Paris τολμούσε ως τότε να προδοθεί. Στ' αλήθεια κάθε μέρα όλο και περισσότερο έλιωνε διακαώς να τη δει.

II. 1. Κι έτσι κάποτε έγινε λόγος ανάμεσα στους δύο, τον Odoardus και τον Paris, ώστε σ' αυτό το μέρος του παλατιού που βρισκόταν η κρεβατοκάμαρα της κοπέλας, εκεί τραγουδούσαν με κιθάρες και διάφορα τραγούδια (τα οποία ήταν έθιμο των Γάλλων) κάτω από το φως. Έτσι μ' αυτό το φαύλο και μάταιο ψυχαγώγημα παρηγορούσαν τις υπόλοιπες σχεδόν αναρίθμητες καταφρονήσεις του έρωτα. 2. Ευχάριστο υπήρξε αυτό για τις πριγκίπισσες και γρήγορα γεννήθηκε μεγαλύτερη έγνοια, με σκοπό να μάθουν ποιοι τέλος πάντων ήταν αυτοί, οι οποίοι με την τόση πολλή οχλαγωγία τους επέφεραν τόσο μεγάλη θέληση για εκείνες, διότι τότε δεν καταλάβαιναν ακόμη και πολύ εύκολα.

3. Ο πρίγκιπας λοιπόν ελπίζοντας ότι τους εξαπατά μ' αυτό το απλό τέχνασμα, ετοιμάζει εορταστική και δημόσια δεξίωση, διατάσσει να παρευρεθούν σ' αυτή όλοι οι αυλητές και οι κιθαρωδοί αθρόοι - και του έθνους του και οι πανταχόθεν - προσθέτοντας μέχρι και ποιή, εάν κάποιος αρνηθεί να έρθει. 4. Και όταν πραγματοποιήθηκε η συνάθροιση όλων, ο καθένας διαπιστώνει τον κίνδυνο να πράξει σύμφωνα με τον εαυτό του και τη δική του τέχνη. 5. Αλλά ούτε μ' αυτό τον τρόπο αναγνωρίστηκαν περισσότερο αυτοί οι οποίοι στοχεύονταν και αυτό προκάλεσε τόσο μεγάλη ενόχληση για πολύ καιρό στον πρίγκιπα και αύξησε περισσότερο τον πόθο του να μάθει. 6. Διότι ό,τι δεν πέτυχε αρκετά με τον προηγούμενο, αυτό επιχειρεί με άλλο τρόπο.

7. Αφού λοιπόν τοποθέτησε φρουρούς, διέταξε να κοιμούνται έξω δέκα γενναϊότατοι άνδρες και να κρατούν σκοπιά ώσπου να επιστέψουν εκείνοι, με δοσμένη τη διαταγή, αφού εκτελέσουν από κοινού το τραγούδι και τη μουσική, ελεύθερα πρόθυμους να τους οδηγήσουν σ' αυτόν, εάν τελικά δεν τους αναγκάσουν χωρίς τη θέλησή τους.

8. Έτσι κατά το σούρουπο πια, μόλις έπεσε η νύχτα στην ώρα για ύπνο, οι νέοι επιστρέφουν εύθυμοι για τη συνήθειά τους μ' ένα τόσο δα παιδάκι να ακολουθεί, το οποίο κουβαλούσε τα όργανα. Χτυπούν τις χορδές και τραγουδούν με τις κιθάρες τους και αμέριμνοι κάνουν συμφωνία ποικίλη και απαλή. Αγνοούν ότι παραμονεύουν κίνδυνοι κοντινοί και σχεδόν ανάμεικτοι με τις χαρές. 9. Ωσπου μόλις και μετά βίας δόθηκε καλό τέλος στο τραγούδι κι αφού πια μάζεψαν τα όργανα, ιδού! ξαφνικά προβάλλουν αυτοί οι οποίοι είχαν κρυφτεί στην ενέδρα κι αφού αντάλλαξαν αμοιβαίο χαιρετισμό και από τις δύο πλευρές, καλούν με φιλοφρονήσεις τους έκπληκτους από το καινούργιο συμβάν νεανίες και τους παραγγέλλουν να παρουσιαστούν από κοινού μαζί τους στον πρίγκιπα.

10. Εκεί τότε ο Paris τους παραγγέλλει να περιμένουν λιγάκι. Και γυρνώντας αμέσως στην άλλη πλευρά, κουβεντιάζει με τον Odoardus και του εκθέτει σε ποιον κίνδυνο έχουν πέσει. Δε θέλει να πάθει αυτός κάποια ζημιά για δική του υπόθεση. 11. Απ' την άλλη θέλει χίλιες φορές να καθυστερήσει παρά συμβάλει να οδηγηθούν αυτή τη στιγμή στον πρίγκιπα, όπως ακριβώς είναι ανάγκη σύμφωνα με τη βούλησή του. Κι ούτε από τον εαυτό του περισσότερο παρά από το παιδί, άπαξ και συλληφθεί, θα υπήρχε τεράστιος κίνδυνος να προδοθεί η κατάσταση. 12. «Δεν υπάρχει τίποτα», λέει ο Odoardus, «το οποίο είτε από μένα είτε για μένα να φοβηθείς διέταξε αυτά τα οποία θέλεις τόσο πολύ να ετοιμαστούν κατάλληλα και θα πετύχεις θαρραλέα έκβαση

σε όλα». 13. Κι έτσι αφού άφησαν κρυφά το παιδί για το σπίτι του, οι ίδιοι επιστρέφουν προς τους δέκα εκείνους φρουρούς, τους ζητάνε να ανεχθούν να αποχωρίσουν ελεύθερα και θα είναι πάντα στη δύναμη και στην εξουσία του πρίγκιπα. Απ' την άλλη με κανένα τρόπο δεν θα ανεχθούν να πάνε εξαναγκαστικά κάπου χωρίς τη θέλησή τους. 14. Όταν ακούστηκε αυτή η απάντηση οι φρουροί λένε: «Νέοι, πρέπει να έρθετε με την ευχαρίστησή σας και με τη θέλησή σας». Και στη συνέχεια κάνουν έφοδο κρατώντας σφιχτά τα ξίφη. Αντίθετα πάλι εκείνοι αγωνίζονται πολύ γενναία προφυλάσσοντας τον εαυτό τους με τις ασπίδες και τα ξίφη τους. Και πληγώνουν κάποιους αντιπάλους, τους σφαγιάζουν και τους εξωθούν από παντού μέχρι τέλους. Κι ούτε καταδέχονται να απαλλάξουν κάποιον απ' αυτούς χωρίς βαριά πληγή. 15. Αφού εκείνοι σκορπίστηκαν αλόγιστα και άτακτα, στο σημείο που ήταν κοντύτερα στον καθένα, οι νέοι γλιτώνουν χωρίς βλάβη από τον κίνδυνο της ενέδρας. 16. Και μετά απ' αυτό, με το πρώτο σχεδόν λυκόφως, οι τραυματισμένοι κείνοι φρουροί παρουσιάζονται στον πρίγκιπα, διηγούνται σ' εκείνον όλα τα γεγονότα με τη σειρά, δείχνουν τις πληγές και τις ουλές τους και θυμούνται το βαρύ και μεγάλο κίνδυνο της ζωής τους, στον οποίο βρέθηκαν την προηγούμενη κιόλας νύχτα από το απίστευτο θάρρος των δύο νέων.

17. Βαρύ ήταν για τον πρίγκιπα αυτό και δυσάρεστο και άρχισε ο ίδιος να σκέφτεται μόνος του και να αναδεύει στην ψυχή του ότι είναι δραστήριοι και δυνατοί άνδρες αυτοί οι οποίοι μια τόσο λαμπρή και αξιομνημόνευτη πράξη έκαναν. 18. Γι' αυτό τοποθετεί εκατό επίλεκτους από τη βασιλική κοόρτη, πάρα πολύ γενναίους, την επόμενη νύχτα σε ενέδρα. Στ' αλήθεια όμως μάταια, γιατί ούτε σκέφτονται καθόλου πάλι εκείνοι να αποπειραθούν να διακινδυνεύσουν - αλλά κρύβουν όλη την υπόθεση με εχεμύθεια, σιωπηλά και ήσυχα - ούτε προδίδονται πουθενά επιπόλαια και απερίσκεπτα.

III. 1. Κατά τα άλλα ο Paris από την πλευρά του (ήταν) πρώτα πρώτα ταραγμένος, επειδή δεν τολμούσε ούτε να φανερώσει τον σφοδρότατο έρωτά του ούτε ακόμη, αναφορικά με τον εαυτό του, να δώσει όλες τις ενδείξεις στην κοπέλα που ποθούσε. 2. Για τούτο άρχισε αμέσως να ασπάζεται τη φρόνηση και αγωνίστηκε να τα αποθέσει όλα μέσα απ' την ψυχή του, ώστε να μην υποφέρει άλλο απ' αυτά μάταια, να μη βασανίζεται περισσότερο. Και γι' αυτό με επιμέλεια και φιλοπονία σύναψε φιλία με τον επίσκοπο του Αγίου Λαυρεντίου, μαζί του να ενδιατρίβει, μαζί συχνά να βαδίζουν. 3. Και αυτός εκείνον επίσης, αφού τον δέχτηκε με ευμένεια, τον δίδασκε με τις σοφές πάντα νουθεσίες και 'επιστήμες'.

IV. 1. Εν τω μεταξύ ο πρίγκιπας απ' την άλλη, φέροντας νοσηρά τη λύπη της κόρης του, την οποία διαισθάνθηκε ότι και η ίδια έκρυβε περίλυπη για τόσο καιρό και με πλάγιο τρόπο αυτούς που κάτω από την κρεβατοκάμαρά της πριν από λίγο διάστημα τόσο γενναία αγωνίστηκαν, κήρυξε δημόσιους αγώνες κονταρομαχίας, αφού απέστειλε παντού κήρυκες, οι οποίοι ανήγγειλαν στα όμορα έθνη ότι αυτοί επρόκειτο να διεξαχθούν στη Βιέννη την 1^η του Απρίλη ακόμη έλεγαν για το μεγάλο έπαθλο που είχε οριστεί για το νικητή.

2. Αυτό το γεγονός φάνηκε να προσφέρει μεγάλη και τεράστια ευχαρίστηση στην κοπέλα, αφού τόσο την κυριέψε σχεδόν βέβαιη η ελπίδα - όσο και για τους ίδιους λόγους διακατέχονταν σφοδρά από τον πόθο - ότι θα παραβρίσκεται να μάθει επιτέλους.

3. Κι έτσι έμελλε την ειπωμένη για τα αγωνίσματα ημέρα 'κρεμασμένη' και αδημονώντας μέσα της. Όταν ιδού! από τη Γαλλία και ολόκληρη τη Βρετανία συνέρχονται πάρα πολλοί γενναίοι και ευγενέστατοι και πρώτοι στη μάχη. Αυτούς απ' τη μια μεριά τους τράβηξε κάποιος σφοδρότατος έρωτας και από την άλλη η φήμη μόνη και το όνομα της ομορφιάς της Vienna.

4. Εκεί τότε ο Paris, αδημονώντας μέσα του και ταραγμένος και σε καμιά ορθή φρόνηση αρκετά εγκρατής, κλυδωνίζονταν αβέβαιος στον εαυτό του για τον αν έπρεπε να πάει εκεί ή μάλλον, από την καταφρόνηση και την τόσο φανερή εκείνη ολιγωρία για τα πράγματα, άπραγος στο σπίτι του να αποφεύγει την τόσο ξεχωριστή ευκαιρία ενός επιζητούμενου επαίνου. 5. Τον ωθούσε προς τα δω κάποια απόγνωση και επίσης η φρόνηση της μεταβλητής ζωής και προς τα κει τον κέντριζε σφοδρά ο έρωτας (επιβλαβής οίστρος του ανθρώπινου νου) και η σπουδή της δόξας και του επαίνου. Κι έτσι η άγρια ψυχή του νέου καιγόταν περισσότερο ανάμεσα στα δύο αυτά αντίθετα πράγματα. Νίκησε όμως, όπως συχνά συνηθίζει, ο έρωτας ο άμετρος, όχι όμως χωρίς να συμβουλευτεί πρωτύτερα τον έμπιστο φίλο του τον Odoardus, ο οποίος τόσο πολύ απείχε από τη γνωστή επιθυμία του Paris να χωριστεί από την επιχείρηση, ώστε άρχισε επίσης να του υπόσχεται ότι θα πάει μαζί αυτόκλητος. Μυστικά όμως έπρεπε να γίνει αυτό, για να μη μπορούν ίσως να τους αναγνωρίσουν. 6. Κι αφού ετοίμασαν παραχρήμα τα όπλα και τα άλογα και ταίριαξαν επάνω τους τις εφαρμοστές περικεφαλαίες και τους κορυστές, κράνη συναρμόζουν και πανοπλίες επάνω τους ταιριαστές και ίδιες, και δικές τους και των αλόγων, λευκές και άσπρες χωρίς κανένα άλλο επιπλέον διακριτικό.

V.1. Κι είχε αρχίσει πια να πλησιάζει η ειπωμένη για τα άθλα ημέρα και κατασκευάστηκαν, σύμφωνα με τη διαταγή του πρίγκιπα, κάποια παραπήγματα και σανι-

δώματα με θαυμαστό τρόπο, με τέχνη και εντυπωσιασμό. Σ' αυτά τότε κάθισε στέρεα η Vienna ντυμένη από πάνω ως κάτω με πολύτιμα ρούχα, με πορφύρα, με χρυσό και λίθους κεντημένη και πάρα πολύ ταιριαστά στολισμένη μέσα το υπόλοιπο πλήθος των γυναικών. Και φώτιζε γύρω αυτόν τον τόπο με κάποια υπερβολική λάμψη, ώστε σχεδόν έστρεψε επάνω της τα μάτια και τη σκέψη όλων. 2. Και οι πολλοί κι ακόμα οι τόσο ευγενέστατοι νέοι σήκωσαν τα όπλα και σύμφωνα με το ίδιο το έθιμο και σύμφωνα με τον ενδοξότατο και πατροπαράδοτο κανόνα και περισσότερο για το πλούσιο και εκθαμβωτικό στόλισμα.

3. Εκεί ακόμη συνέρρευσε το μεγάλο πλήθος των αυλητών και των κιθαρωδών, τους οποίους όλους τους άκουγε η Vienna με υπομονή, αρκετά έτσι με ανία και περιίλυπη. Απ' την άλλη ήταν πολύ περισσότερο ταραγμένη και επιθυμούσε να γνωρίσει αυτόν τον οποίον είχε διαισθανθεί ότι ήταν λαβωμένος από τον έρωτά της.

4. Βέβαια την ίδια μέρα ο Paris ήρθε υπηρέτης στα βασιλικά τραπέζια, όπου μαζί δεινούσε και η Vienna· κοιτάζοντας συνεχώς αυτήν και την ασύγκριτη ομορφιά της και θαυμάζοντας το απίστευτο κάλλος της, το θαυμαστό, τόσο - στην ήδη καιγόμενη και φλεγόμενη ψυχή του - σφοδρότερη προστίθονταν τώρα η φλόγα του έρωτα. 5. Βάδιζε όμως προνοητικά και επιφυλακτικά όσο μπορούσε να το φροντίσει (αυτό), για να μην κινήσει σ' αυτήν καμιά υποψία για το πράγμα.

6. Μετά από λίγο λοιπόν, όταν καθένας από το δικό του σημείο αφόρμησης όλοι οι μαχητές κατέβαιναν οπλισμένοι για να χτυπηθούν, οι νεαροί σύντροφοι έπιασαν κάποια χωριστή και λιγάκι από γύρω απόμακρη θέση. Από εκεί οι ίδιοι λοιπόν με ίσα άρματα και άλογα και λευκές σέλες αλόγων, χωρίς καμιά άλλη απόσταση ανάμεσά τους, προχωρούσαν κάνοντας αναγνώριση σ' εκείνο το μέρος του πεδίου, απ' όπου πίστευαν ότι μπορούσαν να ορμήσουν πλευρικά κυρίως, χωρίς ωστόσο να αναγνωριστούν εύκολα από όσους τους περικύκλωναν. 7. Οι άλλοι όλοι μπορούσαν να διακριθούν ανάμεσά τους εύκολα, στολισμένοι με όπλα και ασπίδες. Προτού όμως αρχίσουν να τρέχουν όλοι μαζί, δόθηκε από τον πρίγκιπα η διαταγή να κατέβουν, μόνος ο καθένας, στο πεδίο πομπικά και επιδεικτικά. 8. Εκεί στο ευρύχωρο και ομαλό πεδίο, αλλά και στο σχεδόν πολύ καλά ετοιμασμένο για όλους από κοινού, ξεπήδησε και πελώριος και ανάμεσα στους πρώτους πρόσφερε το ευγενές θέαμα του ο Odoardus, ο γιος του βασιλιά της Βρετανίας, ο οποίος τόσο πολύ κι ο ίδιος είχε τη φήμη του μαχητή και ήταν πολύ έμπειρος στα πολεμικά και στρατιωτικά πράγματα.

9. Ανάμεσα σ' αυτά η Vienna, μαγεμένη τόσο πολύ αυτή τη μέρα από την εκτυφλωτική λάμψη και καθώς φλέγονταν ακόμη περισσότερο από τον έρωτα, την Ysa-

bella, την έμπιστη εκείνη φίλη και σύντροφο (που μαζί της συζητούσε πάντα πιο οικεία) τη ρωτάει προσεκτικά ποιον λοιπόν από εκείνους περισσότερο θεωρούσε υπεύθυνο για τον έρωτα. 10. Αυτή αφού έκανε σ' εκείνη νεύμα για κάποιον, μετά από λίγο λέει: «Στ' αλήθεια δεν ξέρω με ποιο τρόπο εκείνους τους δύο λευκοντυμένους ιππότες τούς συνάπτει η φύση περισσότερο φιλικά σ' εμένα και περισσότερο τους κάνει κοινωνούς του νου και της ψυχής μου. Στ' αλήθεια λοιπόν κάποιος θα βάλει σε κίνδυνο την ανδρεία του».

11. Κι έτσι πρώτοι εισέρχονται στον αγώνα κάποιος ιππότης, πολεμιστής ευγενής, και ο Odoardus ο έμπιστος φίλος και σύντροφος του Paris. 12. Αυτοί τοποθετημένοι σε αντίθετα και διαφορετικά σημεία του πεδίου και μπαίνοντας κάτω από παρορμητικά άλογα και ενάντια δόρατα, κάνουν εισβολή. Και πολλοί άλλοι επίσης επιχειρούν παρόμοια έκβαση στη μάχη κι από μακριά πολεμώντας αγωνίζονται της αιχμής και του δόρατος. 13. Εδώθε κάποιιοι από τα άλογα κατρακυλούσαν κατά λάθος, εκείθε στ' αλήθεια τα άλογα μαζί και οι άνθρωποι εκτείνονταν με ορμή και δεινότητα των δυνάμεων. Και πήρε πια να γίνεται σκληρή στην όψη η μάχη και να ανακατεύεται ο βαρύς κιόλας και γεμάτος με κόπο και με κίνδυνο αγώνας, όταν ιδού! ο Odoardus, ο περίφημος πολεμιστής, ο έξοχος γιος του βασιλιά της Βρετανίας, επιφανής πια σε πολλές νίκες και υπερήφανος από τους θριάμβους, προχώρησε και ο ίδιος στο πεδίο για να πολεμήσει. 14. Εναντίον του συντάσσεται ο Paris - όχι επιδιώκοντας την ύστερη δόξα και τον έπαινο στις πολεμικές επιχειρήσεις - ο οποίος επίσης είχε δώσει πάμπολλα και πολύ μεγάλα δείγματα της ανδρείας του και της γενναιότητάς του και δεν σταματάει πιο πρώτα, παρά όταν με τις δυνάμεις του στο έδαφος εξουδετέρωσε τον Odoardus, πράγμα για το οποίο αξιώθηκε επίσης πάρα πολύ μεγάλο σεβασμό και έπαινο.

15. Κι είχε αρχίσει να τραβάει μακρύτερα κάπως αυτός ο αγώνας, όταν πια ήρθε ο καιρός να γευματίσουν. Κι έτσι όταν γευμάτισαν οι μέχρι τότε κουρασμένοι και οι πολλοί καταπονημένοι από το πρωί, από τον κόπο και το αγώνισμα, με το να πάρουν μια ανάσα και να ανακτήσουν, κατέλαβαν στην κατάλληλη ώρα τη θέση τους. Ο Paris όμως καθόλου πιο εξαντλημένος, καθώς ήταν νέος ακόμη και ακέραιος στις δυνάμεις, ξανάπιασε εκ νέου τ' αγωνίσματα, όπου φαινόταν πιο δυνατός απ' ότι στις προηγούμενες μάχες και πιο έτοιμος και πιο ρωμαλέος, ώστε σχεδόν κανείς δεν τολμούσε να σπεύσει εναντίον του και παρέμεινε σ' αυτόν το στολίδι και η δόξα αυτής της ημέρας και του αγωνίσματος. Και καθώς ακριβώς ήταν ο πιο τιμημένος απ' όλους, οδηγήθηκε στην τράπεζα στην οποία είχε καθίσει η Vienna. Έλαβε τότε απ'

αυτήν κρυστάλλινο θυρεό και στεφάνι από άνθη και χρυσό, έπαθλο πλεγμένο για τη νίκη.

16. Όταν έγιναν αυτά, ο Paris και ο πιστός του σύντροφος Odoardus, αποχωρώντας όσο γινόταν κρυφά και λαθραία, επανέρχονται για να πιάσουν την ίδια θέση απ' όπου λίγο πιο πρώτα είχαν επιδοθεί στη μάχη. Κι αφού χάθηκαν **από δω κι από κει**, άρχισαν να θρυλούνται απ' όλους με επαίνους. Και ήδη κάποια θαυμαστή επιθυμία είχε καταλάβει και τον πρίγκιπα και όλους τους υπόλοιπους, να τους αναγνωρίσουν. Στ' αλήθεια τόσο εκείνοι είχαν απομακρυνθεί και κρυφά και με επιμέλεια, ώστε δεν μπόρεσε να γίνει γνωστό από κανέναν ποιο δρόμο είχαν πάρει.

VI. 1. Μετά από λίγο στο μεταξύ, όταν όλοι αυτοί επέστρεφαν στις θέσεις τους και ο καθένας, αντί τον ίδιο τον εαυτό του, εγκωμιάζε το καθιερωμένο αγώνισμα, την ανδρεία και τη ρώμη των ιπποτών και την έξοχη ομορφιά και το σωματικό κάλλος της Vienna, σηκώθηκε ξαφνικά καινούργια αμάχη ανάμεσα στους πρώτους που φιλονικούσαν για το ποια απ' όλες ξεχώριζε απ' τις άλλες πάρα πολύ ως προς το κάλλος του σώματος και την ομορφιά, καθώς κάποιοι απένειμαν τους κλάδους αυτού του πράγματος στη Vienna, εξαιτίας της οποίας μάχονταν πριν από λίγο. Μερικοί απέδιδαν αυτό το χάρισμα στην αδερφή του βασιλιά της Βρετανίας. Κι αντίθετα άλλοι στην κόρη του δούκα της Νορμανδίας' όπως τον καθένα η επιθυμία και ο έρωτας και η έγνοια ακόμη γι' αυτήν τον είχε νικήσει σφοδρά.

VII. 1. Κατά τα άλλα ο Paris αρρωστημένος και οικτρός από τον άκρατο έρωτα - μπορούσε όμως οπωσδήποτε να προσποιείται και να προσαρμόζεται στο χρόνο και να φαιδρύνεται μόνος - ακολουθούσε τον επίσκοπο του Αγίου Λαυρεντίου, απ' όπου όμως οδηγούμενος στην περιφρόνηση της καλύτερης ζωής και στα υπερκόσμια, επιθυμούσε να αναχωρήσει πιο μακριά. Εμπόδιζε τόσο τον άνθρωπο η μετριοπαθής λογική, ώστε τον έκανε να διάγει στην εγκράτεια, επειδή φοβόταν μη φανεί ότι γρήγορα τον απωθούν υπερβολικά αυτά. 2. Διότι την εύσχημη μόνον πρόφαση και τον τρόπο επιζητούσε για να αποχωρήσει.

3. Στο μεταξύ ο πατέρας του, καθώς κι ο ίδιος διαλογιζόταν στην ψυχή του τη θλίψη του Paris, βαριά ήταν θλιμμένος από τις έγνοιες και υπέφερε επειδή δεν συμπαραστέκονταν στον Paris σ' εκείνο το συνηθισμένο, δυσβάσταχτο θέαμα και στην πομπή. Γιατί έτσι είχε πείσει τον εαυτό του, αφού κι αυτόν ο Paris τον ξεγελούσε χωρίς να γίνει αντιληπτός, όπως και τους υπόλοιπους. 4. Έτσι για να καλέσει κοντά του το νεανία, τον παρηγορούσε μ' αυτά τα λόγια.

5. [Λόγος παραινετικός του πατέρα]: «Συνηθίζω» έλεγε «να απορώ, αγαπημένη μου γιε, τι είναι αυτό για το οποίο βλέπω εσένα λυπημένο και θλιμμένο για περισσότερες του δέοντος ημέρες. 6. Ποιος και από πού αυτός ο ασυνήθιστος; Ποια αυτή η τόση θλίψη, ποια η λύπη; Ποια τέλος πάντων αυτή η τόση πίκρα του πένθους; Πού εκείνο το άνθος το πρότερο της ψυχής; Πού η ισχύς; Πού η γλυκύτητα των λόγων και του στόματος; Πού στις τόσες επιμέλειες, στους τόσους κόπους η ζητούμενη και αποκτούμενη πια αρκετή και περίσσια δόξα; Γιατί προσπαθείς να τη ναρκώσεις, γιατί τόσο νωθρά να τη γεράσεις; Λοιπόν γιατί πληγώνεις τον ίδιο σου τον εαυτό; Γιατί τον βασανίζεις, γιατί τον καταβάλλεις, γιατί τον καταπονάζ; 7. Αυτή εδώ είναι η παρηγοριά σ' εμένα τον πατέρα από σένα; Σ' αυτήν την ταλαίπωρη μάνα, τόση αμοιβή των φροντίδων της έχει αποδοθεί από σένα; Αυτή πια η πρώτη ελπίδα έχει γεμίσει εμάς και τους δύο; Αυτή η προσδοκία; Αυτό το έπαθλο των στερνών μας και της εμπαθούς πια ηλικίας μας και των βαθιών γηρατειών; 8. Όστε αυτόν τον οποίον οφείλαμε να δούμε να ανθίζει στην ήβη, στην ομορφιά, στις δυνάμεις, στη δόξα και γι' αυτό να χαρούμε μέσα μας με σιγουριά, αυτόν θλιμμένο, ασουλούπωτο, καταβεβλημένο, άτονο και άδοξο πενθούμε! 9. Κι από κει που όφειλε να ελπίζει η ευθυμία μας, η χαρά και η ευχαρίστηση μας, από κει η λύπη, ο οίκτος και ολόκληρης της ζωής η πικρότητα ανατέλλει!». 10. Άρχισε στο εξής να αποπαίρνει τη συμβίωση με τον επίσκοπο και να λαιδορεί τον άνθρωπο με ύβρεις και βλασφημίες και να λέει με κακότητα ότι φοβάται μήπως ο γιος του, με την πειθώ εκείνου, ενάγει αγαμία.

11. Σ' αυτά ο Paris, ωσάν εμβρόντητος, σώπαινε στην πατρική φωνή· σε τίποτα όμως δεν είχε απαλλαγεί περισσότερο από την έγνοια του για τη Vienna, αυτήν μόνον να σκέφτεται, αυτήν τις ημέρες, αυτήν τις νύχτες να γυρίζει μέσα στην ψυχή του και να κλώθει αυτό με σύνεση αλλά και ευλάβεια, για να μην εγείρει την όποια υποψία για τον έρωτα, σε σημείο μάλιστα που ξεγελούσε τα μυαλά όλων κι ούτε κανείς μπόρεσε να κάνει εύκολα εικασία αναφορικά μ' αυτό το πράγμα.

VIII. 1. Ξαφνικά λίγο αργότερα, από τη νάρκωση και την πραότητα, με αιτία αυτήν την οποία πριν λίγο προαναφέραμε, ξέσπασε ανάμεσα στους πρίγκιπες διαφωνία για το κάλλος των τριών γυναικών. Ορίζουν εκ νέου άλλα αγωνίσματα με μεγαλύτερο εξοπλισμό, με πολύ μεγάλη ακολουθία και με θαυμαστή σ' όλα μεγαλοπρέπεια, ανείπωτη στα Παρίσια και ανανεωμένη. Κι εκεί τρία λάβαρα μέγιστης και τεράστιας τιμής και τα οποία να συμβολίζουν τη γυναίκα του καθενός, με χρυσές ταινίες σ' όλα, τα θέτουν μπροστά έπαθλο στο νικητή. 2. Αυτά λοιπόν τα μεταφέρουν με υπερβολικά εντυπωσιακή συνοδία όχι μόνον από Γάλλους, αλλά και από αλλοδαπά έθνη και πρί-

γκιπες, ανάμεσά στους οποίους ακόμη παρέστη ο Δελφίνος, ο πρίγκιπας των Αλλοβρόγων

3. Τον ακολούθησε επίσης ο πατέρας του Paris με λαχτάρα, διότι ήλπιζε ότι θα ήταν εκεί θεατής της ανδρείας του γιου του. Και δεν θα τον είχε διαψεύσει η ελπίδα του, εάν προσποιούμενος κι αυτού του ίδιου του πατέρα του ο αγάριστος γιος δεν του αποστερούσε την ποθητή δόξα και ευχαρίστηση. 4. Γιατί αυτός μαχόμενος περισσότερο και δυνατότερα απ' όλους, όπως πριν από λίγο καιρό στους Αλλόβρογες, με τον ίδιο τρόπο κέρδισε τον έπαινο και τη δόξα του αγωνίσματός του. Και με τη μοναδική του ανδρεία κέρδισε τα πρωτεία για την ομορφιά της Vienna, για χάρη των οποίων άρχισε να μπαίνει σε δοκιμασία και σε σχεδόν πολύ μεγάλο κίνδυνο και έκανε ώστε αυτή στη συνέχεια - ομολογημένο απ' όλους - να νικήσει όλες τις ανταγωνίστριές της σ' αυτό το πράγμα, στην ομορφιά δηλαδή και την αξιοσύνη. 5. Κι έτσι αφού αναγορεύτηκε απ' όλους νικητής οδηγείται στην τράπεζα στην οποία κάθονται και ο βασιλιάς και οι υπόλοιποι κριτές της νίκης, κι εκεί αναφανδόν ανακηρύχθηκε νικητής και αφού του απενημήθησαν τα βραβεία της νίκης, προσκομίζοντάς τα και φέροντάς τα, οδηγήθηκε σύμφωνα με το έθιμο, με εντυπωσιακό τρόπο από τον περίγυρο, στον ιππόδρομο για να τον επευφημήσουν. 6. Από εκεί συνοδευόμενος μόνον από τον Odoardus, τον έμπιστο σύντροφο, αναχωρεί στη σκηνή απ' όπου μετέφεραν τα όπλα και συμμαζέψαν όλα τα πράγματα, όσο πιο έγκαιρα μπορούσε να γίνει. Από κει φεύγουν γρήγορα και οι δύο, επειδή φοβόταν μήπως κανείς γνώριζε ότι κρύβονταν. 7. Είχε φροντίσει δηλαδή να κρύβεται συνεχώς για τα καλά, επιθυμώντας περισσότερο την αρετή παρά τον έπαινο και τη δόξα.

8. Ό, τι όμως είναι 'μαλακό' για τους μεν είναι φτιαγμένο 'σκληρό' για τους δε. Διότι επιθυμούσαν να μάθουν και να γνωρίσουν τον άνθρωπο, από του οποίου την ανδρεία και την απίστευτη γενναιότητα όλοι είχαν νικηθεί και ηττηθεί. Και δεν μπορούσαν να μη στρέψουν επάνω του τον πολύ μεγάλο έπαινο, διότι έβλεπαν ότι τόσο πολύ είχε καταφρονηθεί απ' αυτόν η δόξα, την οποία οι ίδιοι επιδίωκαν έχοντας τόση γη διανύσει και έχοντας βαδίσει τόσους πολλούς και μεγάλους κινδύνους, με τόσο πολύ ιδρώτα και τόση λαχτάρα.

IX. 1. Κι έτσι απέδιδαν σ' αυτόν όχι μόνον τον έπαινο της γενναιότητας αλλά και της σοφίας. Και σ' αυτό ο ίδιος επίσης υπερέχει απ' τους άλλους, όσο συνηθίζει να είναι λαμπρότερος ο νους από το σώμα. 2. Κι έτσι κάποιιοι αναχωρούν με λύπη μέσα τους, διότι ο καθένας έφερε βαριά τη διάψευση της ελπίδας και του πόθου του για δόξα. Ο Δελφίνος ακόμη των Αλλοβρόγων, με το βασιλιά να χαιρετάει, αναχωρού-

σε. Ο βασιλιάς προέπεμψε τον άνθρωπο, περιβεβλημένος από αυτόν με τιμές. Του δώρισε για την κόρη του τη Vienna μια χρυσή κορώνα, την οποία η βασίλισσα είχε ετοιμάσει δώρο γι' αυτή την κοπέλα στην οποία θα καθόταν ο έπαινος και η δόξα των αγωνισμάτων.

3. Μετά από λίγες μέρες η Vienna πρόβαλε εκεί όπου αναγγέλθηκε σ' αυτήν ότι επέστρεψε ο πατέρας της, για να τον προϋπαντήσει με προθυμία και να του αποδώσει σεβασμό σύμφωνα με τη συνήθεια. 4. Ο πατέρας επίσης την αγκάλιασε με αγάπη. Αφού της έδωσε ένα φιλί, έβγαλε την κόρωνα την οποία είχε στείλει ως δώρο γι' αυτήν η βασίλισσα της Γαλλίας, βραβείο για την ομορφιά και το κάλλος του σώματος, στα οποία έγινε φανερό στην ομήγυρη των πριγκίπων ότι ξεπερνάει κατά πολύ τις υπόλοιπες γυναίκες της τάξης της. Κι εκεί ο πατέρας διηγείται σ' αυτήν όλα τα γεγονότα με τη σειρά, όπως αναφέραμε πιο πάνω ότι διεξήχθησαν. Και πώς, αφού νικήθηκαν σε δύσκολο αγώνα οι μεγάλοι και σκληροί αντίπαλοι, πέτυχε αυτή την τόσο λαμπρή νίκη. Κι αυτό έργο ενός ανθρώπου μοναδικής ανδρείας και απίστευτης γενναιότητας, τον οποίο ο ίδιος δεν γνωρίζει αρκετά· κι αυτό τον λυπεί πολύ. 5. Διότι αγνοεί αυτόν στον οποίο, απ' όλους τους θνητούς ανθρώπους, οφείλει να χρωστάει ευγνωμοσύνη για την τόσο μεγάλη ευεργεσία σ' αυτόν και τη μοναχοκόρη του.

6. Εκεί ο πατέρας σταμάτησε να μιλάει. Η Vienna σιωπηλή στον εαυτό της και αγχωμένη, άρχισε να αναδεύει και να 'αναξαινεί' τις αρκετά πρόσφατες ως εδώ αναμνήσεις του 'περαζόμενου καιρού'. Και προσφωνεί την αποκαλούμενη σ' αυτήν φίλη της και την ομογάλακτη Ysabella μ' αυτά τα λόγια: 7. «Θυμάσαι, νομίζω», της λέει, «όταν έλεγα σ' εσένα πριν από λίγο ότι αγαπιέμαι σφοδρά από έναν άνθρωπο, τον πιο δυνατό και τον πιο ευγενή απ' όλους. Αυτός λοιπόν είναι εκείνος ο οποίος, κάτω από την κάμαρα όταν ξάπλωνα, συνήθιζε να κάνει καντάδα με κιθάρες και ο οποίος πριν από λίγο νικητής σε πολεμικό αγώνισμα αποκόμισε μαζί του κρυστάλλινο θυρεό και στεφάνι ανθισμένο». 8. Και τα έλεγε αυτά η ίδια υπερηφανευόμενη με κάποια ασυνήθιστη χαρά που γύρισε στ' αλήθεια ξαφνικά σε δάκρυα, με τη μεγάλη εκείνη και απροσδόκητη αγαλλίαση. Κατηγορεί τη θλίψη και τη δυστυχία της και ονομάζει τον εαυτό της δυστυχή, διότι δεν γνωρίζει ούτε στα λόγια αυτόν, στον οποίο μόνον απ' όλους τους θνητούς ήταν υποχρεωμένη τόσο πολύ και για τον έρωτα του και για την τόση μοναδική ευεργεσία του. 9. Γι' αυτό το λόγο τόσο η λύπη, τόσο η θλίψη την πίεζε στην ψυχή, ώστε, εάν κάποιος απ' τους θεούς δεν της πρόσφερε ξαφνική ανακούφιση, θα τη νικούσε. Τραχιά πάντα και ανιαρή και αμέτοχη σε κάθε ανθρώπινη χαρά και παρηγοριά! 10. Κι ούτε όμως θα έμενε σ' αυτήν για πολύ καιρό. Ο γρήγορος χα-

μός και ο πρόωρος θάνατος γι' αυτήν μόνο και μόνο την αιτία, σύντομα θα υπεισέρχονταν σ' εκείνη. 11. Τόσο στα ανθρώπινα πράγματα, όπου πολλές φορές έχει παρεισφρήσει, καρπώνεται ο μανιακός έρωτας την εξουσία, ώστε δεν αφήνει από την άλλη τους δυστυχημένους θνητούς να είναι αρκετά εγκρατής του ίδιου του εαυτού τους και με μανία και σαν με κάποια λύσσα, τους ξεσηκώνει και τους κάνει να κλυδωνίζονται συνεχώς πέρα δώθε από κάποιο κύμα του νου, τους ταράσσει, τους σπρώχνει, τους αναταράσσει και λησμονημένους απ' όλους και απ' όλα τους προσαράσσει συχνά σε προφανείς κινδύνους της ζωής.

X. 1. Στο μεταξύ ο πατέρας του Paris, ο οποίος και ο ίδιος υπήρξε αυλικός στο έθνος των Παρισίων, στο μικρό βασίλειο των Αλλοβρόγων, κι ο οποίος σ' εκείνο το τόσο μεγάλο και τόσο διάσημο αγώνισμα για τον έπαινο δεν είχε αναγνωρίσει το γιο του, διότι, όπως είπαμε, εκείνος κρύβοντας τον εαυτό του με επιμέλεια είχε αποχωρήσει ως νικητής κρυφά κι από την ίδια την προσοχή του πατέρα, έβαλε φωνή σ' αυτόν σφοδρή. Διότι ζούσε με πολύ μαλθακή και ακέραια ψυχή. Διότι ανέχονταν να ατονήσουν οι δυνάμεις του στην αμαυρότητα και στην αργία του σώματος και το νου. 2. Διότι δεν έφερε τίποτα αντάξιο ούτε αυτουνού ούτε των προγόνων του, καθώς έσπευδε συχνά για την κοινωνία σ' εκείνον τον επίσκοπο του Αγίου Λαυρεντίου, μαζί με τον οποίον συνήθιζε να διάγει με πολύ οικειότητα. Στ' αλήθεια πάρα πολύ θλιμμένος γι' αυτά από τον 'εκλιπόντα' γιο του, προσήλθε στον Odoardus, τον φίλο του Paris και στενά οικογενειακό. 3. «Γνωρίζω» του λέει «πράγμα που τουλάχιστον σ' εμένα είναι ευχάριστο, πόσο πολύ και πόσο σφοδρά αγαπάς τον μοναχογιό μου τον Paris. Γι' αυτό ζητώ, παρακαλώ στο θεό, εκλιπαρώ στη δική σας ήδη παλιά και έως τώρα άθικτη φιλία, να επιθυμείς διακαώς σώους εκείνον και εμένα τον ίδιο και τη δυστυχημένη μητέρα του. Βλέπεις πώς όλες τις πρότερες σπουδές της αρετής - για όλες τις οποίες δεν έχει κινήσει τη μέτρια προσδοκία για τον εαυτό του - πώς όλες τις τέχνες της δόξας και του επαίνου, στις οποίες από την παιδική ηλικία τόσο φρόντισα να τον διδάξω με επιμέλεια και για τις οποίες ο ίδιος, όσον αφορά τον εαυτό του, ήδη σε πάρα πολλούς τρόπους έχει μπει σε κίνδυνο με πολύ μεγάλο έπαινο, πώς τέλος όλα τα αξιώματα της αρετής εγκαταλείποντας, παρέδωσε τον εαυτό του αισχρά στην απραγμοσύνη και τη νωθρότητα; Πώς αφού αποχωρίστηκε και καταφρόνησε όλα τα ανθρώπινα πράγματα, αποχωρίζεται τον εαυτό του τον ίδιο, τον αμαυρώνει, τον καταπιέζει; Πώς τις περιουσίες, τα πλούτη, τις ευπορίες, τις τιμές, τα σκήπτρα, τις αρχές, τις εξουσίες, πώς των ανθρώπων την ομίγυρη και τις συναναστροφές, πώς τέλος τον ίδιο τον ήλιο μισεί; Πώς εμένα τον πατέρα, τη δύστυχη και γριούλα μητέρα, πώς

όλους τους δικούς του, πώς τέλος τον ίδιο τον εαυτό του ξεχνώντας, έθεσε μπροστά του κάποιο λυπητερό και θλιβερό είδος ανελεύθερης ζωής; 4. Γνωρίζω πολύ καλά ότι φαίνομαι σ' εσένα πως πάρα πολύ αλόγιστα σηκώνω το βάρος από το οποίο σε τίποτα ως τώρα δεν ωφελήθηκα. Γιατί στ' αλήθεια έτσι είμαι πεπεισμένος για σένα επίσης, με πόση ευσέβεια ο ίδιος τους δικούς σου γονείς φροντίζεις και φρόντισες μέχρι τώρα δα, πάντα μοναδικά. Και από την πάρα πολύ μεγάλη αγάπη σου και την απίστευτη έγνοια για το γιο μου τον Paris, ότι επιθυμείς εγώ ο γέρος και υπέργηρος και η δυστυχισμένη εκείνου μητέρα και οι συγγενείς και οι υπόλοιποι φίλοι να σωθούμε από εκείνον. Και μαζί έχω την πεποίθηση και τη βεβαιότητα ότι ή εσύ μόνος ή κανείς εκτός από σένα δεν υπάρχει, ο οποίος από τη μια να θέλει να κάμψει τα φρονήματα εκείνου κι από την άλλη να μπορεί να τα διαχωρίσει ευθύς εξ αρχής. Ήρθα σ' εσένα ικέτης για να παρακαλέσω στο όνομα αυτής της δεξιάς σου, στο όνομα αυτού του ιερότατου δικαίου της φιλίας μας - την οποία είναι αρκετό σ' εμένα το ίδιο να την ομολογώ αιώνια μετά - να πας στο γιο μου, να αποδόσεις εκείνον σ' εμένα, εκείνον τον ίδιο για εμένα ή αυτόν τον ίδιο για τον εαυτό του να τον αναστήσεις, εκείνον για τον εαυτό του να τον αποκαταστήσεις. Και αφού αφαιρεθεί από εκείνον το λυπημένο και ταπεινό είδος της ζωής, στον καλύτερο βίο, στα αγαθά και στους καρπούς να τον επαναφέρεις, να του ζητήσεις, να τον προτρέψεις, να του υπενθυμίσεις να μη φθείρει πια με δάκρυα και οδυρμούς εμένα τον γέρο και τον υπέργηρο, την δυστυχισμένη και άχαρη μητέρα του. Να μην φθείρει εμάς κι ούτε τον ίδιο τον εαυτό του ούτε την παλιά και ευγενική οικογένεια μας να ντύνει με αδιάκοπο πένθος».

5. Ο Odoardus στο τέλος άρχισε να παρηγορεί το γέρο με λόγια και πράξεις και να του παραγγέλλει καλόψυχα να του αναθέσει το έργο, μολονότι αυτός τίποτα ως τώρα δεν διέκρινε στον Paris, το οποίο να πρέπει να τον βασανίζει τόσο πολύ. 6. Διότι εάν η ζωή του ανθρώπου και οι συνήθειες, το καθετί φαίνεται ότι κάμπτεται, δεν υπάρχει τίποτε για το οποίο πρέπει να εντυπωσιάζεται τόσο πολύ. Είναι δοσμένο αυτό στους θνητούς και ετοιμασμένο έτσι από τη φύση, ώστε τίποτα ανάμεσα στους ανθρώπους συνεχές και σταθερό δεν μπορεί να είναι και τίποτα αρκετά μακροπρόθεσμο. 7. Στα ανθρώπινα και τα ήθη και η ζωή αλλάζουν με τα χρόνια και σχεδόν όλοι όσοι έχουν γίνει πια άνδρες μισούν αυτά που έκαναν παλιότερα, στην παιδική τους ηλικία. 8. Θυμήθηκαν τον Paris κι ακόμη όλα όσα είχε κάνει μέχρι τώρα. Τα εφηβικά και παιδικά (έργα) τα κατέκριναν, μολονότι αυτά στον πατέρα φαινόταν ένδοξα και μοναδικά. 9. Διότι κατέβαλε τον κόρο της ανθρώπινης ζωής και μαζί τη δυστυχία της, την ανάμνηση της δικής μας θνησιμότητας, τα περισσότερο αυστηρά και συναρ-

μοσμένα ήθη και ενδύθηκε πιο πολύ την ηρεμία και τον ήσυχο τρόπο ζωής. 10. Αλήθεια πόσες φορές ο πατέρας μίσησε την σοβαρότητα στο γιο και αυτόν περισσότερο τον κυρίευσε η ευκολία των ηθών ή και κάποια ιλαρότητα της ζωής! Τίποτε δεν υπάρχει που να μοχθήσει πάνω σ' αυτό, για να ανανεώσει αρκετά τη φύση και το αβρό και απτό πνεύμα του Paris. Κι αναφορικά μ' αυτό παράγγειλε στον πατέρα ελεύθερα να του δώσει την συγκατάθεσή σου και να ελπίζει όλα όσα επιθυμεί σχετικά με το γιο του. Κι έτσι το γέρο καταπραϊμένο απ' αυτόν τον έδιωξε και γρήγορα ο ίδιος ευθύς στρέφεται στον Paris.

11. Αφού τον συνάντησε, του διηγείται αυτά για τα οποία είχε πριν λίγο κουβέντα με τον πατέρα του και συγχρόνως του ξετυλίγει τη λύπη του δύστυχου γέρου, το πένθος και τα δάκρυα. Ότι ήρθε με μαντάτα απ' αυτόν, ο οποίος μήνυε ότι εάν δεν έδιωχνε το λυπηρό και σκληρό εκείνο τρόπο ζωής, εάν τα προηγούμενα ήθη και τις προηγούμενες συνήθειες και φροντίδες δεν αναλάμβανε πάλι και εάν, αφού αποτινάξει τη σοβαρότητα, αφού αποχωριστεί τη μοναξιά και τις εύκολες συνήθειες για κάποιον, δεν υπηρετούσε τις αντίθετες, από την απείθεια του γιου του σ' αυτόν και από τον πόθο τους για την προηγούμενη ζωή εκείνου θα χάσει και τους δυο γονείς. 12. Να του ζητήσει για χάρη του, να τον παρακαλέσει, να τον εκλιπαρήσει τους δυστυχημένους γέρους, τους αρκετά πια αδύναμους από τη μαραμμένη και φθαρμένη φύση, με λύπη περισσότερο και θλίψη να μην τους καταπονεί, να μην τους λυπεί, να μην τους κατατήκει, να μην ντύνει τον εαυτό του με το άρρητο ανοσιούργημα της ασέβειας, να μην προκαλεί τους ανθρώπους εναντίον του ούτε τους θεούς. 13. Να γνωρίζει αυτός καλά ποιος σεβασμός στους γονείς, ποια τιμή, ποια αιδώς πρέπει να επιδεικνύεται. 14. Δεν υπάρχει πουθενά τίποτε όπου σ' εκείνους να μπορεί αρκετά να δοθεί ως ανταμοιβή με συσσωρευμένη χάρη. Τα καλά τέκνα με μόνη την ευσέβεια και την ευγνωμοσύνη αντισταθμίζονται. Επιπλέον είναι κάτι για το οποίο ο ίδιος οφείλει να σκέφτεται για τον εαυτό του, να μην μαραίνεται από τη θλίψη, να μην υπερκαταβάλλει τον εαυτό του, να μην τον κατατήκει. 15. Και περισσότερο διότι σ' αυτό επίσης η λογική της σταθερότητας και της ανδρείας μπόρεσε να είναι αξιέραστη. Και επιπλέον πρέπει να φοβάται πολύ αν απορρίπτει υπερβολικά τον εαυτό του, αν τον αφήνει να ταπεινώνεται και να θραύεται στην ψυχή, μήπως υπερβολικά αυτή η επί μακρόν ατονία της ψυχής κάνει μεγαλύτερη τη διάθεση της θλίψης και της λύπης του. 16. Γι' αυτό θα γίνει αρεστός σ' εκείνον, εάν από κοινού μεταβεί μαζί του, για να ανακουφίσει την ψυχή του, στη Βαταβία όπου ο ίδιος έλαβε την απόφαση να επισκεφτεί την οικογένεια και τους φίλους του.

17. Σ' αυτά ο Paris λέει: «Σωστά και τίμια τα υπενθυμίζεις κι ούτε, εάν σου αρέσει να κρίνεις με τη λογική, υπάρχει κάτι για το οποίο να έρχομαι ενάντιος σ' αυτά. Κατά τα άλλα υπερβολικά σκληρά και πικρά φαίνονται σ' εμένα. Ούτε είναι αρκετά εύκολα στην πράξη. 18. Γιατί ποιος, αν θέλεις, είναι τόσο αμελής σ' όλα, ποιος τόσο αυτεξούσιος και εγκρατής του ίδιου του εαυτού του, ώστε εκ των προτέρων να ελέγχει όσα θέλει μόνος του και την ψυχή του με πίστη - όπως το κερί με τα χέρια - να πλάθει όπως θέλει! Στ' αλήθεια θα ήθελα περισσότερο να πεθάνω παρά ή σ' εσένα ή στον γονιό μου απειθής και αγάριστος να φανώ. 19. Κι έτσι μου αρέσει να τα δοκιμάζω και να τα προσπαθώ πιο πρώτα όλα μέχρι τέλους. Εσύ μόνον πρόσταξε όσα νομίζεις και συνήθως σ' εμένα θα βρίσκεις πάντα τον ευπειθή και τον πρόθυμο».

20. Αφού επαίνεσε τον Paris, ο Odoardus παραγγέλλει να βγουν έξω όλα όσα θεωρούνταν αναγκαία για το δρόμο, τα άλογα κυρίως και τα όπλα στους οποίους και τα δύο ήταν όσο γινόταν απαραίτητα. 21. Ο Paris στο μεταξύ είχε μεταβεί στο σπίτι για να πει «αντίο» στον πατέρα. 22. Υπήρχε στο σπίτι κάποια κάμαρα ευρύχωρη και μεγαλοπρεπής, μυστική όμως και κρυφή στην οποία ο Paris συνήθιζε να αποσύρεται. 23. Υπήρχε και κάποιος θάλαμος που συνδεόταν μ' αυτήν, λίγο στενότερος και πιο μυστικός στον οποίο ο Paris όλα τα δώρα και τα έπαθλα των αγωνισμάτων και όλη τη χρυσάργυρη πανοπλία είχε μαζέψει. Αυτών αφού έκλεισε τις πόρτες, παραδίδει τα αντικείμενα στη μητέρα και της ζητάει αυστηρά να μην προσπαθήσει κανείς να εισέλθει εκεί, όσο αυτός απουσιάζει.

XI. 1. Λίγο αργότερα λοιπόν, όταν πια ο Paris και ο Odoardus περνούσαν τον καιρό τους στη Βαταβία, ξαφνικά τυχαία ο πατέρας του Paris, γέρος πια και πολυετής, από τη θλίψη και τον πόθο για το γιο του έλιωνε μέσα στον πυρετό, ο οποίος μέχρι τότε ενδυνάμωνε και μέρα με τη μέρα αυξάνονταν σφοδρότερα. Ο Δελφίνος επισκέφθηκε τον άρρωστο που ήταν ξαπλωμένος από τη δύναμη της ασθένειας στο κρεβάτι, άρχισε να ερευνά την αιτία της αρρώστιας και να προσφέρει στο φίλο του με λόγια ανακούφιση όσο μπορούσε.

2. Για εκεί επίσης, την επόμενη μέρα, παράγγειλε στη σύζυγό του τη Dyana να εξέλθει, όπου και η Vienna ακολούθησε τη μητέρα της όχι πολύ πρόθυμα. 3. Λίγο αργότερα λοιπόν, εκεί όπου είχε καθίσει κοντά στο κρεβάτι του αρρώστου για λίγη ώρα, αφού παρηγόρησε τον άνθρωπο φιλικά και ενθαρρυντικά, σ' αυτόν επίσης έδωσε τον τρόπο για να γιατρευτεί, τον οποίο έλεγε ότι είχαν αποπειραθεί οι περισσότεροι. Πρόσθεσε όμως ότι δεν είναι τίποτε, διότι τον είχε καταλάβει η θλίψη για το γιο του. Ότι έχει έναν νεανία ευγενή και γενναίο, με λαμπρά ήθη, με ανδρεία επίσης τόσο

μα τόσο φημισμένη και καταφανή, ώστε τίποτα δεν πρέπει να φοβάται λιγότερο παρά μήπως εκείνος και στον πατέρα του και σ' όλους τους προγόνους παρείχε τον εαυτό του πάρα πολύ αντάξιο. Αυτό το πράγμα επίσης τον είχε κάνει αρεστό και αγαπητό τόσο στους υπόλοιπους μεγιστάνες όσο και στον ίδιο τον πρίγκιπα. 4. Γι' αυτό του παραγγέλλει να αποβάλλει όλη τη λύπη και την θλίψη την οποία είχε συλλέξει για τον αξιαγάπητο γιο του.

Αργότερα η μητέρα του Paris την οδηγεί σ' ολόκληρο το παλάτι, τα ανοίγει όλα μυστικά, εκθέτει τον πλούτο, την αφθονία, τα υπάρχοντα και παρουσιάζει όλες τις στολές και τα αντικείμενα. Κι ούτε θυμόταν αρκετά το μήνυμα το οποίο έλαβε από τον Paris. 5. Φανέρωσε επίσης την κρεβατοκάμαρα εκείνου και μέσα σ' αυτήν αφήνει τις γυναίκες περιτριγυρισμένες από παντού με τα περίλαμπρα όπλα, τα στρωτά χρυσά τάπητα και τα περιστρώματα. Κι έτσι από παντού φωταγωγούσε, ώστε από την πολύ αντιφεγγιά θάμπωνε εύκολα τα μάτια όσων κοιτούσαν. Εκεί λοιπόν τότε η Vienna, περιοδεύοντας με περιέργεια τα όπλα με τα μάτια, διότι δεν ξέρω τι φαινόταν σ' αυτήν ότι αναγνώριζε απ' αυτά τα οποία είχε δει στα αγωνίσματα στη Βιέννη, ρώτησε την Ysabella αφού την κάλεσε κοντά της με καταρρακωμένη πια την ψυχή, μήπως απ' αυτό το αγώνισμα πρόσεξε ότι κάποια όπλα κρεμασμένα ήταν αυτού του ανθρώπου, ο οποίος τότε επικράτησε στη νίκη. Εκείνη τότε το αρνούσαν, διότι συχνά στους περισσότερους τόπους διάφορα χέρια τεχνητών συνηθίζουν να κατασκευάζουν παρόμοια και αναγκαστικά σχεδόν ίδια· ενίσταται σ' εκείνη σφοδρότερα και αρνιέται έχοντας προχωρήσει γρήγορα πιο μπροστά, για να διερευνήσει σαφέστερα ολόκληρο το πράγμα.

XII. 1. Κι έτσι προσποιούμενη άρχισε ξαφνικά να επιφέρει λύπη στη μητέρα, οπότε εκεί σε λίγο με την Ysabella κατέληξε για να την ηρεμήσει.

Όταν το έκανε αυτό και αφού τράβηξε από μέσα το μάνταλο της πόρτας, ελεύθερα σ' ολόκληρη την κάμαρα περιπλανιέται, όλα τα κυκλώνει με τα μάτια, τα επισπά, γυρίζει με τα χέρια κάτι εάν αποτελούσε πειστικότερο τεκμήριο γι' αυτό που ποθούσε. Όταν να! σε κάποιο μέρος της κάμαρας είδε μια πορτούλα από την οποία υπήρχε δρόμος στο μυστικό εκείνο και απόρρητο τρικλίνιο κι ούτε απείχε μακριά το σταθμισμένο κλειδί. Κι έτσι αφού το βούτηξε πάραυτα, ανοίγει την πορτούλα και διεισδύει με λαχτάρα. 2. Σ' αυτό το μέρος ο Paris είχε κάνει ένα μυστικό ναΐσκο για τον εαυτό του, του οποίου και στο ένα και στο άλλο τύμπανο είχαν τοποθετηθεί ασημένια кандήλια· στο μεσαίο κλίτος που λίγο προεξέχει του Χριστού και Θεού του Πανάγαθου και μεγάλου υπήρχε εικόνα ζωγραφιστή. Εκεί κάθε μέρα ο Paris, ικέτης από το πρωί

ως το βράδυ με δεήσεις, συνήθιζε να προσφέρει λειτουργία. Εκεί επίσης στο άλλο μέρος υπήρχαν εκείνα τα τρία στρατιωτικά σύμβολα κρεμασμένα: οι τρεις χρυσές ταινίες τις οποίες θυμόμαστε ότι έλαβε δώρο ο Paris στους Παρισινούς. Ούτε απείχαν μακριά από εκεί ο κρυστάλλινος θυρεός και το ανθισμένο στεφάνι, βραβεία της νίκης στη Βιέννη, από τα οποία έγινε ορθότερη μαρτυρία ότι ο Paris ήταν αυτός τον οποίο για να αναγνωρίσει η Vienna μόνη και ο πατέρας της τόσο πολύ κόπιαζαν. 3. Αυτός για το δικό τους όνομα, τη φήμη, τη δόξα και την τιμή, σε τόσους μεγάλους αγώνες τόσο μεγάλους συχνά κινδύνους επιχειρώντας, τόσο καλά στάθηκε άξιος. Τόσο απείχε από αυτά, να ζητήσει δηλαδή κάποια αμοιβή και ευχαριστία για αυτές τις αμέτρητες σχεδόν ευεργεσίες, ώστε μέχρι τώρα πάντα έκρυβε με επιμέλεια και εκείνη τη δική του ανδρεία και την απίστευτη τόσο στην ψυχή όσο και στο σώμα ανδραγαθία.

4. Κι έτσι από κει η Vienna με τόση ευχαρίστηση, από κει με τόση ευθυμία γέμιζε, ώστε μόλις και μετά βίας αφού συγκράτησε αρκετά τον ίδιο τον εαυτό της, άρχισε ξαφνικά να καίγεται στην ψυχή της και να την εγκαταλείπουν τα μέλη της. Λίγο μετά όμως, όταν πια επανήρθε στον εαυτό της, έκανε να ευχαριστήσει τον αθάνατο Θεό, διότι την έκανε τόσο ευτυχισμένη και τυχερή. Διότι την άφηνε να απολαύσει ελεύθερα επιτέλους τόσα πολλά, με τόσο μεγάλη ευχαρίστηση, τα οποία τόσο συχνά ποθούσε. Αγαθή και ευτυχισμένη ονόμαζε αυτή την ημέρα, κατά την οποία έλαβε πρώτη απόδειξη επιτέλους του πολυαγαπημένου της ανθρώπου. 5. Όμως από την Ysabella σφοδρά επιπλήχθη, γιατί και με υπερβολική ύβρη και ασέλγεια φωνάζει και γιατί αφήνει να φανερώνονται, να εκφράζονται περισσότερο άκοσμα και δημόσια τα ήθη και η ζωή μιας βασιλοπούλας. Έτσι αν καλύτερα εμπόδιζε τον εαυτό της να το κάνει, αν συγκρατούσε εκείνη τη διάπυρη ορμή και φόρα της ψυχής της, αν έδειχνε επιμέλεια και σπουδή, δεν θα σκεφτόταν κάτι αισχρό για τον εαυτό της, δεν θα αισθανόταν ότι φοβάται κάτι η ψυχή της, την οποία μετά η βαριά και βραδεία μεταμέλεια να την κατατήκει. Να σκέφτεται μέσα της και να αναπολεί στο νου της πως η εύθραυστη, η επικίνδυνη και η ολισθηρή φήμη της αιδούς στη γυναίκα, αν αυτή χαθεί μια φορά, τι είναι που απομένει, το οποίο στη ζωή μετά οφείλει τόσο πολύ να προκρίνει; 6. Να παντρευτεί τον Paris, τον ευγενή και έξοχο άνδρα, ο οποίος έχει επάνω όλη την ανδρεία του σώματος και της ψυχής και στον οποίον συνέβαλε η φύση χαρίζοντας όλες τις δωρεές όλων των πραγμάτων και όλες τις αρετές. Όμως πρέπει να θυμηθεί πόσο ανάμεσα στους γεννήτορες, πόσο ανάμεσα στους προγόνους και στην οικογένεια διαφέρουν κατά τύχη. Πόσο με τον ανόμοιο κλήρο και πόσο με την διαφορετική ανά-

μεσά τους περίσταση των πραγμάτων απέχουν. Πρέπει να θυμάται ακόμη τον πατρικό έπαινο και τη βασιλική δόξα του σπιτιού και της οικογένειας από την οποία γεννήθηκε, ότι δεν πρέπει να συμβάλλει ώστε να την κηλιδώνει με κάποιο αισχρό λόγο ή πράξη, εκτός του ότι αυτήν διάφοροι βασιλείς και πρίγκιπες τη ζητούν για σύζυγό τους. Του Paris αυτός είναι ο γενεαλογικός κλήρος, ώστε αυτού ποτέ μα ποτέ ο πατέρας της δεν φαίνεται ότι θα υπολογίσει τη γενιά, διότι αισχρό αλλά και επονείδιστο θα θεωρούσε να ανεχτεί να παντρευτεί η κόρη του κάποιον άνθρωπο πολύ κατώτερο και του οποίου ακόμη και στο δουλικό όρκο είχε φειδωλή εμπιστοσύνη.

7. Μ' αυτά λοιπόν τα απλά λόγια, με πίστη και συντροφική αφοσίωση, επιχειρεί να μεταστρέψει τη γυναικεία ψυχή. 8. Στ' αλήθεια όμως - όπως λέει η παροιμία - 'στου κουφού την πόρτα'. Επιπλέον τόσο έπρεπε να μην εναντιώσει εξ αρχής την πληγωμένη και παντελώς τραυματισμένη ψυχή της κοπέλας, ώστε μ' αυτό τον τρόπο να προσθέσει ακόμη μια πιο στρυφνή πράξη στην έσχατη σχεδόν απελπισία της ζωής της. Διότι έβλεπε ότι πήγαινε σ' αυτήν να την υπαντήσει κι άρχισε να της κάνει νεύματα ασμένως με τις πολλές παρακλήσεις της είτε να βοά και να αναφωνεί ξεσηκωμένη από κάποια ξαφνική μανία. 9. «Για το Θεό και την πίστη των ανθρώπων! Τι πράγμα λοιπόν είναι αυτό; Εσύ, αδερφή μου, να μην στραφείς σε μένα; Εσύ να αντισταθείς στις παρακλήσεις μου; Την οποία έχω κάνει πάντα μόνη συνεπιγνώστρια όλων των δικών μου υποθέσεων και έμπιστη ακόλουθο· την οποία σε καμιά ως τώρα βουλή, σε κανένα ως τώρα μυστικό μου δεν θέλησα να είναι αμέτοχη· την οποία των δικών μου θλίψεων, των δικών μου δυστυχιών και συμφορών, σαν κάποια ελπίδα και μοναδική σωτηρία και σωτήρια και ασφαλή καταφυγή έχω διαλέξει! 10. Ω, η άθλια! Ω, η δυστυχισμένη! Τι να κάνω από δω και πέρα; Πού να στραφώ· πού να μεταβώ να ικετεύσω την πίστη της; Αν εσύ σωτηρία μου, μοναδική μου φυλακή, εάν εσύ ζωή μου μ' εγκαταλείπεις, άσε με! Κι έτσι αν με αγαπάς, άσε με από 'δώ και πέρα! Εάν με επιθυμείς σώα, υπόφερε μαζί μου αυτό το οποίο άρχισες· κι ούτε να κάνεις να μου αποτινάξει ο κίνδυνος τον δικό μου Paris απ' την ψυχή μου, ούτε μάταια τους πόνοους. 11. Γιατί έτσι πια (μου) έχει γίνει εμμονή, έτσι (μου) έχει ριζώσει, ώστε χωρίς αυτόν σ' εμένα η ζωή μου από 'δώ και πέρα πάντα πικρή και στυφή θα είναι. 12. Διότι αν και συνεχώς μέχρι τώρα ήσουν περισσότερο τρυφερή, ούτε στις δειήσεις μου ούτε στα δάκρυά μου κάνεις καθόλου τόπο. Εάν δεν μπορεί εσένα καμιά ευσέβεια, κανέναν οίκτος δικός μου να συγκινήσει, ελεύθερη λοιπόν εγώ και με το γλυκό θάνατο αυτήν τη μόνη έσχατη δυστυχία λυτρώνω. Βιάζω η ίδια τον εαυτό μου και τα χέρια

απλώνω, ούτε αφήνομαι από 'δώ και πέρα να ζω μέρα με τη μέρα αυτή τη ζωή την νεκρή και δυστυχισμένη».

13. Κι αμέσως αφού γύρισε στον έπαινο του Paris, άρχισε να επαναφέρει με σπουδή τα πολύ λαμπρά εκείνου έργα και όλες τις πολεμικές του πράξεις. 14. Την ανδρεία εκείνου, τη ρώμη και την ανδραγαθία, προκρίνοντάς την μακράν από την ανδρεία των άλλων θνητών. Όταν να! εν τω μεταξύ πλησιάζουν δύο νεαρές. Σπρώχνουν τις πόρτες της καμάρας και καλούν τη Vienna έξω στη μητέρα της, η οποία μόλις βλέπει την Ysabella να πάει να βγει, αφού την παρότρυνε, βγαίνουν έξω κρύβοντας στο στήθος και στα ρούχα ένα περιδέραιο χρυσό και μαζί μια λευκή σημαία και όλα τα άλλα στολίδια. Μ' αυτά η Vienna έκανε ένα μεγαλύτερο βήμα στον αυξανόμενο όλο και περισσότερο μέρα με τη μέρα και πια ολωσδιόλου μαινόμενο έρωτα. 15. Δεν αγαπούσε δηλαδή μόνον τον Paris, αλλά ήδη είχε αρχίσει παντελώς να χάνεται. Και με κάποιον μεγάλο και απίστευτο πόθο της ψυχής, ζητούσε την άφιξη εκείνου.

XIII. 1. Είχε αρχίσει πια, στο μεταξύ, ο πατέρας του Paris να σηκώνεται από την ασθένεια, από την οποία λίγο πριν, θυμόμαστε ότι είχε νοσήσει, ενώ ως τότε δεν είχαν στείλει επιστολή στο γιο για να του αναγγείλουν την αρρώστια. 2. Κι έτσι κάποτε εκεί τον κατέλαβε αυτόν πια η νοσταλγία του τόπου του και επιπλέον τον έσπρωξε σφοδρά ο πόθος της Vienna, όμως μπόρεσε οπωσδήποτε σ' όλα αυτά και προσποιούνταν με πλαστή ευθυμία στο πρόσωπο του. Κι ούτε τολμούσε να εμπιστευτεί κάτι απ' αυτό στον Odoardus, επειδή φοβόταν μήπως λυπήσει έναν άνθρωπο φίλο και μήπως του επιφέρει αηδία, πράγμα το οποίο αρκετές φορές κατάλαβε ότι χωρίς τη θέληση του εκεί θα απέβαινε.

3. Στ' αλήθεια, λίγες μέρες αργότερα, ιδού! ξαφνικά καταφτάνουν επιστολές απ' τις οποίες ο Paris πληροφορήθηκε ότι ο πατέρας του ήταν βαριά άρρωστος και του γινόταν παραίνεση, αν αυτόν σώο, αν ζωντανό ήθελε να τον δει, να επισπεύσει με βιάση. Αφού άρπαξε γρήγορα την ευκαιρία ο Paris, ανακοινώνει τις επιστολές στον Odoardus και το λογισμό του σ' εκείνον και την ψυχή του ανοίγει και τον παρακαλεί να καταλάβει, μετά απ' αυτά, την άθλια λύπη του. Να μην το φέρει βαριά ούτε με δυσφορία. Ελάχιστα μέχρι τώρα έχει αδικήσει ώστε μετά από αυτά, εάν δεν υπακούσει σ' αυτόν που τον προστάζει, να σπρωχτεί από τη μοίρα και από κάποια πολύ μεγάλη ανάγκη να πιαστεί, την οποία δύσκολα την νικούν όλοι οι θνητοί. Όμως του υπόσχεται ότι γρήγορα θα επιστρέψουν εκεί μαζί. 4. Στ' αλήθεια ο Odoardus μόλις βλέπει την απολύτως δικαιολογημένη αιτία, με ευχαρίστηση και ο ίδιος συγκατανεύ-

ει. Κι αφού ετοίμασαν και συγκέντρωσαν ευθύς αμέσως όλα τα πράγματα, επισπεύσανε στην ώρα τους την έξοδο κι έτσι, όχι και πολύ αργότερα, φτάνουν στην πόλη Βιέννα. Μεγάλη και απίστευτη αγαλλίαση πρόσφεραν σ' όλους πέρα για πέρα τους ανθρώπους και η άφιξή τους έγινε για να δώσει κατεξοχήν χαρά στον Iacobus, τον πατέρα του Paris, ο οποίος είχε μάθει ότι ο γιος του είχε περάσει εκεί τους μεγάλους και τεράστιους κινδύνους της ανδρείας και της δύναμής του.

5. Ο Paris λοιπόν λίγο μετά γύρισε στο πατρικό του σπίτι αφού δείπνησε αποσύρθηκε πια στην κάμαρά του για να κοιμηθεί. Χώθηκε στο μυστικό εκείνο τρικλίνιο, όπου επιπλέον θυμόμαστε ότι ήταν τοποθετημένο ένα μικρό τέμενος. Εκεί σύμφωνα με τις συνήθειες του, αφού προσευχήθηκε γονατιστός, άρχισε όλα να τα εξετάζει και είτε μέσα του με το νου του είτε με τα μάτια του να τα ξετυλίγει κι όλα τα άφηνε προσπερνώντας τα. Κι απ' όλα όσα ήταν σ' αυτόν τα πιο αγαπημένα, τα επιθεωρεί σηκώνοντάς τα. Λέγεται ότι του έφεραν κατά κάποιο τρόπο λύπη κι ενοχλημένος σφοδρά μέσα του, μόλις και μετά βίας από τη θλίψη του μπόρεσε να τον πάρει ο ύπνος αυτή τη νύχτα. Την επαύριο, αφού κατήγγειλε σφοδρά αυτή την τόσο μεγάλη αδικία στη μητέρα του, πήρε να ρωτάει ποιον άφησε να εισέλθει στην κάμαρα όσο αυτός απουσίαζε και σε ποιον έδωσε τα όχι καλά κρυμμένα κλειδιά, ισχυριζόμενος ότι του έχει καταστρέψει όλα τα πράγματα τα πιο αγαπημένα στη ζωή του. 6. Η μητέρα εμβρόντητη αρνείται το καινούργιο και απίστευτο συμβάν και θα το έπαιρνε επάνω της, εάν για μια στιγμή δεν θυμόταν τη Dyana, τη σύζυγο του πρίγκιπα με την κόρη της τη Vienna, οι οποίες είχαν επισκεφτεί τότε τον άρρωστο άνδρα της και του ανέφερε όλη την υπόθεση, όπως τα θυμόμαστε ότι έγιναν πιο μπροστά με τη σειρά. 7. Τότε ο Paris με θυμό, με ελπίδα και φόβο μαζί και κατά δεύτερο λόγο φλεγόμενος, καθώς παραχρήμα κρυφά και απροσδόκητα η σκέψη της Vienna του κατέλαβε το νου, συλλογιζόταν ότι με ευθύνη δική του είχε γίνει αυτό το έργο. Κι άρχισε να υποπεύεται ότι πληρώνει αυτή την ευθύνη, εάν αυτή πρέπει να ειπωθεί ευθύνη. Γι' αυτό, αφού εξέδωσε από την ψυχή του ολόκληρη αυτή την έγνοια, ο Paris μετέβη στο παλάτι χτενισμένος και στολισμένος ευπρεπώς. Εκεί αποδίδει σεβασμό στον πρίγκιπα και στη Dyana, τη σύζυγό του και στη Vienna, την κόρη του σύμφωνα με τη συνήθεια. Και αφού απέδωσε χαιρετισμό τιμητικά σε όλους, έγινε δεκτός. Κι εκεί έγινε μεγάλη κουβέντα ανάμεσά τους και από τις δύο πλευρές για πολλή ώρα, καθώς αυτόν ο πρίγκιπας τον ρωτούσε να πληροφορηθεί για πολλά και ποικίλα θέματα. Όσπου ο Paris στο τέλος, αφού έγινε η συζήτηση, επέστρεψε στο σπίτι του.

XIV. 1. Κέντριζε δριμύτερα τώρα τη Vienna η μανία του έρωτα και δεν μπορούσε περισσότερο πια να κρατηθεί, για να μη προδώσει τον ίδιο τον εαυτό της. Κι έτσι φανερώνει στην Ysabella τη βούληση της για όλη την υπόθεση: πίστευε ότι δεν ήθελε άλλο πια να βασανίζεται ο Paris από τη ζημιά και τον πόθο του γι' αυτά τα πράγματα, τα οποία εκείνος ήταν σίγουρος ότι του είχαν υφαρπαγεί. 2. Γι' αυτό ήθελε μέσα στην ψυχή της αυτό να κάνει, το πιο σωστό αναφορικά με όλη την υπόθεση. 3. Η Ysabella συμφώνησε με την απόφασή της και υπολογίζει πώς να μεταφέρουν τα πράγματά του με κάποια κοσμιότητα. 4. Η Vienna ζητάει να απαλλάξει από πάνω της αυτήν την έγνοια. Προσέρχεται λοιπόν στη μητέρα της και προσποιείται ότι έχει κάποια μυστικά στην ψυχή, από τα οποία βασανίζεται η αγχωμένη και ταραγμένη συνείδησή της ότι θέλει να τα αποβάλει. Κι επίσης είχε ακούσει για τον επίσκοπο του Αγίου Λαυρεντίου, τον άνδρα με τον ενάρετο βίο. Αυτόν παραγγέλλει να κληθεί κοντά της. Και σ' αυτόν όλα τα μυστικά και τα κρυφά ανακοινώνει. Θαύμασε ευθύς την τόση χάρη του, η οποία και την ίδια τη μεγάλη λαχτάρα νίκησε. 5. Γι' αυτό θα είχε ευχάριστη έκβαση η υπόθεση για εκείνη, αν επέστρεφε πίσω σ' αυτόν την επαύριο. Έχει ακόμη λίγα απόκρυφα τα οποία σ' εκείνον επίσης θέλει να κοινοποιήσει. Δίνει υπόσχεση ο επίσκοπος και, αφού συμφώνησε, προσφέρεται έτοιμος. 6. Τότε εκεί η Vienna «γνωρίζω, πάτερ» λέει «ότι έχει γίνει κλοπή στον Paris και μάλιστα αυτών των πραγμάτων που, όπως ακούω, εκείνος τα είχε τα πιο αγαπημένα απ' όλα. Αυτός έκανε ενδόμυχα ψηλάφηση του κακουργήματος, ανήγγειλε και μετήλθε σ' εμένα. 7. Αν, αφού το ομολόγησα, μπορέσω να φροντίσω ώστε τα αντικείμενα να καταφέρουν να επιστρέψουν σώα στον κύριό τους - αυτό το χρέος εγώ ευχαρίστως υποτάσσω στη φιλία του και στη συνεχή αφοσίωση - ο οποίος τα ίδια τα πράγματα κρυφά και ακούσια έλαβε από το βασιλιά. 8. Γι' αυτό ζητώ να παραγγείλεις στον δικό σου τον Paris να έρθει εδώ αύριο σ' εμάς».

9. Αυτό λοιπόν ο επίσκοπος το δέχτηκε να γίνει. Δεν υπήρχε άλλωστε μέσα σ' αυτό κάποιος δόλος για να υποπτευθεί. 10. Πραγματικά την επαύριο, αφού από τη μια πλευρά στην άλλη δόθηκαν πίσω σώα, η Vienna τραβώντας τον Paris λιγάκι παράμερα του προσαγόρευσε: 11. «Λίγο μετά» λέει «αφότου είχες φύγει με τον Odoardus στη Βαταβία, η μητέρα μου κι εγώ μαζί επισκεφτήκαμε το γονιό σου και άρρωστο και εκεί καθώς γυρίζαμε εντελώς ελεύθερα σ' ολόκληρο το παλάτι, κατά τύχη συναντούμε την κάμαρά σου, όπου ήταν πολλά και διάφορα στολίδια περίβλεπτα. Κατά τύχη, όπως γίνεται, από ολουνών εγώ την ομορφιά κυριευμένη, αυτά κατάφερα μαζί μου, τα οποία για σένα μέχρι τώρα έχουν φυλαχθεί από μένα σώα και

αβλαβή. 12. Διότι θα ήθελα εσύ και να υπολογίζεις σε μένα και να τα γνωρίζεις όλα, μήπως και κάτι σου φέρνει λύπη εξαιτίας της δικής μου ευθύνης».

13. Σ' αυτά αντίθετα ο Paris ευχαριστούσε με ευλάβεια εκείνη και τους ίδιους τους ομόαιμους γονείς της και ζητούσε όλους τους υπαίτιους και τους συμμετόχους να (του) αναδείξει και άρχισε να μη νιώθει λύπη για τίποτα απ' όλα αυτά, ώστε δεν ήξερε αν ποτέ ως τώρα στη ζωή έτυχε σ' αυτόν κάτι πιο ευχάριστο. 14. Αυτό ήταν τόσο λυπηρό για εκείνον: ότι δεν ήταν γι' αυτήν τόσοσ όσο ο ίδιος επιθυμούσε και την οποία η ανδρεία εκείνου και η τιμή φαινόταν ότι επιζητούσε. 15. Αντίθετα δεν θέλει να σκοτίζεται αυτή για ευτελή πράγματα, να υπολογίζει τις ψυχές αυτών των οποίων τα σώματα δεμένα μαζί μ' αυτές και αφοσιωμένα τα έχει. Και στους οποίους της ζωής και του θανάτου την εξουσία έχει να ασκεί με τη δικαιοσύνη της. 16. Αυτά τα δώρα, λίγο αργότερα, αφέθηκαν σ' αυτήν από το Γάλλο ιππότη. 17. Όταν τότε η Vienna του λέει χαμογελώντας: «Κανένας κόπος δεν είναι για εμένα να εξιστορήσω πώς και από πού προήλθαν αυτά τα δώρα. Αυτό η ίδια το γνωρίζω καθαρά και με σαφήνεια. Και μου είναι αρεστό να θαυμάζω περισσότερο το ότι εσύ για τόσο καιρό, ένα τέτοιο δικό σου έρωτα κρατάς κρυφό. Διότι σου ζητώ, για χάρη αυτής της δικής μου από δω και πέρα πια ενδεδεχούς μελλοντικής φιλίας, να μου ομολογήσεις την αλήθεια σ' αυτά που σε ρωτώ. 18. Απ' την αρχή λοιπόν εσύ είσαι αυτός, ο οποίος μπροστά από την κάμαρά μου, πολλές νύχτες, συνήθιζες να τραγουδάς με κιθάρες και να αγρυπνάς. Στη συνέχεια λοιπόν σ' εσένα στάθηκε η νίκη αυτών των αγωνισμάτων, τα οποία διεξήχθησαν την 1^η Μαΐου στη Βιέννη. Και ο ίδιος πάλι έφερε τότε μαζί σου την κρυστάλλινη ασπίδα και το ανθισμένο στεφάνι, έπαθλα της νίκης. Μετά από τούτα λοιπόν ανεδείχθης επίσης νικητής σ' εκείνο το αγώνισμα το οποίο διεξήχθη με εγκώμια το Σεπτέμβριο στα Παρίσια, στη μεγάλη και λαμπρή των πριγκίπων συγκέντρωση, απ' όπου λοιπόν και τα χρυσά περιδέραια και τα τρία λάβαρα που είχαν προταθεί ως έπαθλα για το νικητή και τα οποία η ίδια πριν από λίγο καιρό τα είδα κρεμασμένα στην κάμαρά σου». Άρχισε ακόμη να τον παρακαλεί και να του μαρτυρά την ευγνωμοσύνη της που κατάφερε τόσο περίλαμπρα έργα για χάρη της. Διότι αν ίσως κάτι από αυτά έγινε εξαιτίας της, το αποδίδει σ' εκείνον και του χρωστάει ατελείωτη ευγνωμοσύνη. Και η καλοκάγαθη φιλοτιμία της φαίνεται από τον έπαινό της και την ανταμοιβή της, της οποίας επίσης υπόσχεται ότι θα κάνει μνεία εν καιρώ.

Έτσι αυτός παρακινείται σφοδρά, ώστε να κάνει πρώτα πρώτα πιο ξεκάθαρα αυτά τα οποία πάντα επιθυμούσε με μεγάλη έγνοια και να μην αφήσει να τον άγει **από δω κι από κει** περισσότερο η αμφιβολία, ούτε η απορία και η αβεβαιότητα του νου. 19.

Σ' αυτό τότε ο Paris, με κάποια αιδώ και ντροπή μέσα του, έρχεται προλογίζοντας. Κι αρχίζει τον εαυτό του και όλα τα δικά του να τα υποβαθμίζει και να τα ευτελίζει και να μη θεωρεί τον εαυτό του αρκετά άξιο κι ούτε καν να τον υπολογίζει, θέλωντας να δώσει κάποιο σαφές δείγμα της γεμάτης ευγνωμοσύνη γι' αυτήν ψυχής του, η οποία ήδη από παλιά, από την παιδική του ηλικία, έτρεφε σεβασμό (για εκείνη). Κι αναφορικά αυτήν ούτε μπορούσε καλά να κριθεί άξιος ούτε να της προσφερθεί ο οποιοσδήποτε. Τούτο όμως επιθυμούσε απ' την αρχή κι ούτε ήδη, πιο παλιά, έκανε κάτι περισσότερο από το να προσπαθεί αυτό το πράγμα, αυτό να παλεύει, ώστε όλη εκείνη την έγνοια του, τη φροντίδα, την προσπάθεια, τον κόπο, τη φιλοπονία όλων των δικών του υποθέσεων της ζωής κι ακόμα του θανάτου την εξουσία αγνοούσε. Αποφασίζει να καταβάλει κόπο στο εξής ώστε τελικά αυτό, όσο ζει, να θεωρεί ότι έγινε από εκείνον με περισσή φροντίδα.

XV. 1. Και μ' αυτό τον τόσο μικρό και σύντομο κολακευτικό λόγο, ο Paris εξήγαγε τον κρυφό ως τώρα και πάντα σφοδρό έρωτα της δυστυχισμένης κοπέλας. Γιατί αφού νικήθηκε ολοφάνερα και χωρίς πια να είναι περισσότερο εγκρατής του εαυτού της, πήρε και να προδίδεται και να ομολογεί τον διακαή και τεράστιο πόθο της ψυχής της, να αναλογίζεται και να προτρέπει τον άνθρωπο και να τον ενθαρρύνει να αποβάλλει απ' την ψυχή του τη λύπη και ολόκληρο το πένθος, να γνωρίζει ότι το μέλλον τους συνίσταται από σύντομο και πρόδηλο κίνδυνο και να έχει εμπιστοσύνη στα λόγια της.

2. Εκεί τότε ο Paris την ευχαριστούσε, σκιρτούσε και άρχισε να γαυριά ολόκληρος από χαρά και τέλος να λάμπει στο μέτωπο, στα μάτια και στο πρόσωπο. Και τον εαυτό του και την τύχη του παραχωρεί σ' αυτήν είτε στον πολυαγαπημένο βασιλιά. Ζητά με σπουδή και παρακαλεί το Θεό να τον αφήσει ελεύθερα να απολαύσει αυτή την τόσο μεγάλη επιτυχία των πραγμάτων, αυτή την τόσο τεράστια και τόσο απροσδόκητη χαρά κι ούτε να καλύψει μια τέτοια ανέλπιστα ευχαρίστηση με κάποιο καινούργιο είδος ατυχίας. Κι αυτό να δώσει σ' αυτόν, όπως ακριβώς στη Βιέννη απέκτησε χάρη και φήμη με τα συνεχή ανδραγαθήματα. 3. Και όταν έγινε αυτός ο γλυκύτατος διάλογος ένθεν και ένθεν, ο ακρατής έρωτας διαμοιράστηκε στους δύο, όπως ακριβώς όταν κάτι καινούργιο στις φλόγες που αγριεύουν προσφέρεται τροφή. Και ανακινείται περισσότερο κι από τις δύο πλευρές κάποια πυρκαϊά ερωτικής μανίας.

4. Κι έτσι, αφού χώρισαν οι δυο τους, ορίζουν τη συγκεκριμένη ημέρα κατά την οποία πάλι σύντομα ο ένας με τον άλλο θα συναντηθούν. Ο Paris ανακοινώνει στο φίλο του τον Odoardus ολόκληρη τη συζήτηση και φανερώνει σ' αυτόν όλη την υ-

πόθεση με τη σειρά. 5. Εκείνος του υπενθυμίζει φρόνιμα ότι οφείλει να το σκεφτεί για να πάρει μια τέτοια απόφαση, να επιχειρήσει μια τέτοια μεγάλη και πελώρια πράξη, γεμάτη κόπους, γεμάτη κίνδυνο. Γι' αυτό άρχισε να τον προτρέπει κι αυτό όχι απερίσκεπτα αλλά ούτε με φόβο. Δεν έμελλε να χαθεί και σκεφτόταν ο ίδιος να επανέλθει δυνατότερα μαζί του, προς ότι αυτό θα απέβαινε στο τέλος. 6. Διότι εάν αυτό είχε ξεκάθαρο στο νου και σταθερό πια μέσα στην ψυχή του με φρονιμάδα και ανλοιπόν τα ανακτημένα κυβερνούσε με επιμέλεια, δεν θα συνέβαλλε ούτε στην τύχη ούτε στην απερίσκεψιά της γυναίκας. Και του έθετε μπροστά στα μάτια του πόσο πολλοί και πόσο μεγάλοι - και συχνά γρήγορα - κίνδυνοι προκύπτουν για τους δυστυχισμένους θνητούς. Η γυναίκα άδηλο, πανούργο, άστατο και μεταβλητό ον ούτε μπορεί να εξουσιάσει τον εαυτό της ούτε εύκολα να εξουσιαστεί. Ούτε τον αδιάτρεπτο επίσης πόθο, τον ανίκητο τύραννο για τους άλλους - για τον εαυτό του μόλις και μετά βίας. Με κανένα μέσω εξουσίας αλλά ούτε βέβαια και ξένης βούλησης δεν μπορεί να μισήσει εύκολα αυτούς τους οποίους, ακόμη και για κάποια ευτελέστατη αιτία, λίγο πιο μπροστά σφοδρά έχει αγαπήσει. Αντίθετα σπανίως ή ποτέ δεν μπορεί να αγαπήσει αυτούς τους οποίους έχει κάποτε μισήσει. 7. Επιπλέον υπάρχει ο φόβος για το φθόνο των πολλών - πόσοι όμως θα είναι; - αυτών οι οποίοι, εάν κάτι μεν έχουν καταλάβει, εάν κάτι έχουν προαισθανθεί, θα τα αναφέρουν στον πρίγκιπα είτε από ζηλοτυπία είτε από μίσος είτε από ελπίδα μάλλον και επιθυμία για τιμές. Και τότε ολόκληρη την υπόθεση, βαριά και πικρά είτε και με χολή θα θελήσουν να διαβάλουν, το ανήκουστο πράγμα, την ασυγχώρητη πράξη, το απίστευτο θράσος να θρυλήσουν, να βοήσουν, να κατηγορήσουν.

8. Εν τω μεταξύ ο πρίγκιπας, ο πατέρας της Vienna, σκέφτεται αναφορικά με την κόρη του ότι πρέπει να συνάψει γάμο, διότι γνώριζε ότι αυτή μέρα με τη μέρα μεγάλωνε περισσότερο και ήδη ήταν και έτοιμη για γάμο και ώριμη για άνδρα. Είτε και γιατί παρενοχλούνταν από τις διάφορες παρακλήσεις πολλών πριγκίπων, οι οποίοι ζητούσαν με αγώνισμα να τους δοθεί αυτή σύζυγος. 9. Η φήμη αυτή διαδόθηκε **από 'δώ κι από 'κεί**, μαθεύτηκε γενικά από το λαό και φτάνει και στον ίδιο τον Paris. Απ' αυτό το άγγελμα, σαν από βαρύ τραύμα πληγωμένος, άρχισε στην αρχή να φοβάται και να πτοείται, να κατηγορεί έπειτα τον εαυτό του τον ίδιο και να τον επιπλήττει, να ελέγχει την απερίσκεψιά του, διότι τόσο εύκολα βάλλεται στο νου του ότι θα δοθεί σ' αυτόν για σύζυγος αυτή, την οποία τόσο πολλοί και μεγάλοι πρίγκιπες, με τόση μεγάλη έγνοια και τόσο μεγάλη και τεράστια άμιλλα λαχταρούσαν. Άρχισε έπειτα να προσπαθεί και να επιχειρεί έντονα να συναντήσει τη Vienna και σ' εκείνη το βαρύ

παράπονό του, το πένθος και τη θλίψη του να της εξηγήσει. Εξονειδίζει τη συνεσταλμένη, από καιρό, ανάμεσά τους αμοιβαία εύνοια και τη δοσμένη πίστη και αιτιάται το ‘πατημένο’ όρκο ενός ιερότατου γάμου. Αντίθετα όμως για όλα αυτά η Vienna μπορούσε να απολογηθεί όσο γινόταν με δεινότητα, να ομολογήσει ότι ο πατέρας της βουλεύεται αναφορικά με το γάμο της. Κι ούτε πρέπει να απορεί μ’ αυτό ο Paris ούτε είναι κάτι για το οποίο θα μπορούσε να εμποδίσει τον πατέρα της. Διότι στ’ αλήθεια απ’ αυτόν φυλάσσεται ακέραια σε όλα ως τώρα και διατηρείται σ’ αυτό το μέρος άθικτη χωρίς καμιά επονειδιστή πράξη, καμιά ως τώρα καταλογισμένη ζημιά.

Να συνάψει τους καθιερωμένους γάμους χωρίς αμοιβαία συμφωνία, ούτε στον πατέρα της ούτε σε κανέναν άλλο ως τώρα παρείχε το δικαίωμα. Διότι κρατούσε την ψυχραιμία της και το φόβο και ολόκληρο τον οίκτο απέβαλε, διαβεβαιώνοντας εκείνον με όρκο ότι κανείς εξόν από τον Paris δεν θα γίνει μνηστήρας της. 10. Αυτός μόνον θα είναι με τον οποίο είναι διατιθέμενη να ζήσει και τον υπόλοιπο βίο της και ό,τι υπολείπεται ακόμη από τις ημέρες και τα χρόνια τους, να φέρει μαζί του αυτήν την δυστυχισμένη, την όλη καταρρέουσα και εύπτωτη θνησιμότητα και να υποφέρει όλα τα ανθρώπινα βάσανα. Και έχει αποφασίσει να τα κάνουν από κοινού. 11. Διότι θα φέρει πάρα πολύ μεγάλη ευχαρίστηση σ’ εκείνη, εάν ο ίδιος στον πατέρα του προσέλθει, τον παρακαλέσει, τον προτρέψει, τον παρακινήσει να ζητήσει από τον πρίγκιπα να δοθεί σύζυγος σ’ εκείνον. Και να γνωρίζει καλά πώς να ‘κουμαντάρει’ αυτό το σκληρό και δύσκολο χρέος, πώς να σηκώνει το βάρος ενός μεγάλου και βέβαιου κινδύνου.

Στ’ αλήθεια έτσι είχε πειστεί ότι πουθενά δεν υπήρχε τίποτα τόσο δύσκολο και δυσχερές, το οποίο εκείνος για χάρη της να μην το κρίνει πανεύκολο γι’ αυτόν.

XVI. 1. Εκεί τότε ο Paris αναλογιζόμενος το αξίωμα του βασιλιά και μαζί του τον τεράστιο κίνδυνο, αν και είχε απομείνει εκστατικός στην αρχή είτε και παρόμοια διστακτικός για λιγάκι, υπόσχεται μετά να κάνει αυτά τα οποία του ζητάει. 2. Κι ευθύς αμέσως αφού συνάντησε τον πατέρα του, έκανε σ’ αυτόν μνεία ολόκληρης της υπόθεσης και την προσωπική αλλά τιμητική συνομιλία η οποία διεξήχθη ανάμεσα σ’ αυτόν και τη Vienna του φανερώνει. Και το σφοδρότατο έρωτα εκείνου γι’ αυτήν και την απίστευτη εύνοια τού καταδεικνύει. Τη δοσμένη και από τους δύο πίστη και τον συμφωνημένο γάμο. Και τίποτε άλλο πια δεν γινόταν, εκτός κι αν προχωρούσε η δική του και του πρίγκιπα η συγκατάθεση, η ομολογία για γάμο, η γαμήλια πομπή, τα νόμιμα του συνοικεσίου. 3. Διότι τον παρακάλεσε να μεταβεί ικέτης, να εκλιπαρήσει με όλο το δίκιο της πατρικής ευσέβειας και φιλίας, να υπομείνει ακούσια αυτό το

χρέος για χάρη του, ώστε και τη Vienna να ζητήσει σύζυγο γι' αυτόν. Γνωρίζει ότι συχνά ανόσια και με ασέβεια προχωρεί αυτός ο οποίος μπροστά σ' έναν τόσο μεγάλο κίνδυνο καλεί τον ευσεβέστατο γονιό του. Στ' αλήθεια όμως τόσο τον περισπά η αδικία του άκρατου έρωτα, τόσο τον ταλανίζει ώστε, αν δεν τον επιτύχει, βλέπει να χάνεται σύντομα.

4. Ο πατέρας στην αρχή από τη στενομυαλιά, από την απεισκευσία του γιου του και από την ασυγκράτητη τόλμη του, πήρε να του εκθέτει σε ποιο κίνδυνο, σε ποια δυσχέρεια έριξε και τους δύο. 5. Κι έτσι επιχειρεί να μεταστρέψει την ολέθρια απόφαση του γιου του και να αλλάξει τον λαβωμένο και εμμανή νου εκείνου. 6. Στ' αλήθεια δεν προσβλέπει να προκύψει τίποτα από εκεί. Με το να θέτει σε κίνδυνο τα δάκρυα εκείνου του νεανία, υπολογίζοντας ο ίδιος το δικό του κίνδυνο, άρχισε να παίρνει θάρρος γι' αυτό το οποίο σφοδρά φοβόταν και έτοιμος ορμάει πάνω στον φανερό όλεθρο του κινδύνου. 7. Έρχεται μπροστά στον πρίγκιπα κι εκεί κουβεντιάζει μαζί του περίτρομος, όπως μπορούσε να αρθρώσει τα λόγια. Γνωρίζει ότι έχει έρθει από μια ψυχρή, ευτελή και φαιδρή αιτία (καθώς τίποτε άλλο δεν επιθυμούσε και δεν επιδίωκε, παρά μόνο φαινόταν να συλλογίζεται την πάρα πολύ μεγάλη ανοησία και απεισκευσία). Ζητάει συγχώρεση και ικετεύει με σπουδή να μην τον λυπήσει τίποτα, να μην τον αγανακτήσει ούτε να του επιφέρει βλάβη ή ζημία. Έκανε κάτι χωρίς τη θέλησή του κι έχει έρθει γι' αυτό το λόγο. Κι απ' την άλλη με βία από τις παρακλήσεις του γιου του και τα δάκρυα. 8. Γνωρίζει αυτός αρκετά τι τέλος πάντων θέλει η πατρική αγάπη, τι πολλές φορές και αθέλτητα επιτάσσει. Ο Paris επιθυμεί, εάν αυτό του είναι δυνατόν, να του δοθεί η Vienna σύζυγος. Όχι όμως χωρίς να ξέρει, ούτε εν αγνοία του, πόση διαφορά υπάρχει ανάμεσα στην τύχη του ενός και του άλλου. 9. Στ' αλήθεια στους γάμους όπως και σε πάρα πολλά άλλα πράγματα, δεν ανταποκρίνεται τόσο όποιος φέρει την τύχη μαζί του, την τόση ευμάρεια και τα πλούτη, αλλά όποιος αυτά τα ήθη και αυτήν τη μεγάλη αρετή της ψυχής προσφέρει. 10. Την ώρα που επιθυμούσε να προσθέσει κι άλλα, ο πρίγκιπας σαν από κάποια ξαφνική θέρμη κινούμενος, διέκοψε αυτόν που μιλούσε ως τώρα και διέταξε να διώξουν τον άνθρωπο μακριά και απαγορεύει στη συνέχεια στον ίδιο και μαζί στο γιο του τον Paris να εμφανιστούν μπροστά του.

11. Με μιας ο γέρος απομακρύνθηκε γρήγορα έντρομος και τα διηγήθηκε όλα στο γιο του με τη σειρά. Εν τω μεταξύ ο πρίγκιπας, ο οποίος γέμισε γρήγορα πολύ περισσότερο με οργή και αγανάκτηση στην ψυχή του, περπατούσε στην αίθουσα του παλατιού μόνος και αυτήν την υπερβολική αδικία, αποσιωπώντας μέσα του, μελετούσε και

γυρνούσε κάτω από τα στήθη του. Με το πρόσωπο να μαρτυράει εύκολα ότι τον πιέζει δεν ξέρω τι μέσα του το οποίο ήταν σ' αυτόν σφοδρά θλιβερό. Και σ' αυτό κανείς δεν τολμούσε να διεισδύσει, αφού όλους τους οικείους τους είχε περικυκλώσει ο τρόμος. 12. Κι έτσι αφού κράτησε αρκετά η μακρά σιωπή, πρόσταξε να κληθεί μπροστά του η Vienna και σ' αυτήν αποκάλυψε όλη την απαξιωτική υπόθεση. Ότι πριν από λίγο αναφέρθηκε σ' αυτόν, το οποίο ανατάραξε ολόκληρο το νου και την ψυχή του. 13. Γιατί ήρθε ενώπιόν του εκείνος ο γέρος και ο γελοίος, ο πατέρας του Paris, του οποίου η ανοησία και η σχιζοφρένεια τον έκανε 'να βγει απ' τα ρούχα του', καθώς δεν δίστασε να ζητήσει αυτήν σύζυγο στο γιο του. Απ' αυτό τίποτα ως τώρα στη ζωή δεν του φάνηκε περισσότερο απρεπές, άνθρωπος με τέτοια ταπεινή καταγωγή πάνω στον οποίο έχει εξουσία ζωής αλλά και θανάτου, να τολμήσει να ζητήσει την κόρη του πρίγκιπα σύζυγο στο γιο του, σαν ακριβώς απ' αυτόν να ευτελίζεται και να καταφρονείται η μεγαλειότητα του πρίγκιπα. 14. Διότι εάν δεν τον εμπόδιζε η μνήμη παλιών σ' εκείνον ευεργεσιών, καθόλου δεν θα έφευγε χωρίς τιμωρία κι αυτό το τόσο μεγάλο έγκλημα θα ξεπλήρωνε ακόμη και με την ποινή του θανάτου. Θα επιμεληθεί γρήγορα ώστε, με πολύ διαφορετικό κλήρο, να έχει γαμπρό από γενιά. 15. Γιατί τόσο απέχει από την τάξη του να θέλει να ανακατευτεί με τους ταπεινούς, ώστε προτιμά αυτήν είτε χίλιες φορές να αποθάνει είτε να ζήσει μια ζωή αδιάκοπα στην αγαμία και να γίνει ιέρεια της Εστίας.

16. Η Vienna έχοντας επίγνωση της βούλησης του πατέρα της και φοβούμενη την οργισμένη ψυχή του, επειδή γρήγορα ο Paris ενέπιπτε σε κίνδυνο, τον Odoardus καλεί κοντά, τον πιστό του φίλο. Σ' αυτόν φανερώνει τη μανία και την αγανακτησμένη ψυχή του πατέρα της και τον παρακαλεί να προτρέψει τον Paris να καλύπτεται, να μην εμπιστεύεται τον εαυτό του σε όλους από 'δώ κι από κει ούτε όπου τύχει στον οποιονδήποτε να κάνει την παρουσία του. Να κρύβεται μερικές ημέρες στο σπίτι του και να μην εμφανίζεται δημόσια. Εν τω μεταξύ θα καταβάλει εκείνη προσπάθεια με σπουδή, για να μαλακώσει την οργή του πατέρα της μ' οποιονδήποτε τρόπο. 17. Ο Odoardus ταχέως ακολουθεί τη διαταγή και αφού συναντήθηκε με τον Paris, του αναπτύσσει ότι άκουσε από τη Vienna. Την οργή του πρίγκιπα και την τεράστια στρυφνότητα της ψυχής του φανερώνει. Είναι εξαγριωμένος ως τώρα είτε και φέρεται μανικώς απ' αυτή την προσβολή, την οποία από το λόγο του πατέρα του δέχτηκε πριν λίγο καιρό. Ούτε μπορεί να υποφέρει αρκετά μια τόσο μεγάλη, τέτοια αδικία, ούτε όμως υπάρχει από το πλήθος των οικείων κάποιος ο οποίος να τολμάει είτε να τον παρηγορήσει είτε να κουβεντιάσει μαζί του. 18. Μόνη η Vienna το τολ-

μησε, όχι όμως ως τώρα αυτό αρκετά πειστικά, την αληθινή γιατρεία δίνοντας να αποβάλλει πια το τραύμα. Όμως θα παραφυλάγει την καταλληλότητα του καιρού και της στιγμής και όλες τις ευκαιρίες με πολύ μεγάλη σπουδή, κατά τις οποίες να μπορέσει να το κάνει αυτό όπως αρμόζει καλύτερα. 19. Εν τω μεταξύ θα άξιζε να γίνει αυτό, εάν ετούτη την παρούσα θύελλα της μανίας και τη ζάλη ξεφύγει, εάν παρεκκλίνει από την έφοδο της οργισμένης ψυχής, εάν σύμφωνα με τη συμβουλή της αλλάξει τόπο και αποχωρήσει σε κάποιον άλλο τόσο καιρό, μέχρι εκείνος να επιστρέψει πίσω είτε από μόνος του ο ίδιος είτε από άλλη παρότρυνση. Να γνωρίζει αυτός ότι αρκετά συχνά υπήρξε σε πολλούς ολέθρια η οργή του πρίγκιπα, όταν τον αγανακτούσαν είτε ήθελαν την αδικία να αποπειραθούν. Γιατί μολονότι μπορεί στον καθένα απ' τους άλλους να πράττει σύμφωνα με τη συνείδησή του, όμως είναι σφοδρά επικίνδυνο αυτό να τολμάει στον πρίγκιπα με θάρρος και χωρίς φόβο, αφού εκείνος με κάποιο δικό του ιδιωτικό και θεμιτό δικαίωμα της εξουσίας του, οτιδήποτε του αρέσει αυτό λοιπόν πιστεύει ότι είναι σ' αυτόν δυνατόν (να κάνει), μολονότι δεν είναι δυνατόν. Και την παράφορη και αλλότρια αδικία, συχνά την κάνει ακρότατο δικαίωμα για τον εαυτό του.

20. Τότε ο Paris παράγγειλε να γίνουν αυτά και να ετοιμαστούν σύμφωνα με την έμπιστη συμβουλή του, μολονότι αυτό του ήταν και πικρό και πάν' απ' όλα λυπηρό. Στ' αλήθεια έκανε γνωστό στον άλλο ότι πιο πρώτα θέλει να συναντήσει την Vienna, ακόμη κι εάν αυτό λοιπόν πρέπει να το αποτολμήσει με κίνδυνο για θάνατο. Σ' αυτό το σημείο συνεχώς της μανίας, σ' αυτό της τρέλας, ο μαινόμενος έρωτας σπρώχνει τα μυαλά των θνητών, τα σαλεύει, τα σύρει, τα διώκει, ώστε να μην συμμορφώνονται αρκετά με τη συμβουλή των άλλων. Και περισσότερο όσο παραλογίζονται, τόσο να θέλουν να κυριεύονται από την απερίσκεπτη βούληση. Και τόσο από μεγαλύτερη ζάλη του νου - είτε τραβώντας τους κάποια μοίρα - στον απόκρημνο κίνδυνο μπροστά τους να προσαράσσουν.

ΣΧΟΛΙΑ

Τίτλος. Το κείμενο παραδίδεται με τον ίδιο τίτλο και στις δύο εκδόσεις *Ad nobiles et egregios ... Allobrogicae narrationis libellus*. Ο τίτλος θυμίζει το συνηθισμένο τύπο τίτλων των βιβλίων της εποχής. Πβ. *Ad illustrissimum ... dominum D. Antonium Pratum ... divi Rochi narbonensis vita, per Ioannem Pinum ... aedita*. Βλ. Graesse, *ό. π.*, τ. 5, σ. 301· Brunet, *Manuel*, τ. 4, στ. 671· *BN*, τ. 137, στ. 1036· Μαυρομάτης, *ό. π.*, σ. 104 και υποσημ. 40. Για πρακτικούς λόγους προτιμήσαμε τον κοινό τίτλο <*Praefatio*> για το κεφάλαιο της επιστολής, αντί <*Epistola*> (πβ. και στις σημειώσεις του διορθωτή, φ. PPIi^v, 3 *Haec sunt errata ... in epistola*), ενώ για τη λατινική

μετάφραση της μυθιστορίας τον γενικό τίτλο <Allobrogicae narrationis liber>, σύμφωνα με την αρχή του κειμένου της πρώτης έκδοσης. Πβ. και στη βιβλιογραφία π. χ. Peri, ό. π., σ. 236.

Praefatio

1. 1. *Viri D.* Στην πρώτη σελίδα (φ. 1^r, 4), η οποία είναι προσθήκη του εκδότη, υπάρχει η γραφή *PRATOS ILLUSTRISSIMI VIRI. D.*, ενώ στην παράγραφο 1. 1 *Pratis. Illustrissimi viri. D.* Εξομαλύνουμε στο σημείο αυτό τη στίξη της έκδοσης του Bindoni. Πβ. *illustrissimo viro parente* (1. 3). Επίσης πβ. *Τίτλος, Ad illustrissimum ... dominum D. Antomium Pratum* κλπ.).

2. 7. *Nimirum.* Θεωρούμε καλύτερη τη γραφή της A. Ο επιμελητής της P διόρθωσε σε *nimum graves in alios*, κατ' αντιστοιχία ίσως με το αμέσως πιο κάτω *nimum moles ac indulgentes*, τονίζοντας έτσι και την αντίθεση των επιθέτων (*graves - moles*). Τη γραφή της P υιοθετεί και ο Pendergrass. Εντούτοις βασικό χαρακτηριστικό του συγγραφέα είναι να παρατάσσει στο λόγο λέξεις ομόηχες, ίσως για λόγους λεξιλογικής εξάσκησης των δύο αδερφών στους οποίους αφιερώνει το έργο. Πβ. *sic me sic meos* (1. 7), *sacrum aut sanctum* (2. 3), *neu ... ne* (XIII 3) κ. ά.

12. Το απόσπασμα προέρχεται από το έργο του Ξενοφώντα, *Κύρου Παιδεία*. Φαίνεται ότι ο Pinus γνώριζε κάποια έκδοση του κειμένου βασισμένη στους κώδικες W (Vaticanus gr. 129, saec. xi) της ομάδας χφφ γ και G (Guelferbytanus Aug. f. 71, 19, saec. xv) της ομάδας χφφ ζ. Πβ. *Xenophone Cyropédie*, τ. I, texte établi et traduit par M. Bizos, Paris, "Les Belles Lettres", 1972, σ. LXI. Η γραφή *μεσίστη* αντί *μεγίστη* οφείλεται σε παρανόηση.

13α. *Patriae quoque.* Πβ. *is quoque* (I 14), *illi quoque* (II 14), *ipsum quoque* (III 3), *se quoque* (IV 5), *ipsi quoque* (V 2) κ. ά. (usus scribendi).

13β. *Autorem.* Για την επιλογή της γραφής *autorem* A αντί *authorem* P δεν είμαστε σίγουροι καθώς δεν στάθηκε δυνατή η αντιπαραβολή με άλλο κείμενο του Pinus. Θεωρήσαμε τον τύπο της P ως χειρότερο σε σχέση γενικά με τη γραφή του συγγραφέα.

Allobrogicae narrationis liber

VI 1α. *Tandiu.* Πβ. XIV 17, αλλά και *tam diu* (II 5).

1β. *Kal. Aprilibus.* Στη γαλλική παράδοση του «Paris et Vienne», η συνηθισμένη ημέρα διεξαγωγής των κονταροχτυπημάτων είναι η 1^η Μαΐου. Πβ. χφ S, *le premier*

jour du mois de moy prochain (IV 2). Μόνον σε προγενέστερες διασκευές του έργου και οπωσδήποτε στη βενετική μετάφραση γίνεται λόγος για διεξαγωγή της πρώτης γκιόστρας στις 25 Απριλίου, ημέρα της εορτής του Αγίου Μάρκου, όπως συνηθίζονταν στη Βενετία. Βλ. Peri, *ό. π.*, σ. 8 και υποσημ. 19.

Η ανακολουθία πάντως που υπάρχει στο κείμενό μας, ενισχύεται και από το γεγονός ότι στις κονταρομαχίες του Απριλίου γίνεται λόγος για τα δύο περίφημα έπαθλα (τον κρυστάλλινο θυρέο και το χρυσό στεφάνι). Παρακάτω όμως, μιλώντας η Vienna στον Paris, αναφέρεται σ' αυτά τα οποία, όπως λέει, απέκτησε εκείνος στα αγωνίσματα που διεξήχθησαν *kal. Maiis* (1^η Μαΐου) στη Βιέννα (XIV 18).

V 6. *Stragulis*. Πρόκειται, ως γνωστόν, για τα στρωσίδια που ακουμπούσαν στις σέλες των αλόγων. Οι *phalerae* σχετίζονται με τα διακοσμητικά που κρεμούσαν στα άλογα για καλλωπισμό και που θα μπορούσαν να προσελκύσουν ευκολότερα την προσοχή και το θαυμασμό των θεατών. Μια τέτοια εικόνα ίσως να θέλει να υπονοήσει εδώ ο επιμελητής της P. Προτιμήσαμε τη γραφή της A.

9. *Ysabellam*. Το όνομα απαντά συχνότερα μέσα στο κείμενο ως τριτόκλιτο (*Ysabelle*) σε σχέση με τον πρωτόκλιτο τύπο, που τον βρίσκουμε περίπου τρεις φορές. Όμως ο επιμελητής της παρισινής έκδοσης συνηθίζει να εξομαλύνει τις γραφές σε μία μορφή. Για το λόγο αυτό δεν υιοθετούμε τον τύπο της P.

VII 5a. *Oratio patris increpatoria*. Η φράση, γραμμένη in margine, προέρχεται από τη γνωστή η συνήθεια των εκδοτών να χωρίζουν σε τμήματα τις μακροσκελείς μεσαιωνικές αφηγήσεις και τα μυθιστορήματα και να γράφουν (περιληπτικούς πλαγιότιτλους για το αφηγηματικό κομμάτι που θα ακολουθήσει, προς διευκόλυνση του αναγνώστη. Παρόμοιους πλαγιότιτλους συναντούμε και στο δεύτερο βιβλίο. Εκεί υπάρχουν στα περιθώρια οι τυπικές εκφράσεις *Epistola paridis ad patrem* (φ. KKⁱ^v, 7), ... *ad Odoardum* (φ. KKⁱⁱ^v, 19) και ... *Odoardi ad paridem* (φ. LLⁱ^f, 14). Ωστόσο υπάρχουν κι άλλα διαλογικά τμήματα στο έργο, και κάποια μάλιστα με την ίδια έκταση σε σχέση μ' αυτά που εξετάζουμε, που δε φέρουν καθόλου πλαγιότιτλο.

5β. *Inquit*. Ο εκδότης της P θεώρησε ότι περιτεύει αυτό το ρήμα, εφ' όσον προηγείται η φράση *his verbis alloquitur*, όταν μάλιστα ένα τέτοιο σχήμα δεν απαντά σε κανένα από τα υπόλοιπα παραπάνω διαλογικά μέρη. Πβ. όμως και παρακάτω Σχόλια, IX 7.

IX 7. *Soror*. Η λέξη αποτελεί μάλλον προσθήκη του εκδότη της P για να αντικαταστήσει το περιττό κατά τη γνώμη του ρήμα *inquit* της A, εφ' όσον προηγείται η φράση *his verbis alloquitur*. Πβ. παραπάνω Σχόλια, VII 5.

ADDENDA

Οι διαφορετικές γραφές που απαντούν στις εκδόσεις A και P και αφορούν το δεύτερο βιβλίο του «Allobrogicae narrationis liber» είναι οι παρακάτω:

Φ. GGiii^v, 22 *ea ambo* A – *ad ea ambo* P, φ. GGiv^r, 20 *abcedere* A – *abscedere* P, φ. GGii^v, 7-8 *abcedere* A – *abscedere* P, φ. HHi^r, 9 *ab quo* A – *abs quo* P, φ. HHi^r, 18 *daturum* A – *curaturum* P, φ. HHi^r, 18 *operam* A – om. P, φ. HHii^r, 14 *cohorta* A – *coorta* P, φ. HHii^r, 19 *desinunt* A – *remittunt* P, φ. HHii^r, 22 *sitique et assiduo* A – *sitique assiduo* P, φ. HHii^v, 5 *benivole* A – *benevole* P, φ. HHii^v, 22 *permolestum* A –

molestum P, φ. HHiii^f, 8 *pluviali* A – *pluvia* P, φ. HHiii^f, 15 *caverent* A – *cavarent* P, φ. HHiii^f, 15 *temere e proximis* A – *temere proximis* P, φ. HHiii^v, 14 *sibi* A – *ipsi* P, φ. HHiv^f, 23 *abominari* A – *abominari* P, φ. HHiv^v, 4 *animo illi* A – *animo eum illi* P, φ. Iii^f, 1 *ianuam* A – *Genuam* P, φ. Iii^f, 15 *eum pudicitia* A – *cum pudicitia* P, φ. Iii^v, 6 *factura* A – *facturam* P, φ. Iii^v, 7 *apud quem* A – *ad quem* P, φ. Iiii^f, 3 *tristitia* A – *tristia* P, φ. Iiii^f, 20 *inquit* A – *fateor* P, φ. KKi^v, 1 *ianuam* A – *Genuam* P, φ. KKi^v, 3 *quicquam* A – *unquam* P, φ. KKi^v, 5 *alterae ad patrem* A – *alterae patrem* P, φ. KKii^f, 23 *sed ne* A – *sed nec* P, φ. KKii^v, 10 *mihi iuris si quid* A – om. P, φ. KKii^v, 16 *tibi* A – *tibique* P, φ. KKiii^f, 5 *penatibus* A – *parentibus* P, φ. KKiv^v, 1 *scripserit* A – *scripserat* P, φ. KKiv^v, 17 *quantum* A – *quantam* P, φ. LLi^f, 4 *abcederet* A – *abscederet* P, φ. LLii^v, 10 *nubilam* A – *nubilem* P, φ. LLii^v, 23 *acerbitas* A – *acerbitate* P, φ. LLiii^v, 23 *sed et ab alio* A – *sed ab alio* P, φ. LLiv^f, 22 *celebrentur* A – *celebrantur* P, φ. MMii^v, 13 *posthac* A – *postea* P, φ. MMiii^v, 22 *sua* A – *suae* P, φ. MMiv^f, 19 *quoque* A – *quaeque* P, φ. MMiv^v, 4 *sanae* A – *longe* P, φ. MMiv^v, 4-5 *gratissimum* A – *gratissimam* P, φ. MMiv^v, 11-12 *ac ne me tibi quid forsam mentitam putes* A – *atque ne se forsitan quid mentitam putent* P, φ. NNi^f, 1 *illique* A – *illis* P, φ. NNi^v, 20 *illi* A – *sibi* P, φ. NNii^v, 1 *ibique* A – *tibique* P, φ. NNii^v, 12 *Hierosolymas* A – *Hierosolyma* P, φ. NNiv^f, 12 *qui* A – *quos* P, φ. NNiv^f, 15 *Hierosolymam* A – *Hierosolyma* P, φ. OOii^f, 19 *memorant* A – *memorat* P, φ. OOii^f, 23 *coepit custodibus* A – *coepit a custodibus* P, φ. OOii^f, 23-ii^v 1 *quandocunque adeundi* A – *quandocunque vellet adeundi* P, φ. OOiii^f, 5 *solosque* A – *solos* P, φ. OOiii^f, 22 *meorum* A – *mearum* P, φ. OOiii^v, 19 *abeuntes itaque* A – *abeunt et* P, φ. OOiii^f, 21 *a rege* A – *ab rege* P, φ. OOiv^v, 10 *ventu* A – *vento* P, φ. PPi^v, 4 *audiat* A – *audiret* P.

*

Σημείωση: Είχα ολοκληρώσει τη μεταπτυχιακή μου διατριβή όταν πληροφορήθηκα ότι πρόσφατα κυκλοφόρησε κριτική έκδοση επιστολών και αποσπασμάτων επιστολών του Ioannes Pinus από τον J. Pendergrass, *Letters and Letter Fragments by Jean de Pins*; Edition, commentary, and notes, Genève 2007. Την παραθέτω και στη Βιβλιογραφία

ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

(με έξι βραχυγραφίες)

Αλεξίου Στ., *Βισέντζος Κορνάρος, Ερωτόκριτος*. Κριτική έκδοση, εισαγωγή, σημειώσεις, γλωσσάριο, Αθήνα³ 1994.

Ascarelli F., *La tipografia cinquecentina italiana*, Firenze 1953.

Avalle D'A. S., *Princîpi di critica testuale*. Seconda edizione riveduta e coretta, Padova 1978.

Azaceta J. M., *Cancionero de Juan Alfonso de Baena*. Adicion critica, Madrid 1966.

- Babbi A.-M., “Appunti sulla tradizione italiana del romanzo cavalleresco ‘Paris e Vienna’”, *Quaderni di Lingue e Letterature* 10 (1985) σσ. 187-208.
- “Per la tradizione francese del ‘Paris et Vienne’ (Wien, O. N. B., ms. 3432)”, *Quaderni di Lingue e Letterature* 11 (1986) σσ. 367-392.
- “In margine alla fortuna del ‘Paris e Vienna’”, *Quaderni di Lingue e Letterature* 11 (1986) σσ. 393-397.
- “Ancora sul ‘Paris e Vienna’: le traduzioni italiane”, *Quaderni di Lingue e Letterature* 13 (1988) σσ. 5-13.
- *Paris e Vienna. Romanzo cavalleresco*, Venezia 1991.
- *Paris et Vienne (Parigi, B. N., ms. fr. 20044)*. Introduzione, testo e note, Milano 1991 (ανατ. 1992).
- Berschlin W., *Ελληνικά Γράμματα και Λατινικός Μεσαίωνας. Από τον Ιερώνυμο ως τον Νικόλαο Κουσανό* (μτφρ. Δ. Ζ. Νικήτας), Θεσσαλονίκη 1998.
- BMC:**
Catalogue of Books printed in the XVth Century now in the British Museum, London 1924.
- BMGC:**
British Museum, General Catalogue of Printed Books to 1955 compact edition, τ. 1-27, N. York 1967 και *British Museum, General Catalogue of Printed Books, Ten-year Supplement 1956-1965 compact edition*, τ. 1-5, N. York 1969.
- BN:**
Catalogue Général des Livres Imprimés de la Bibliothèque Nationale, τ. 137, Paris 1897-1980.
- Brunet J. C., *Manuel du libraire et de l’amateur des livres*, τ. 1-6, Paris 1860-1865.
- *Manuel du libraire et de l’amateur des livres. Supplément*, τ. 1-2, Paris 1878-1880.
- Buisson A., *Le chancelier Antoine Duprat*, Paris 1935.
- Campbell M. F. A. G., *Annales de la typographie néerlandaise au XV^e siècle*, La Haye 1874.
- Cappelli M., *Dizionario di abbreviature latine ed italiane*, Milano² 2005.
- Cartojan N., “Le modèle français de l’«*Errotokritos*», poème crétois du XVII^e siècle”, *Revue de Littérature Comparée* 16 (1936) σσ. 265-293.
- CBI:**
Primo catalogo collettivo delle biblioteche italiane, τ. 1-9, Roma 1962-1979.
- Charron P. E. L., *Mémoires pour servir à l’éloge historique de Jean de Pins, évêque de Rieux, célèbre par ses ambassades*, Avignon 1748.

- Cioni A., “Bindoni Alessandro”, *Dizionario Biografico degli Italiani*, τ. 10, Roma, Istituto dell’ Enciclopedia Italiana, 1960-, σσ. 498-499.
- Claudin A., *Histoire de l’imprimerie en France au XVe et au XVIe siècle*, τ. 1-4, Paris 1900-1914.
- Conville A., *La vie intellectuelle dans les domaines d’Anjou-Provence de 1300 à 1435*, Paris 1941.
- Copinger L. A., *Supplement to Hain’s repertorium bibliographicum*, τ. 1-2, London 1895-1902.
- Cosenza M. E., *Biographical and Bibliographical Dictionary of the Italian Humanists and of the World of Classical Scholarship in Italy, 1300-1800*, τ. 1-4, Boston 1962.
- Cotta S., “Du Prat Antoine”, *Enciclopedia Cattolica*, τ. V, Città del Vaticano: Ente per l’Enciclopedia cattolica e per il Libro cattolico 1948-1954, σ. 1996.
- D’Essling Pr., *Les livres à figures vénitiens de la fins du XVe siècle et du commencement du XVIe*, τ. 1, Florence - Paris 1907.
- De Fuentes G. A., *Historia de los amores de Paris y Viana*. Edicion, estudio y materiales, Madrid 1970.
- Du Cange Ch., *Glossarium ad scriptores mediae et infimae latinitatis*, τ. 1-5, Graz 1954.
- Duprat Th., *Vie d’Antoine Duprat*, Paris 1857.
- Ehrle F. S. J. et Liebaert P., *Specimina codicum Latinorum Vaticanorum*, Berolini et Lipsiae² 1922 (ανατ. 1927 και 1968).
- Eideneier H., «Προφορική παράδοση στη δημόδη γραμματεία», *Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου Neograeca Medii Aevi IVa* (Αμβούργο 28-31/1/1999), Ηράκλειο 2001, σσ. 47-58.
- Forcellini Aeg., *Lexicon totius latinitatis, lucubratum ab...*, τ. I-V, et *Onomasticon totius latinitatis, opera et studio doct. J. Perin lexico adjectum*, τ. I, Patavii 1940.
- Jeffrey C. S., “Paris et Vienne” *lexical choice, narrative technique and meaning in a “roman d’aventure” of the fifteenth century*, Tesi Ohio State University 1976.
- Jeffreys E., «Η συμβολή των πηγών ενός κειμένου στην εκδοτική του αποκατάσταση», *Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου Neograeca Medii Aevi IVa* (Αμβούργο 28-31/1/1999), Ηράκλειο 2001, σσ. 75-91.
- Georges K. E., *Ausführliches lateinisch – deutsches Handwörtererbuch*, τ. I-II, Basel 1962.
- Geanakopoulos D. J., *Ἑλληνες λόγιοι εἰς τὴν Βενετίαν. Μελέται ἐπὶ τῆς διαδόσεως τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην* (μτφρ. Χ. Γ. Πατρινέλης), Ἀθῆναι 1965.

- Graesse G. T., *Trésor des livres rares et précieux ou nouveau dictionnaire bibliographique*, τ. 1-6, Dresden 1859-1867.
- Graf Fr., *Εισαγωγή στην Αρχαιογνωσία* (μτφρ. - επιμ. Δ. Ζ. Νικήτας), τ. Β' (Ρώμη), Αθήνα 2003.
- Hanoteaux G. - Hanoteaux J., *Recueil des instructions données aux ambassadeurs*, Paris 1888.
- IGI:*
- Indice generale degli incunaboli delle Biblioteche d'Italia*, compilato da T. M. Guaschelli, E. Valenziani, E. Cerelli, P. Veneziani, A. Tinto, τ. 1-6, Roma 1943-1981.
- I Planas M., *Bibliographia catalana de Paris e Viana*, Barcelona 1915-1920.
- Isaac F., *An Index to the Early Printed Books in the British Museum*, τ. II, London 1938.
- Κακλαμάνης Στ., «Από το χειρόγραφο στο έντυπο: το παιχνίδι των γραφών», *Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου Neograeca Medii Aevi IVa* (Αμβούργο 28-31/1/1999), Ηράκλειο 2001, σσ. 101-186.
- Κακριδής Ι. Θ., *Το μεταφραστικό πρόβλημα*, Αθήνα⁵ 2000 («Βιβλιοθήκη του Φιλολόγου» 7).
- Kaltenbacher R., *Der altfranzösische Roman «Paris et Vienne»*, Erlangen 1904.
- Kostrenčić M., *Lexicon latinitatis Medii Aevi Iugoslaviae*, redactionis..., τ. I-II, Zagrebiae MCMLXXIII-MCMLXXVIII.
- Κριαράς Εμμ., *Βυζαντινά Ιπποτικά Μυθιστορήματα*, Αθήνα 1955 («Βασική Βιβλιοθήκη» 2).
- Krumbacher K., *Ιστορία τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας* (μεταφρασθεῖσα ὑπὸ Γ. Σωτηριάδου), τ. 3, ἐν Ἀθήναις 1900.
- Leach McE., *Paris and Vienne*, translated from the French and printed by William Caxton (Early English Text Society, n. 234), Oxford University Press 1957.
- Laurand L., *Études sur le style des discours de Cicéron avec une esquisse de l'histoire du "cursus"*, τ. I-II, Amsterdam 1965.
- Légrand É., *Bibliographie hellénique du XV^e et XVI^e siècles ou description raisonnée des ouvrages publiés en grec par des Grecs aux XV^e et XVI^e siècles, accompagnée de notices biographiques, tables chronologiques, notes, documents et index*, τ. 1, Paris 1885.
- Lemonnyer J., *Bibliographie des ouvrages relatifs à l'amour, aux femmes et au mariage*, Lille 1897.
- Lerou J., "Le problème de l'origine de la minuscule", *Scriptorium XV* (1961) σσ. 55-60.

- Maas P., *Κριτική των κειμένων* (ελλ. μτφρ. - σχ. Ν. Χιονίδης), Αθήνα 1975 (ανατ. 1984).
- Mante A., *Paris, und Vienna, eine niederdeutsche Fassung vom Jahre 1488* (Universitäts – Bibliothek, Uppsala, inc. 34 : 58), Lund 1965.
- Marsand A., *I manoscritti italiani della Regia Biblioteca Parigina descritti ed illustrati*, Paris 1838.
- Μαυρομάτης Γ., *Το πρότυπο του «Ερωτοκρίτου»*, Ιωάννινα 1982 («Σειρά επιστημονικών διατριβών της Φιλοσοφικής Σχολής» 3).
- *Τα ελληνικά γράμματα στη Δύση κατά τον 15^ο και 16^ο αιώνα*, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων 1997 («Πανηγυρικοί λόγοι» 49).
- Μιονι Ε., *Εισαγωγή στην Ελληνική Παλαιογραφία*, (μτφρ. Ν. Παναγιωτάκης), Αθήνα 1977.
- Maurino A., “Chi fu verosimilmente il primo biografo di S. Rocco, il patrizio piacentino Gottardo Pallastrelli”, *Bollentino Storico Piacentino* 34 (1939) σσ. 92-109.
- “Nuove ricerche biografiche su San Rocco di Montpellier”, *Bolletino Storico Piacentino* 54 (1959) σσ. 121-131.
- Nehamas A., *The Art of Living*, Princeton 1998.
- NUC:
The National Union Catalogue.
- Nuovo A., *Il commercio librario nell’Italia del Rinascimento*, Milano 1999.
- Παναγιωτάκης Ν. Μ., «Ο ποιητής του *Ερωτοκρίτου*», *Πεπραγμένα Δ’ Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου*, (Ηράκλειο, 29 Αυγούστου - 3 Σεπτεμβρίου 1976), τ. 2, Αθήνα 1981, σσ. 329-395.
- Pastorello E., *Tipografi editori librai a Venezia nel sec. xvi*, Firenze 1924.
- Pellechet M. - Pollain L., *Catalogue Général des incunables des Bibliothèques Publiques de France*, τ. I-III, Paris 1893-1909.
- Pendergrass J., “The Latin Correspondence of Jean de Pins”, Al. Dalzell, Ch. Fantazzi, R. J. Schoeck, *Acta Conventus Neo-Latini Torontonensis*, Binghamton 1991, σσ. 569-579.
- “Jean de Pins et l’humanisme en region toulousaine”, N. Dauvois, *L’humanisme Toulousaine (1480-1596)*, Paris 2000, σσ. 187-201.
- *Letters and Letter Fragments by Jean de Pins*; Edition, commentary, and notes, Genève 2007.
- Peri M., *Του πόθου αρρωστημένος. Ιατρική και ποίηση στον «Ερωτόκριτο»* (μτφρ. Αφρ. Αθανασοπούλου), Ηράκλειο 1999.

- Rang Br., “Geleerde Vrouwen van alle Eeuwen ende Volckeren, zelfs oock by de barbarische Scythen’, De catalogi van geleerde vrouwen in de zeventiende en achttiende eeuw”, *Digital Bibliothek voor Nederlandse lettere* (2004), σσ. 36-64.
- Saur K. G., *Thesaurus Linguae Latinae*. Third electronic edition by..., Munich 2005.
- Schmitt C. B., *Cicero Scepticus: A Study of the Influence of the Academica in the Renaissance*, The Hague 1972.
- Söderhjelm W., “Pierre de Provence et la belle Maguelone”, *Mémoires de la Société Néophilologique de Helsingfors VII* (1924) σσ. 7-49.
- Steffens Fr., *Lateinische Palaeographie*, Berlin - Leipzig² 1929.
- Tatu J., *Xenophon's Imperial Fiction*, Princeton 1989.
- Ullmann B. L., *The origine & development of Humanistic Script*, Roma 1960.
- West M. L., *Κριτική των κειμένων και τεχνική των εκδόσεων, όπως εφαρμόζονται στους Έλληνες και Λατίνους συγγραφείς* (μτφρ. Γ. Παράσογλου), Αθήνα 1989.
- Woledge B., *Bibliographie des romans et nouvelles en prose française antérieurs à 1500*, Genève 1954.
- Bibliographie des romans et nouvelles en prose française antérieurs à 1500. Supplément 1954-1973*, Genève 1975.